

ILARIE CHENDI

Foiletoane

BUCUREȘTI

—
„Minerva“ Institut de arte
grafice și editură
6, Strada Regală, 6
1904

H. Chew

FOILETOANE

In. 8209
ILARIE CHENDI

FOILETOANE

Donațiunea
ION BOGDAN

39640

BUCUREȘTI

„Minerva“ Institut de arte
grafice și editură
6, Strada Regală, 6

1904

CONTROL 1953

1956

1961

D

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
„CAROL I” BUCUREȘTI
COTA 37074

R16/08

BCU-Bucuresti

C39640

Dreptul Criticeî.

Profesorul Adolf Bartels, mult apreciat de generația tînă ră pentru cartea sa despre istoria literaturii germane în secolul XIX, răspunde, prin un studiu temeinic asupra drepturilor și datoriei criticeî, la multele atacuri, ce mai cu seamă scriitorii evrei au îndreptat în potrivea lui. Noua scriere a lui Bartels, întitulată *Kritiker und Kritikaster*, cuprinde cîte-va teorii, expuse mai popular, vrednice a fi cunoscute și la noi, unde, în mic, se petrec aceleași fenomene în viața literară ca în Germania și se ivesc aceleași eresii în privința rolului criticeî din gazete și reviste.

Voî parafraza deci, în loc altă prefață programatică, un capitol din cartea lui Bartels.

Pentru a stabili dreptul de a critica orî-ce product literar, adică de a examina totul, condamnînd ce e rău și recomandînd ce e bun, autorul se întrebă : pentru cine creiază poetul sau artistul în genere ?

Pentru sine numai, nu produce nimeni. Fie-care scriitor simte satisfacția sufletească în timpul creă-

reî, dar în gîndul său nu uită nici odată publicul. Ba mai mult. Poetul nu vrea numai să ridice publicul spre sine, să-l edifice sau să-i facă educația estetică, el vrea de-a dreptul să-i impună felul său de a vedea lumea, să-i «octroeze» personalitatea sa. Și asta nu este, în fond, o ambiție deșartă, o vînătoare după aplause, ci o necesitate, o lege a naturei căreia orî-ce om îi este supus, de oare-ce viața înseamnă tocmai a produce efecte.

Odată stabilit, că poetul caută apropierea sa de public: producerea de emoții cît mai puternice și cucerirea cît mai multor suflete, — reacțiunea acestor suflete, opusă mijloacelor de cucerire, nu va mai părea nefirească. Poetul ajunge răspunzător pentru opera sa, ca orî-ce om pentru faptele sale. El se poate face vinovat de grele rătăcirî estetice și morale, și publicul trebuie să stea la sfat și să osîndească, sau să încurajeze.

Critica e astfel o datorie.

Mulțimea condamnă sau aprobă în cuvinte puține, «Îmi place» sau «nu-mî place» sînt formulele cele mai obicinuite în limbajul critic de toate zilele. Iar criticul literar se razimă pe acelaș fundament elementar, cu vecinicul său drept de a vedea lumea cu ochii săi proprii și a protesta în contra celor ce vor să-i impună o lume străină. El opune decî personalității poetului individualitatea sa. Cum însă criticul își tipărește opiniile, răspunderea lui e mai mare, căci el nu se poate

mulțumi cu simple sentințe, ci dovedește că a înțeles opera poetului, înșirînd motivele pentru cari «îi place» sau «nu-î place», — o chestie de talent în-născut, de cultură și de experiență.

Cu cît literatura ia o dezvoltare mai mare, cu atît rolul criticului este mai important și datoriile lui mai multiple. El e un fel de veghiator, călău dacă vrei, al literaturii, și în loc de a se ocupa exclusiv de ce e mare, trebuie să-și îndrepte adese-orî atenția asupra tuturor celor mici, ca ei să nu copleșască, să nu compromită ce e mare și frumos. În munca asta, orî cît desgust l'ar cuprinde, une-orî, trebuie să persiste cu deplină conștiențiositate, căci servește arta, neamul și omenirea.

Iată casurile mai dese în cari criticul trebuie să intervină cu opiniile sale :

1. De cîte orî un poet adevărat publică o lucrare slabă, îi se va spune adevărul, fără nici o cruțare și fără considerare la operele lui de mai nainte. Cu cît poetul e mai talentat, cu atît mai multe învinuirî va putea să suporte.

2. Cînd un poet fără valoare produce o operă de epigon, se va cerceta mai întîi dacă nu este un plagiat, de oare-ce predispozițiile de plagiere ale epigonilor sînt foarte pronunțate. În adevăr epigonii nu trebuie prigoniți, de oare-ce fără a adăoga ceva bun la literatură, în timpurî de decadentă tot ei reprezintă demnitatea și nivelul artei.

3. Cînd se publică o lucrare cu tendințe vădit

subversive, criticul cercetează cu de-amănuntul dacă tendințele sînt în adevăr alese așa fel, ca să constituie un atentat la bunul gust, la principiile de frumos și adevăr și dacă ele nu aū temeî în viața însăși, ci sînt mai mult o falșificare a acesteia. A combate cu măsură tendințele constatate depinde de temperamentul criticului.

4. Neîndurat trebuie să fie criticul față de artiștii senzaționali. Asemenea artiști uzează de mijloacele artei nu pentru a înfățișa stări reale din viață, ci pentru a produce efecte cît mai puternice, exagerînd, simulînd și *mințind*, fără a cunoaște margini. În fond ei sînt niște șearlatani, vinători de succes. A-î demasca în toate împrejurările este o datorie, «iar cînd mai cochetează și cu decadentismul, cum adese-orî se întîmplă în anii din urmă, trebuie țin-tuiți la stilpul infamiei».

5. Fără nici o cruțare își exercită ori-cine datoria de critic față de artistul-negustor. De aceștia sînt mulți printre scriitorii dramatici, oameni cu oare-care abilități tehnice, cari ajung stăpîni pe scenă și o terorizează. (Avis domnilor Lecca și Leonescu-Duțu!)

6. Pentru diletanții grandomanî (de nu s'ar simți prea mulți atinși!) criticul are orî-cînd dreptul de a întrebuița biciul și a-î scoate din Parnas. Ironia și disprețul sînt arme cinstite și potrivite pentru cele trei cazuri din urmă. Se va face uz de ele în măsură ce poetastrul a știut prin apucături neier-

tate să se avînte la o situație, pe care nu o merită. Negreșit, că și tăcerea este o armă.

Dreptul și datoria criticului ast-fel expuse, rămîne o chestie importantă de discutat: pînă la ce limită poate să fie criticul *personal*?

A fi personal înseamnă a insista mai mult asupra însușirilor individuale ale autorului, dînd o mai largă dezvoltare caracterului, decît operei lui. Foarte multă lume ezită a-î zice idiotului pe nume, pe cînd nu e mai puțin nobil dacă îi vei numi cartea idioată. Opinia lui Boileau merită să fie citată și aici: *J'appelle un chat un chat et Rollet un fripon!*

Bine înțeles, nu poate fi vorba nici o dată de alt-ceva de cît de *autor*, de caracterul lui public, iar omul privat, cu viața sa intimă trebuie respectat. Orî ce mijloc de condamnare, ironia cea mai nemiloasă la adresa cărții, sunt îngăduite. Îndată ce însă criticul trădează că știe despre autor mai mult de cît îi spune lucrarea, de care vorbește, cuvîntul lui începe a fi ofenză personală; el încetează a fi critic de artă și se coboară la un rol deplorabil de flecar, ponegritor, pasquillant. *terrace se face in de az*

Există o singură excepție, cînd poți recurge la informațiuni particulare în potrivea unui artist și anume, cînd ții să dovedești, că a ajuns la glorie sau la succese vremelnice pe o cale neleală. Oamenii, cari să încunjură de clice, corup ziare, mi-tuesc prietenii, usează de sprijinul ocult al damelor

etc., sînt pungași periculoși în republica literară și cine-î prinde își cîștigă merite.

La noi găsești dese tipuri, pe care nu le poți judeca decît urmărindu-le pas cu pas și viața lor intimă.

După părerea lui Bartels nici nu poate exista o altă critică de cît cea personală și subiectivă. Totdeauna criticul își prezintă personalitatea sa ca o garanție pentru adevărul celor spuse. El singur, ca individ, pronunță o judecată critică și depinde de cei-lați indivizi, dacă se alătură sau nu la judecata lui. De aceea nici nu există o critică științifică, nici măcar ca știință aplicată, ci pur și simplu *opinii*, ce se impun de cîte ori se pronunță de oameni cari posedă calitățile de critic născut: talent, cinste și cultură literară.

Dacă asupra acestor puncte înțelegerea între poeți și critici ar fi mai mare, o mulțime de supărări le-ar rămînea cruțate. Lăsînd criticei toate drepturile ei, literatura nu poate să păgubească și adevărații artiști nu vor putea nici o dată să cadă victime, nici în cazul cînd critica e greșită.

«Nici odată — zice Hebbel citat de Bartels — artistul adevărat n'a încetat să lucreze, fiind-că se vedea apreciat; dar nici n'a făcut pe îngîmfatul și curajosul, cînd s'a văzut îngrămădit de succesul fără margini. Poeții, cari se cred striviți, cînd nu li se acordă vre-un premiu, se aseamănă celor din satirele lui Horațiu. Trebuie însă să le

---

umbli în voie, căci alt-fel ei se grupează cu toții în jurul vre-unui jurnal, caută să distrugă ce e puternic, să laude tot ce-î infam, căci acești refuzați sînt geniali în organizarea de clice, sînt neîntrecuți în întemeerea de cumetrii și sînt cu mult mai periculoși pentru poezie de cît greșelile Academicianilor»...

O parte din articolele mele viitoare vor dovedi cît de mult se potrivesc cuvintele lui Hebbel și la noi.

St. O. Iosif.

«În vremea noastră, cînd vîltoarea curentului materialist cuprinde tot mai mult sufletele, este necesar, cred, să ne oprim atențiunea asupra tuturor acelor, cari prin munca lor se opun acestui curent. Vorbesc, natural, de muncitorii intelectuali, de scriitorii cari nu se lasă a fi tîrîți de interesele egoiste, ci pînă și în vremurile cele mai grele ridică steagul idealismului și cheamă sub el pe toți, cîți se mai pot însufleți de idei mărețe, de porniri nobile...»

Ast-fel își începe d. I. Bianu darea sa de seamă, făcută de Academia Romîna, asupra ultimului volum de poezii al lui St. O. Iosif. (*Poesii*. 1901—1902. Editura Socecu). Și cu aceleași cuvinte voi deschide și eu la acest loc ¹⁾ o serie de figurî literare (titlu compromis, dar cel mai potrivit!) căutînd a înfățișa cetitorilor pe cîți-va din scriitorii noștri, așa cum îi cunosc și înțeleg, fără pretenția de a spune asupra lor cuvîntul cel din urmă și cel ho-

---

¹⁾ E vorba de foiletonul «Voinței».

tărîtor. A fixa definitiv locul unui poet în ierarchia scriitorilor e o operă pe care trebuie s'o săvîrșască condeie mai oțelite. Noi, cești mici și zavistnici, cei pururea hărțuiți și hărțuitori, nu avem de cît păreri absolut și intenționat individuale; ne redăm impresiile, dobîndite după cetirea cu luare aminte a operei, sau chiar după cunoașterea personală a autorului. Acest fel de critică, fără a fi științifică, își are rostul său, căci, făcută cu totul desinteresată, este tot-d'auna un răsunset just al timpului și va servi vre-odată ca material cercetătorilor viitori, pentru cari părerile contimporanilor vor putea fi destul de prețioase.

D. Bianu semnaleză mai sus existența unui curent idealist în literatura mai nouă, socotind pe Iosif printre reprezentanții acestei direcții.

«Idealism» e, poate, o noțiune prea vagă. În realitate nu e poet care să nu viseze un ideal. Și tocmai la noi se face multă paradă cu avinturile nobile. Idealiști sînt toți decepționații, cari își cîntă iluziile sfărîmate; sînt toți optimiștii cari își răsfață lira cu nădejde în viitor; sînt toți adoratorii naturei, cari reușec să dea un lustru de lirism versurilor lor. Pînă și rătăciții, cari în numele unor idei moderne, pe cari ei nu le înțeleg, și le imită papagalicește și lucrează cu tendințe distrugătoare de idealuri, se numesc idealisti.

Cred însă că e vorba de o formă specială de idealism în poezia noastră, de o *direcție de luptă*

și stăruinți pentru readucerea încrederei în însușirile sufletești ale neamului nostru. Și sub acest raport e socotit și Iosif printre idealisti. Ear d. Bianu are dreptate.

In zadar. Orî-cît ar oscila un talent la începutul desvoltărei sale, orî-cît s'ar lăsa să fie influențat de lectură străină, sau de un mediū mai mult sau mai puțin prielnic, dacā este un talent original, el se desface treptat de toate și, în afară de darul său, nu-î mai rămîn de cît legăturile de rasă și toată bogăția de amintiri înregistrate. Iar dintre toți tinerii noștri poeți, Iosif singur întrunește cele trei calități principale, cari caracterizează talentele adevărate: legături distincte cu viața neamului său, cunoașterea trecutului literar și istoric al acestuia și putere originală de a crea.

Leagănul copilăriei lui Iosif este Brașovul, unde tatăl său, de-aproape înrudit cu scriitorul și academicianul Gavriil Munteanu, a fost timp îndelungat directorul liceului român. O spun aici, spre a împrăștia pentru tot-de-a-una insinuările acelor nebuloși detractori, cari, fără a-și putea dovedi originea romîneasă măcar pînă în prima generație ce i-a precedat, prezintă pe Iosif ca pe un venetic de cine știe ce semînție semită. Dar o mai amintesc și pentru-că originea lui, Brașovul, acest cuib vechiū de cultură romîneasă, orașul cu disciplină socială, cu atmosfera rece și sănătoasă de munte, cu acel cult pentru tradiții și trecut și cu credința nestră-

mutată în puterea neamului, explică multe din calitățile poetului nostru.

E ceva aspru, ceva dîrj și pornit în toată ființa lui viguroasă.

Tînăr, de abia 28 de ani, Iosif are astăzi o reputație pe care n'o întrece de cît aceea a domnilor Coșbuc și Vlahuță. Și popularitatea ș'o datorește numai talentului său, ale cărui fructe sînt depuse în trei volume de poezii și alte trei de traduceri.

Intiile lui poezii apar în «Viața» d-lui Vlahuță, într'un timp cînd printr'o extra-ordinară reclamă de ziare eșiau rînd pe rînd volumele lui Radu Rossetti, poet acum naufragiat, și cînd d. Hajdeu introducea cu mult aparat poezia cea rece și afectată a lui H. G. Lecca. Acești doi se mențin în opinia publică pînă ce Iosif urcă tribuna «Convorbirilor» de sub direcția d-lui Bogdan. Prin volumul său «Patriarhale», stîrnește o bucurie generală, în presă și la toți cîți, cu atîta dreptate, se plîngeau de lipsa unei note originale în poezia contimporană.

Și cauza bucuriei recenzenților n'a fost numai manifestarea însăși a talentului, ci faptul că s'a găsit un public ca să-l îmbrățișeze, să se declare pentru o direcție atît de simplă și de firească, să se inspire din toate acele figuri blinde și patriarhale, din toate acele paste și icoane frumoase de pe pămîntul țării romînești, zugrăvite de poet

într'o limbă curată și melodioasă. E un moment simpatic acesta. A primi cu atîta căldură pe un evocator al trecutului, înseamnă că mulțimea își mărturisește predispozițiile sale sufletești, dragostea sa pentru caracterul național-romantic al poeziei.

Forma ușoară a poeziei populare, întrebuițată de Iosif, a contribuit mult la cucerirea opiniei. Și poezii ca «Doina», sau ca următorul «Cîntec vechiu» s'aŭ răspândit foarte repede:

Codrule, stăpînule,
 Codrule, bătrînule,
 Mișcă-ți tu poienele
 Și-'ți ridică genele
 De privește pînă'n zare :
 Nu s'arată șir de care,
 Șir de care ferecate
 Scîrțăind împedecate
 De-angarale 'mpovărate
 De neferi încunjurate ?

Codrule, stăpînule,
 Codrule, bătrînule,
 Scutură-ți tu pletele
 Să s'adune cetele :
 Cetele haiducilor
 Spaimetele rescrucilor,
 Sa răstoarne carele
 Vînzolind covoarele,
 Să desfunde lăzile,
 Să-'și împartă prăzile...

Intr'un volum de poezii populare, adunate de Eminescu, am publicat și cite-va versuri inedite cu motive populare și povești versificate ale acestuia. Și e ușor de constatat, cit de mult se apropie Iosif de Eminescu în îmbinarea poeziei culte cu cea populară, cit de mult se nizuiesc amîndoi la readucerea poeziei la dreapta ei obîrșie. In poezia noastră populară zace tesaurul cel mare de motive poetice, atît în elementul liric, cit și în cel epic, tesaur ce 'și așteaptă mǎiestrul ca să-l descopere, să-l desgroape și să-l curețe, dîndu-î cu mîna mǎiastră meritata strălucire. Pe acesta se poate rǎzima viitorul poeziei noastre. Eată direcția în care viitorul mare poet se va putea afirma.

Va fi acesta Iosif sau altul ?

Afară de asta, Iosif mai are un ciclu de sonete, adresate tinerilor cîntăreți contimporani. Sonetele lui sînt o adevărată mărturisire de credință de felul cum înțelege arta poeziei, cu fondul puternic, rǎzimat pe : *dragostea de lege și de țară și pe eternele aspirații ale neamului....*

Iată idealismul lui Iosif, mărturisit cu consecvență dela întîia sa lucrare literară mai mare, traducerea Apostolului lui Petöfi, în care a turnat o parte din entuziasmul său pentru idealurile poporului, pînă în ziua de astăzi.

Cîntăreț al rasei sale, protest viu în contra palizilor muzageți străini, Iosif nu este un idealist

sectar, un șovinist, care să facă șgomot în jurul său, ca anumiți scriitori de piese teatrale.

Nu este măi ales, un frazeolog și făcător de ode ocazionale, cum sînt toți învîrtitorii de cuvinte mari și elastice, ci ideia națională în versurile sale găsește expresia artistică și sinceră, fără a trece marginele bunului gust.

Ei, dar adversarii îi vor căuta tocmai aci slăbi-ciunea. Vechiul cîntec : poeții naționali nu sînt artiști, nu încearcă toate acele emoțiuni cari vibrează în coardele cele măi delicate ale artistului și dau poeziei pecetea eternității. Ei, desigur ! Iosif, care a înțeles și tradus cu atîta măestrie pe cei măi mari și măi subtili poeți străini, pe complexul Heine, ca și pe subtilul și rafinatul Verlaine și în afară de baladele și sonetele sale a măi scris cîntece de cel măi curat lirism, — Iosif n'o fi artist.

Ciudați măi sînt și apărătorii artei pure în literatura noastră !

Ion Gorun.

Anul trecut aū apărut două volume de literatură, versuri și proză, sub iscălitura d-lui Ion Gorun.

Răsfoesc ziarele din cîte-va luni după apariția acestor scrieri, caut în sumarele revistelor eminente și ale celor efemere, dar nu aflu nici o urmă de răsunetul produs în public.

Unde a fost distinsa noastră critică, unde soborul de cronicari literari, cari secretează atîta înțelepciune și venin, cînd staū la judecată asupra unei cărți, ce-a îndrăsnit a se ivi sfioasă prin vre-un colț de vitrină?

Tăcere adîncă. Iar cauza ?

Gorun nu e de loc popular. Fire pornită spre negațiune continuă, cum să fie el iubit de aceia, pe cari îi lovește? Scriitor, a cărui forță în mare parte este polemica ironică, cum era să îi se ierte ironia? «Spînzurați pe critici, dați-i afară din societate, căci o blasfemează», — așa strigaū odată cîți-va poeți năpăstuiți din Germania... Soarta tuturor polemîștilor!

Din volumele aceste lipsesc multe din scrierile lui Gorun. Lipsesc înainte de toate cronicile, pe cari le-a scris în *Adevărul*, în *Fintîna Blanduziei* și în *Viața*. Aici biciue, taie și arde, poate și pe nedreptul une-orî, dar e în elementul său. Biciue marele vinovat, care este mai nemuritor de cît frumosul și adevărul, — nemărginita prostie omenească. Lovește în nemurirea convențională a literaților oficiali. Parodiază pe marii esteți la ordinea zilei și pe micii și pretențioșii lor ucenici. Sgîlție de zuluți pe cîți-va ovreiași, cari îi se încurcă în cale. Și nici femeia, femeia romîna, nu rămîne cruțată. Intr'un articol se declară pentru teza lui Tolstoi din «Sonata Kreutzer»:

— «*Non, ce n'est pas une femme, c'est une chienne, une ignoble chienne!...*»

Cum era ca asociația asta de nemuritori, de esteți, de ovreiași și de femei, cari alcătuesc elita noastră literară și se adăpostesc în presă, să-l primească cu innuri și cu ramuri de finic!?

Dar mai e un motiv. Gorun a scris un roman *Frate de dincolo*, din care n'aŭ eșit de cît vre-o 13 foiletoane, suficiente însă pentru a lămuri cîte-va convingeri ale autorului. Aci atacă o chestiune îndrăsneață: raporturile Romînului ardelean cu frații săi de dincoace și cu cele-l'alte neamuri mai mult sau mai puțin asimilate. E cu totul covîrșit de teoriile sociale ale lui Eminescu, privitoare la păturile suprapuse, iar teoriile aceste nu sînt și nu vor putea

deveni încă populare în presa noastră. Ceî ce le reprezintă, riscă de-o-cam-dată a vedea o cohortă de adversari în potriva lor. Cîți nu o vor mai păți ca Gorun!

Dar de ce, în cazul de față, n'au sunat măcar glasuri de protestare? Unde erau cel puțin acei cerberî ai presei, cari afectînd un dispreț suveran pentru tot ce e vanitate și lumină, rămîn anonimi și «staî la pîndă tupilați, ca zăvoziî ceî turbați» ca să muște hoțiș, cînd n'au puterea morală de a se năpusti pe față?

Iarăș tăcere. O tăcere elocuentă în să.

Gorun e și ziarist, o figură vînjoasă printre frunțașii reprezentanți ai presei cotidiene. E neîndurat față de confrății săî, fie eî prea lași sau fie prea curagioși. Nici o vrabie nu se rătăcește cu dina-dinsul prin ghiarele uliului. Confrății aî văzut pe Gorun cum a pedepsit pe Chițibuș pentru «rechiniî urlători» și aî preferit să-și ia generoasa lozincă de tod-schweigen!

Să tacă deci! O operă de valoare nu se distruge ignorînd-o.

*

Deschizînd în să volumul de versuri, nu mai întilnești firea asta combativă. E liniște de mormînt acolo și o atmosferă mocnită. Par'că aî intra în casa rece și simplă a unui filosof, care raționează asupra zădărniceî viețiî.

Să fie gîndurile aceste caracteristice pentru orice luptător de seamă? Să fie oare eterna soartă a sufletelor distinse, cari speră mult, se ridică prea sus, se frămîntă zadarnic și — oboșite — recad în starea de resemnare?

Mulți din luptătorii cu condeiul, din agitatorii de idei, se pot asemăna cu acei actori de frunte, cari-și joacă cu măestrie rolurile cele mai mari pe scenă, distrează și instruesc o lume de gură-cască, iar acasă își plîng mizeriile nesfîrșite, desbrăcați de toate fasturile teatrale. Numai aici se simt iarăși oameni, cînd nu mai trăesc jertfindu-se pentru mulțime. Lacrima e mai sinceră, cînd o verși între cei patru pereți ai casei tale, nevăzut, neștiut și neaplaudat de nimeni.

Versurile aceste ni-l arată pe Gorun în intimitatea vieții lui, în acea epocă a tinereții pline de iluzii și de palate clădite în aer, cînd cea mai mică decepție smulge coardelor simțirei cîte-un acord de tristetă. E starea de susceptibilitate, cînd ai tendința de a generaliza răul cel mai mic, ce ți se întîmplă, de a toarce, cu mintea neliniștită, gînduri negre fără sfîrșit.

Aproape fie-care din versurile lui Gorun cuprinde o reîntînire. E critic une-orî și aci. În tot cazul e mai mult cugetător, om învățat care caută să deslege probleme, decît poet. Iar gîndurile lui, cînd adînci, cînd elementare, se leagă în următorul fir.

Omenirea e o turmă, care-și trăește viața de instincte, ducându-și tăcută jugul soartei, fără nici o încercare de a-l scutura, fără a se ști pătrunde de «lumina adevărului». În lumea asta toate vietățile își găsesc locșorul fericit: poeți, broaște, maimuțe și soboli. Aici pînă și licuriciul e o lumină mare... spre înserare. Nefericiții sînt numai cei-ce scrutează rostul acestei veți, căci ei văd, cum «stăpînul durerii» dă fie-căruia cîte o parte din suferință și, ca un blestem, îl gonește în lume, lăsîndu-l să se sbată, să alerge după visuri sterpe, ca la sfîrșit să se convingă, că «numai mormîntul nu te minte».

Un popas pentru fie-care din drumeții aceștia oferă numai iubirea, o floare întîlnită într'un cîmp de bălării. Cînd n'o mai ai, nu-ți mai rămîne decît ironia și chinuitoarea amintire a nădejdlor apuse.

În tot lanțul acestor idei nu este nici o verigă nouă. Sînt gîndurile curente ale tuturor poeților pesimiști și auz fost exprimate și în literatura noastră. Variația este numai în felul exprimării lor. Gorun e rece și laconic, cînd și le îmbracă în haina versului și e blind și duios, numai cînd își cîntă «sfînta dragoste curată»:

Cum aș putea, cum aș putea
Să mi te smulg din minte,
Din inimă să mi te smulg
Să fim ca mai nainte.

Un nume numai tu să-mi fii
 Și eă ție un nume,
 Să nu se 'ncrucișeze 'n veci
 A noastre căi în lume.

Nenorocire să nu poți
 Să năruï peste mine;
 Și eă, cu gîndul liniștit,
 Să pot să-ți vreaă tot bine...

Dar din starea asta de sinceră și blîndă resemnare se deșteaptă une-orî. Filosoful își părăsește lumea *eului* și se coboară în toiul de-afară, îndemnînd la luptă și luptînd și el însuși alătura cu cele trei zîne ale neamului: «sfînta ură», «răsbunarea» și «libertatea». Neamul i se pare — ca și lui Petöfi, într'o celebră poezie — un leu încătușat, care ca mîine va face praf din zăvoarele și lanțurile ce-l țin închis. Focul luptei îi redă credința în biruința «ideilor mîntuitoare» cari:

«... Hai, tăvăliți-le 'n noroi!
 Din glodul grămădit de voi
 Vor crește mai triumfătoare...»

*

Momente războinice are însă puține în volumul de versuri. În bucățile scrise în proză și grupate sub titlul «Alb și Negru» e mai viguros și mai stăruitor în direcția aceasta. Nu lipsesc nici aici părțile subiective, dar printre jeluirile pe dărîmă-

turile romantice ale trecutului, ne alintă une-orî cu glas de mîngîiere și de încredere:

«Muri-vom noi ăștia, cari ne-am corcit, ne-am artificializat; muri-vor cei ce își închipuesc că țin în mîna lor pînea și cuțitul; muri-vor micii și răii, cari se cred mari și puternici, strimții la inimă, cari se socot providențiali, înguștii la minte, cari se zic dibaci și ageri, flecarii, cari își închipue, că ei sînt trimbițele lumii, — muri-va toată puzderia asta de neisbuiți, din treptele de sus, pînă în cele de jos... *Neamul însă va trăi și își va cînta înaintea vecinica doină...*»

Și care e doina cea vecinică?

«... Sperarea este. Saū mai mult, e așteptarea, e chemarea duiosă a celor ce se văd venind, a celor ce vor veni, fără teamă și fără îndoială...»

Evident, fondul e pesimist și aici, dar e mai mult pesimismul Moșului «care nu rîde nici odată», pentru-că în inima lui timpul a încropit durerea adîncă pentru tot ce-a pierdut. Moșul își poartă durerea cu liniște aparentă și speră în vremuri mai bune și răzbunătoare. În cintecele sale, de cari răsună văile purtătoare de aur, el recheamă mereu figura eroului Iancu:

Fă Doamne-o minune 'n țară
Și-adă-ni-l pe Iancu iară...

Gorun e tipul Moțului, așa cum însuși își descrie compatrioții din Vidra și din Albac: un amestec de voinicie, de sarcasm și de visare melancolică.

Proza, în care se afirmă personalitatea lui Gorun, este un gen literar deosebit. Nu sînt nici nuvele, nici schițe, ci mai mult observații și studii sociale, redată în formă impresionistă, — o proză avîntată, care în literatura noastră datează mai mult de la Alecu Russo încoace și e cultivată cu preferință de scriitorii romantici.

Acest gen literar diferă esențial de impresionismul modern. Fără a conține jocul de fraze și de culori, fără a parada cu o pretinsă gingășie a simțirei și cu toate celelalte apucături rafinate ale modernilor, este totuși mai mult o înșirare de reflexiuni sentimentale, dar asupra unor subiecte de cuprins național.

«Vaet și tăcere», de pildă, se citește ca un fragment din «Cîntarea Romîniei» sau ca proza lui Ugo Foscolo și a celorlalți revoluționari italieni.

Chiar și în bucățile în care fixează figurii și deprinderi din lumea celor mici și persecutați, sau analizează anumite stări sufletești, ca în minunata descriere «Mîna moartei», Gorun își menține tonul impresionist de scriitor sentimental.

*

Cei-ce aū citit revistele noastre literare din anii din urmă, și nu numai poezia, nuvela și romanul

ci pînă și articolele de critică literară, vor fi observat de sigur, că multe din însușirile lui Gorun le sînt cunoscute. Iată explicarea.

În acest început de «artă națională», de care se vorbește cu tot mai multă stăruință, nota principală o constitue sentimentalismul, pornit din constatarea unei îngrijitoare faze de regres în conștiința de neam. Momentele cele mai importante din viața noastră intelectuală sînt marcate prin polemici acerbe, de-o ironie zdrobitoare, dar necesară. Cercetările istorice atrag din nou și îndreaptă pe scriitor și cititor spre trecut și spre popor. Critică și îndoială multă în toate.

Gorun este expresia nobilă a acestei epoci literare.

Despre Delavrancea.

— CU PRILEJUL APARIȚIEI OPERELOR SALE COMPLETE ¹⁾ —

De zece ani aproape numele lui Delavrancea a dispărut din coloanele revistelor literare și e pronunțat astăzi mai mult de redactorii ziarelor cotidiene, de câte ori e vorba de o adunare publică furtunoasă sau de vre-o noauă criză ministerială. Generația, ce se ridică, abea mai știe când și ce fel de literatură a făcut Delavrancea, căci scrierile lui n'au ajuns încă la acel grad de popularitate, care asigură unei opere actualitatea.

Opinia publică e nestatornică în convingeri și în sentimente, ca o femeie necredincioasă. Ea cere continue stimulente și atențiuni delicate, continue daruri, pe cari să le poată gusta, căci alt-fel își caută alte adăposturi. Așa venit alții, mai mici dar mai îndrăzneți. Lumea-î citește pe aceștia, iar poeticul nume Delavrancea se aude doar în zile de sărbătoare, cum s'ar vorbi de un prooroc uitat.

¹⁾ Articolul de față a fost scris înainte de a cunoaște foiletoanele din *Lupta* și din *Timpul* ale d-lui Iorga despre Delavrancea.

Cine e de vină ?

Politica ; ea ni l'a smuls din cîmpul literaturii și l'a aruncat în val-vîrtejul unei lupte, unde nu mai este liniște, nici prilej de concentrare asupra unui subiect literar, ci patimă și hărțueli istovitoare. Și mai e vinovată și critica literară, care pentru opera lui Delavrancea, a fost de o rară nedreptate și stîngăcie.

«Politica este cel mai înverșunat dușman al literaturii — scrie însuși Delavrancea, răspunzînd redactorilor de la *Viața* la învitarea de a le colaborează. Politica te absoarbe. O singură speranță mă rămîne unui luptător convins : din jertfele de astăzi va naște binele de mâine. Cine nu se simte capabil de a se jertfi astăzi și totuși continuă de a face politică, este un element mai mult al imoralității de mâine. Orî dai tot, orî sporești numărul șarlatanilor. Și eă, dorind să-mi fac completa datorie în luptă, văz cum trec anii, fără a mă putea odihni un moment...»

Din două apostolate, pentru cari simțea de o potrivă vocațiune, Delavrancea s'a hotărît pentru cel mai ingrat.

Politica și literatura !

Fără a fi elemente eterogene, sint totuși destul de îndepărtate una de alta, pentru a le cultiva cu succes pe amîndouă. Politica, în înțelesul definițiunii d-lui Delavrancea, de a se jertfi cu totul pentru binele public «de mâine», înseamnă îmbră-

țișarea tuturor problemelor sociale, începînd cu gospodăria statului, pînă la cele mai mici trebuințe ale individului, ca factor în stat. Și odată ce împrejurările te încurcă în sisteme politice cu ajutorul cărora vreai să te menții pe un teren de luptă continuă, trebuie să renunți la toate preocupările estetice și literare, ce-ți frămîntău mai 'nainte mintea și inima.

A ! dacă politica n'ar avea alt înțeles de cît acela de luptă națională ! In acest fel de luptă s'aũ înrolat și artiștii în toate timpurile. Poeți și prozatori aũ mers adese-orî în fruntea mișcărilor sociale romantice, fie ca agitatori, fie ca sãmănători de idei. In acest cas nu e nevoie să renunți la munca literară, cînd din potrivă ea are a sprijini în mod viguros politica în stil mai ideal, în direcție culturală mai mult.

Rămîne în sarcina celui ce va analiza opera politică a d-lui Delavrancea, de a constata, întru cît a fost om politic în înțelesul practic al cuvîntului și în ce măsură luptător național? Acela va avea să stabilească și momentul, în care Delavrancea a încetat a fi artist în tot felul său de a înțelege teoriile politice, exprimate în acel lung șir de articole și de cuvîntări publice, în care își ridică glasul «în numele suferinței și al drepturilor imprescriptibile», concepînd ființa etnică a Romînilor «ca un gigant și secular copaciũ, ale că-

ruia rădăcinii despică stîncile, străbat Carpații și se înfig adînc d'o parte și de alta, ale căruia ramuri sănătoase și pline de rod, pleacă mîndre din pustele arse de soare ale Ungariei și se apleacă fermecător peste apele Danubiului»...

Aici relevăm numai faptul caracteristic, că Delavrancea se desparte de literatura propriu zică (căci discursurile lui aŭ și ele valoare literară) tocmai în timpul mișcărilor naționale de peste munți. Curentul național l-a luat cu sine, purtîndu-l totdeauna pe creștetul valurilor celor mai înalte și mai periculoase, ceea-ce ne-ar explica hotărîrea lui categorică de a se consacra cu totul politicei. Iar consecința psihologică ar fi, că astă-zî curentul acela ne măi manifestîndu-se cu atîta putere, Delavrancea să revie la vechile sale ocupațiuni.

Publicarea operelor complete să fie oare un început al acestei reveniri?

Va depinde de multe, înaintea tuturor și de felul cum îi vor fi primite operele în forma de astă-zî, grupate din nou și revăzute radical. Presupunerea noastră o întemeiăm și pe cele cîte-va accente de neîncredere a autorului față de public și de critică, cînd în prefața sa dorește editorului «măi mult noroc decît acela pe care l-a avut autorul».

Neîncrederea aceasta, d. Delavrancea o are de mult și este — mi se pare — unul din motivele principale, cari l'aŭ determinat, acum 10 ani, a depune

condeiul. Era scîrbit de falsitatea unora și de atacurile triviale ale altora. S'a refugiat în politică, pentru a scăpa de-acea atmosferă de *inimiciții intime*, care din nenorocire înfășură lumea artistică și literară. În politică — zice într'un loc — știu cel puțin cine-ți e amic și cine adversar, știu că elogiul și critica, fie și nedrepte sînt sincere, știu în cine să aibă și în cine să nu aibă încredere. Pe cînd în literatură amici și neamici își potrivesc masca și lovesc pe furiș — lovitură care numai pe cei cinici îi lasă cu totul impasibili...

Este în adevăr interesant să ne oprim puțin la aceia, care prin criticile lor auză căzut ca niște umbre peste o activitate luminoasă și a vedea, cum s'a reflectat operele lui Delavrancea în judecata criticilor contemporani.

D. Gherea profită, la timpul său, de prilejul apariției celor două volume ale «talentosului și simpaticului nostru nuvelist» și îndeosebi de criticile atît de contradictorii asupra lor, pentru a le lua ca bază la un studiu principiar și a arăta «cum este critica noastră și cum ar trebui să fie?». În acest chip însă opiniile d-lui Gherea asupra valorii operelor d-lui Delavrancea rămîn ne-expri-mate și cititorul află doar atît, că «talentosul» nuvelist aparține și el aceluși gen de Icarî în artă, care vîd cit de departe este opera lor de cea visată, pe care auză voit, dar n'auză reușit, să o întruchipeze.

Dacă d-l Gherea ar reveni, cu ocazia apariției operelor complete și ar discuta temeinic valoarea estetică a scrierilor d-lui Delavrancea, sînt convins că ar avea multe de spus.

Cu atît mai locvace este d. *Pătrașcu*.

D-sa a consacrat «Sultănicăi» și «Trubadurului» un studiu amănunțit, lung pentru cei ce vor să se distreze și absolut nedrept față de autor.

Criticul caută și — de sigur nu din vina lui Delavrancea — «nu găsește nici o trăsură de unire între modul său de înțelegere și felul cum sînt acolo date lucrurile» (p. 70). Și zice că nu înțelege, fiind că autorul, în loc de a «idealiza realitatea», o sdruncină, — «sdruncinare provenită din o impresionabilitatea bolnăvicioasă și din o fantazie prea violentă, care, împreună, desfigurează, ca o oglindă convexă sau concavă, mărind exagerat o partea din priveliștea ce o are în față, iar pe alte părți le micșorează infinit...»

Pe de altă parte, d. Pătrașcu vrea să știe, că Delavrancea nu se coboară în inimă și în gîndul omenesc. «N'are nici un erou, înfățișînd un interes și care să fie *cuminte* (!), trăind omenește și real în mediul în care se găsește...» În resumat: lipsă de viață reală și de unitate de caractere; încolo descrieri poetice și teorii din întregul cîmp al cercetărilor științifice.

La concluziile acestea d. Pătrașcu era fatal să ajungă, de oare-ce d-sa s'a poticnit de fraza bo-

gată din cele două volume, după cum singur ne-o mărturiseste :

«Acum să încercăm a scoate din cantitatea enormă de cuvinte, care *stă peste Sultănica* său Trubadurul; să ridicăm frazeologia în sus și să căutăm pe dedesupt. Vom vedea că nu va rămînea de cît schelete de cîte două oase» (p. 68).

Cu sistemul acesta de a «ridica frazeologia în sus» ¹⁾, pe care criticul trebuie să-l aplice la sine, înainte de-a căuta «pe dedesuptul» operei, era greud de a găsi cuvinte bune pentru opera lui Delavrancea.

Tot de frază se împedecă un critic anonim din *Națiunea* (1887, 15 Maiu). Acesta-î tăgăduiește de-a dreptul cunoașterea limbei romînești și puterea de a crea o operă de artă... Alt recensent, de la *Lupta*, nu găsește în *Sultănica* de cît «bogăția stilului; fondul dispăre sub brilianta și puternica vegetațiune stilistică...» Toată cruciada asta în potriva stilului se reeditează de cîte-orî operele lui Delavrancea vin în discuție.

Ast-fel *Enciclopedia Romîna* publică, într'o redacțiune barbară, o scurtă biografie a nuvelistului, în care se vorbește de «bogăția nesănătoasă (?) de cuvinte» și de-o «exagerare de imagini, căreia îi s'ar fi putut aplica cu multă dreptate critica lui

¹⁾ D-l Pătrașcu are o deosebită predilecție pentru acest gen de abstracțiune, ca de pildă: «Dacă am *netezi* ființa Sultănicăi de asperități.... poate c'ar sta în picioare ca o fată de oraș» (p. 77).

Maiorescu din beția de cuvinte...» Și tot în acest sens judecă *Gaster*, în Grundriss-ul lui Gröber, mai adăogînd, drept grave învinuirii: «melancolia patriotică» ce străbate toate nuvelele și povestirile lui Delavrancea, dragostea pentru elementul țărănesc și spiritul reacționar față de străini. Dintre toți singurul Sphinx (Racoviță), criticul de la *România Liberă*, naiv une-orî, dar cu destulă carte și mult bun simț, se deosebește de ceata acestor critici unilaterali.

Sphinx pune limba lui Delavrancea alătura de proza lui Odobescu și de poveștile lui Ispirescu și o compară cu un vas de mare preț, ca material și ca muncă artistică, iar încolo își formulează astfel judecata asupra scriitorului nostru :

«Cînd un om vine cu bună-credință, deplin stăpîn pe materie și-ți spune în limba *ta*, *despre tine și ai tăi*, cînd îți dă cîte-va ceasuri de adevărată emoțiune și-ți aduce pe dinaintea minții icoane și ființe pline de viață palpitînde încă din imediata lor rupere *din traiul celor de un neam cu tine* ; cînd desfășură vederii tale priveliști și decoruri, cari ți-au încîntat copilăria și-ți mai alină și azi amarul, cum să nu tresară în tine o coardă în epoca de armonie sufletească prin care trecem și să nu dai prețul convenit muncii și străduinței....»

Din toate părerile aceste ale criticilor — așa de diferiți ca valoare, — înșirate aici fără multă ordine,

aşa cum au fost exprimate, vagi, nedocumentate, vom desface în cele următoare numai câte-va idei, căutînd a le clarifica cu mijloacele ce ne stau în putinţă. În general dobîndim convingerea că criticii contemporani n'au înţeles opera d-lui Delavrancea şi nu i-au făcut dreptate după meritul ei.

II

Par'că ar fi avut să analizeze scrierile unui diletant în ale literaturii, cu fraza torturată, cu lipsă de orî-ce legătură logică între cuvinte, cu treceri nefireşti de la o noţiune la alta, atît de mult s'au supărat criticii noştri, vorbind în special de limba şi stilul lui Delavrancea. Nicî unul n'a voit să mai cerceteze motivele, de care autorul s'a condus, întrebunţînd acest stil şi nu altul; nimeni nu s'a mai întreat, dacă nu cum-va acesta este stilul individual al autorului, pe care nu voeşte şi nu poate să-l părăsească, orî cît ar interveni critica.

E o mare greşală a multor critici, de a combate tot ce e personal într'un autor şi a fi intoleranţi faţă de acei scriitori, cari pînă şi în limbă se deosebesc de alţii, aducînd elemente nouă, deschizînd artere neexploatate încă din minele atît de bogate în aur ale limbei noastre.

Delavrancea este şi om de ştiinţă. Lasă că în discursurile lui, cu toată nota impresionistă, do-

vedește o erudiție multilaterală, o orientare temeinică în diverse ramuri ale științei. Dar a făcut și publicat și studii de estetică și de literatură, iar aceste sînt destul de serioase, pentru ca pînă și d. Pătrașcu să presupună, că autorul Sultănicăi nu admite limba artificială ca principiu estetic și că toată artificialitatea, de care vorbește, e mai mult aparentă.

«O limbă artificială — scrie Delavrancea — întunecă mintea, tae avîntul unui artist, împuținează gîndirea, turbură priceperea dreaptă și adîncă, împrăștie o spoială de cultură adevărată, împiedică progresul limbei, împiedică originalitatea și, în sfîrșit, atîță, creiază și întreține secte...»

De ce nu lor fi crezut pe cuvînt? Pe scriitorii sinceri îi înțelegi și cunoști bine, numai ținînd seama de propriile lor mărturisiri. Și mai ales că cele cuprinse în pasagiul acesta sînt întemeiate pe cunoașterea literaturii romînești și a procesului de desvoltare a limbei noastre literare.

În cadrul lucrărilor sale literare Delavrancea constată, că limba scriitorilor în viață e prea săracă și aceasta tocmai din pricina caracterului artificial, pe care îi l-a dat «pe de o parte italo-manian lă Eliade și dulcele, efemeiatul, anemicul și nehotărîtul din limba lui Bolintineanu, iar pe de alta diversele influențe străine. Ceî ce vor să se întoarcă la isvorul adevăratei limbî literare, îl vor găsi în școala cea trainică și mare a popo-

rului, ilustrată în urmă de Costache Negruzzi, de Bălcescu și Alecsandri...»

La aceste convingeri ale lui Delavrancea vom mai adăoga apoi înclinările lui către istoria veche și limba cronicarilor, îndeletnicirea continuă cu poezia populară, în sfârșit obîrșia lui din popor, — și iată la un loc toate elementele, din cari s'aû alcătuit acel stil ce-l caracterizează, acea limbă originală, care poartă pecetea unei individualități a-parte în literatura noastră.

De la început, în «Sultănica», bate la ochi îngrămădirea de imagini, de metafore și culori, în descripțiile cele lungi mai mult de cît în dialoguri. Aceste sînt întîiele semne ale stilului individual, semne cari se mențin pînă în sfârșit, în măsură mai mare ca la Eminescu de pildă, care în «Sărmanul Dionis» pornise în aceeași direcție de estetică a limbei.

Saturația de figuri și de tropi o găsim la toate temperamentele expansive de artiști, la scriitorii mari în epoca lor de evoluare și de cîte ori o cere caracterul scrierii lor.

F. Th. Vischer, esteticul bine cunoscut și la noi, numește pe Shakespeare individualist descriptiv și prezintă stilul lui ca model de stil individual, pentru-că de cîte ori voiește să descopere adîncimi de ale spiritului, o face cu ajutorul unui stil îndrăzneț și particular, cu figuri patetice. Subiectiv și absolut liberal în aplicarea regulilor de limbă,

marele scriitor englez desconsideră cu îndărătnicie clasicitatea stilului. De-asemena Goethe în *Werther* și în corespondența sa trece cu dispreț suveran peste multe legi lingvistice, introduce o mulțime de provincialisme. Vischer mai semnalează pe Schiller și pe Jean Paul ca fiind vecinic neatenți la proporția dintre cuprins și formă.

Ca și aceștia Delavrancea aplică numai în puține locuri așa zisa lege a economiei în limbă. Cuvintele fiind culorile cu cari artistul redă opera fantaziei și a simțirei sale, e natural ca aceste culori să fie cu atît mai saturate, cu cît fantazia și simțirea artistului sînt mai puțin limitate.

Modul de a zugrăvi al lui Delavrancea este la început mai mult naturalist. De aci predilecția pentru acea nuanțare fină și insistare asupra amănunțelor, cînd descrie de pildă «ulițele strîmte, joase, dosnice și pustii din preajma grădinei Icoanei» sau «cîmpul de iarnă stropit de picurul de sînge cald al Sultănichei!» Iată pentru ce multe din figurile lui sînt atît de complet fixate — vorbesc numai de exterior de-o camdată — în cît le vezi în carne și 'n oase, cum e figura deșirată a lui Iancu Moroî și lasciva lui soție sau — citez ca specimen rar la literatura noastră — figura Sultănicăi în următoarea situație :

«Sultănica sughiță ; două văi îi se îndoie pe o parte și pe alta a chipului ei de șofran ; iar pe umerii obrazilor îi joacă și se schimbă două nis-

fele de rumeneală ; ochii ei sînt acoperiți de o lumină, care din albul lor se întinde și se moaie în niște gene negre și lucioase ; privirile-î ascuțite, scăpate din umezeala ochilor, trec prin geamuri și se înneacă în zarea zilei ; gura-î pare mai mare ca de obicei, mai deslegată, mai resfrîntă ; buzele aprinse le simte în calde sărutări ; svîrcurile urechilor îi ard ; părul e motolotit sub marama sa dată pe spate ; rochia e sucită pe trup ; năjițele opincilor deslegate. Sînul îi se bate de-o povară grea ; se pipăie, își încheie cămașa la gît, clipește zorit și fugind cu privirea de o priveliște groaznică, ș'ascunde ochii în umărul de sgîrciū și de os al mamei Stanchei»...

Tonul acesta descriptiv îl regăsim astăzi la cîți-va tineri prozatori moldoveni, desvoltați sub netăgăduita influență a lui Delavrancea, și contrastează plăcut cu acea sobrietate de stil forțată a altora, cari scriu sub influența literaturii realiste străine.

Maî greoaie sînt însă perioadele de comparații și de attribute adjectivale prea des repetate, cari jignesc prin chiar bogăția lor :

«Mama Stanca intră în casă, trîntind ușa de părete ; chipul ei era *ca mustul de bozii*, auzul îi vîjia *ca scocul morii* ; la încheietura fălcilor simțea două ghiulele *de plumb* ; capul îi era greu *ca un burduf pe apă* ; picioarele îi înghețaseră pînă la glesne, — și *vîrtejind ochii roată*, aruncă privirea

ca un paloș cu două tăișuri în obrazul Sultănicăii, care înmărmurise stană de peatră...»

E o sănătate prea esuberantă în puterea asta de a colora. Dar aceste părți sînt tot mai rare în scrierile ce urmează după Sultănică și sînt plăcute unde provincialismele atît de romînești au întăieitate, dar supără unde pitorescul pare factice. În schimb urmează șirul de pasteluri și de povești smulse din atmosfera creată de-o anume stare sufletească, o stare «între vis și viață». Scrierile lui Delavrancea iașu o direcție mai pronunțat romantică, stilul lui impresionist atinge o subtilitate unică în literatura noastră, cu construcția sa filigrană, cu fraza dulce și mîngîioasă, cu acea ornamentație fină de culori, cu acele jocuri de umbre și lumină, care ne arată o *culme artistică* cucerită prin muncă și talent.

*

După stil, critica a atacat figurile din scrierile lui Delavrancea. N'are figuri întregi, n'are eroi mari și... «cu minte», zice d. Pătrașcu.

Că nu sînt mari acești eroi, admit. Autorul singur ne-a mărturisit, că are un cult nemărginit pentru cei mici. «Biserica mea istorică, în care mă retrag une-orî, cuprins de pietate, este, de jos pînă sus, cu *sfinți mărunți, uitați și necunoscuți*, cari știu însă să fie mari în fața durerei și a morții...»

Din trecut, ca și din viața ce-l înconjoară, li atrag mai mult eroii mici, al căror psihic îl studiază. Dar cine va putea tăgădui, că la Delavrancea și acești eroi devin mari, pe cum mare trebuie să ajungă sub condeiul unui adevărat artist orî-ce figură nenorocită dintr'un colț de stradă.

Urmăriți însă toate personagiile din schițele lui Delavrancea. Nu sînt ele atit de vii, atit de clar fixate, în cît vi se imprimă în minte pentru tot-d'a-una? Și nu este oare acesta scopul pe care îl urmărește orî-ce artist?

Iată Sultânica, în simplitatea ei naivă, cu mîndria ei castă, căzînd la cea d'intăi adiere a iubirei. Urmăriți-o pînă în momentul cînd, nenorocită, palidă ca o stafie și sprijinită pe-o ramură de alun, urcă pieptul muscelului, părăsindu-și vatra norocului și a nenorocirei. În jurul ei tabloul atit de melancolic, aerul atit de deprimant, ca după o înmormîntare, săvîrșită unde-va, departe în adîncul unei văi... Și totuș figura ei e reală, — o muri-bundă cu ochii frînți, aruncînd ultima privire spre satul din urma ei.

Tot atit de reali sînt acei bursieri și studenți universitari, reprezentanți ai unei generații lipsită de voință și de energia faptelor. Pe aceștia autorul îi studiază, îi disecă așa zicînd anatomiceste, nu însă pentru a-i expune vederii publice, ci tot-d'a-una compătîmîndu-i și tratîndu-i cu o oare-care iubire. Delavrancea nu este dintre autorii,

carî plutesc de-asupra figurilor ce-î preocupă, bucurîndu-se de svîrcolirile lor, rămînînd pururea obiectivi și severi. Nicî ironia, nicî caricatura nu intră în manierile lui, ca la romancierii francezi, carî, tratînd aceleași subiecte, soarta eroilor mici ai zilei și micile pasiuni umane, se înalță hohotînd de-asupra lor și le biciuie cu cel mai necruțător sarcasm. El își deplînge eroii, cînd se coboară în sufletul lor, saŭ simte un desgust pentru împrejurările ce i-a creat. Pe ici pe colo îi îmbracă în haina umorului, ca pe naivul din «Irinel», pe domnul Vucea, tipul dascălului unei epoce dispărute de curînd, saŭ pe Hagi Tudose, fenomenul de sgîrcenie. E mai om cu oamenii și de aceea nu e nimic fals, ci totul simțit în personagiile lui, totul adevărat.

«Geniile mari—scrie autorul, protestînd în potriiva tendinței de a introduce în operele de artă caractere nefirești și eroi de paradă — creiază eroi mari, talentele însă pot crea eroi mai mici, dar totuși vii, carî simt, se mișcă, suferă, gîndesc, se luptă și cad ori isbutesc, dar vezi în ei ființe posibile. Ei ne lasă iluzii despre o viață a lor, simțim că avem de a face cu oameni și nu cu păpuși».

Așa sînt eroii mici ai «talentului» Delavrancea; oameni întregi, suflete complexe, firî nu tot-d'auna armonice. Sînt vieți variate, ca fenomene sociale, ce răsar, se cheltuie și se prăbușesc de-o crudă lege a naturei și cu o consecvență logică absolută.

Cosmin din «Paraziții» e ca un codamnat la moarte. Această tristă figură, cu trecerea prin toate nebuniile unei femei sensuale, cu oscilarea continuă între desgustul de păcat și dor de-o viață mai pură, cu sbuciumările lui sub greutatea unei fapte inconștiente, cu diferitele crize de conștiință, constituie una din cele mai luminoase probe de felul cum Delavrancea își concepe eroii săi.

«Literatul cînd concepe un temperament ori un caracter, un tip ori o existență stoarsă de însușiri personale, un eroi ori un vițios, ori care ar fi traiul, viața și faptele lui, scriitorul poate să-l urmărească în tot șirul vieții. *Il ia de mic, și numărînd zi cu zi, fapt de fapt, simțire cu simțire*, ne prezintă o operă completă, un lanț de circumstanțe, impresii și dorințe, o logică a sentimentelor umane.»

Cuvintele aceste sînt ale lui Delavrancea (*România Liberă* 1883, 10 Iulie) și toate caracterele din operele lui, pînă și cele mai secundare, probează că a urmărit strict teoria exprimată mai sus, — teorie care din capul locului exclude hazlia învinuire despre «artificialitatea figurilor» lui Delavrancea.

Adevărat că autorul ne prezintă o mulțime de temperamente maladive, studenți isterici, italieni holerici, femei căzute, etc., dar de unde era să-și imprumute subiectele dacă nu din societatea noastră, care-î imbie asemenea apariții?...

Părintele S. Fl. Marian.

Cînd îl vezi an de an printre ceilalți membri ai Academiei, cu aerul acela de sănătate de la munte, cu fața turnată parcă'n bronz, frumoasă, senină și plină de bunătate, îți vine să te apropii de el și să-l rogi, ca pe un bunic, să-ți povestească ceva. E omul care cucerește repede și a cărui încredere o dobîndești ușor. Nu cred ca părintele Marian să aibă dușmani personali, precum și în literatură nu are decît sinceri părtinitori.

Poate tocmai grație acestei însușiri a reușit să pătrundă atît de mult în tainele poporului. Țărănimea noastră, ca și de aiurea de altfel, neîncrezătoare față de surtucar, sfioasă față de preot și învățător, de felul ei nu e comunicativă, cînd o ispitești asupra credințelor sau a obiceiurilor curente. Babele, acele neprețuite depositare de comori literare vivante, vrăjitoare gheboase și hîrce posnașe, cari povestesc seara la șezătoare, tac chitic de teama de a nu li se lua darul, sau de a păți vre-o neplăcere cu autoritățile civile. Numai înaintea acestui cercetător copiii se simt bine și

'și rostesc drăgălașele lor *non-sensuri* din versurile jocurilor copilărești; fetele își destăinuiesc jalea prin doinele lor; moșnegii devin vorbăreți și spun la balade și la câte-o vorbă înțeleaptă din bătrîni, iar sbircitele măicuțe îi flecăresc de vircolaci, de cățelul pămîntului, sau de alte minunății de-aceste, descoperindu-i tot-odată formule frumoase pentru vindecarea boalelor și a necazurilor, ca :

Două stele, logostele
Aduceți dragostile mele,
De trei ori
Pînă 'n zori
La astă ulcea cu flori..

Anul trecut, la desvălirea bustului lui Eminescu fusese și părintele Marian la Dumbrăveni. Actul solemn se terminase și oaspeții se așezaseră la masa cea bogată, ca să înceapă a doua parte a praznicului. Părintele însă lipsea de la masă. Lumea, foarte îngrijată, îl căută pretutindenă și iată-l: într'o parte mai ascunsă a parcului, înconjurat de popor, tineri și bătrîni, intrase într'o discuție pasionată de știință populară și-'și nota într'un carnet o nouă legendă despre o floare de cîmp.

Cazul e caracteristic nu numai pentru felul cum acest om de carte își adună materialul, dar și pentru întreaga lui personalitate.

A vorbi despre activitatea principalului reprezentant al folcloristicii române înseamnă un act de dreptate și de recunoștință pentru o muncă îndelungată și pricepută.

Astăzi cercetările folcloristice stagnează cu totul. Nădejdiile și entuziasmul cu care se porniseră, după apariția poeziilor populare ale lui Alecsandri, n'au avut rezultate, a căror valoare să stea în raport cu vastul material îngrămădit de atunci. Tot ce s'a scris prin «Foaia societății Romînismului», «Columna lui Traian» și prin alte reviste iubitoare de folclor, n'a întrecut nivelul diletantismului. Acele sute de articole, resfirate pretutindeni și iscălite de nume destul de ilustre, nu sînt de cît reflecțiuni impresioniste și banale asupra vre-unui motiv din producțiunile poporului. Ne-a lipsit în tot d'auna un spirit puternic de sinteză, care din toate aceste momente să fi reconstruit sufletul poporului și să fi pus bază solidă la o etno-psihologie romînă. Și n'am avut nici scriitori, cunoscători ai folclorului popoarelor învecinate, așa că în toată literatura asta de încercări folcloristice nu găsim aproape nici un studiu comparativ, cu care să ne mîndrim.

Ca și pe alte terene, s'a exagerat și în direcția aceasta.

La început, după primele publicațiuni, bucuria era generală, ca după descoperirea unui tezaur. Scriitorii noștri găseau în fie-care zi cîte o nouă

dovadă în sprijinul originii noastre daco-romane și cele mai naive legende serviau ca material pentru susținerea celor mai absurde teorii.

Acestui curent de rătăcirii generale s'a opus un alt curent, provocat și de cîți-va cărturari ovrei. Oamenii, cari fără a cunoaște poporul, fără a fi făcut studii la vatra lui, aū voit să aplice și la noi metodele de cercetare și teoriile cîtor-va învățați germani, (germani numai cu numele, ca și Steintal și Lazarus erau și ei ovrei!) dar căzînd în alt extrem, rămînînd pururea raționaliști, mai mult speculanți de cît speculativi, n'aū reușit să dea soluțiuni definitive și și-aū îndreptat mai tîrziu pașii spre alte regiuni.

Ast-fel, cu studiile folclorice, considerate din punctul de vedere al științei, stăm încă tot la început. În schimb însă materialele iaū proporții tot mai mari. Prin reviste speciale, prin serii de volume ele se înmulțesc în continuu, se reeditează chiar material vechiu, adeseori fără nici un sistem și fără nici un gust.

În starea aceasta e natural ca privirile să ni se îndrepte spre singurul scriitor serios, care înainte sa avut tot-deauna un scop lămurit, și n'a făcut nici odată muncă de mîntuială, ci în cele vre-o două-zeci de volume a depus rezultatul unei trude de aproape patru decenii și al unei gîndiri drepte.

Întiele lucrări ale d-lui Marian apar prin «Foaia Societății pentru cultura din Bucovina» și în revistele d-lui Hașdeu, unde debutează alături cu G. Dem. Teodorescu, pe care îl lasă în urmă. Sînt cîte-va balade de prin Bucovina, transcrise exact din graiul poporului și însoțite de scurte comentarii. Aceste balade, împreună cu doinele și cu horele bucovinene alcătuesc întiele trei volume de literatură populară (1869—1875), cu cari își creiază loc printre folcloriști. E material pur, fără nici un studiu, cu cîte-va cuvinte modeste ca introducere — modestia în scrierile d-lui Marian e tot-d'auna evidentă — dar alegerea și gruparea acelui material se cunoaște numai de cît priceperea specialistului.

Autorul nostru se adîncește apoi tot mai mult în scrutarea materialului, în sistemizarea lui pentru urmărirea metodică a unui șir de idei. Intrerupe de-o-cam-dată adunarea poeziei și studiază fenomene din viața sufletească a poporului în trei direcțiuni distincte: *poporul în viața sa familiară*; *poporul în credințele sale*; *poporul și natura*.

Din aceste trei puncte de vedere a adunat an de an, personal și din scrierile și tipăriturile altora, tot ce poate servi pentru deslușirea acestor frumoase probleme și pentru fie-care a întocmit cărți, cari vor rămînea temelia tuturor cercetărilor viitoare.

In cele trei volume «Nașterea», «Nunta» și «In-

mormîntarea la Romîni» însoțește pe țăranul nostru neaoș și păstrător de credințe străbune din leagăn, de la întiul salut al ursitoarelor, pînă la mormîntul cel scaldat în lacrimele bocitoarelor: o viață plină de poezie, cu cele mai variate obiceiuri, naivă ca viața unui popor în vîrsta copilăriei, dar curată.

În alte trei volume despre «Sărbătorile la Romîni» trăim o jumătate de an din viața țăranului, de la Moș Crăciun pînă către Sinziene. Aici părintele e și mai pătrunzător. Toate figurile și toate obiceiurile, legate de lungul șir al sărbătorilor creștine și păgîne, sînt salvate ast-fel pentru posteritate. Și nu ne îndoim că își va continua opera, publicînd și studiile asupra celor-l'alte șase luni ale anului, dînd ast-fel o monografie completă a sărbătorilor.

Foarte interesante, deși une-orî mai lipsite de poezie, sînt studiile despre raporturile dintre țăran și natură. Este acesta un capitol mare despre credințele poporului, și d. Marian mai are un vast teren înaintea sa. Pînă acum ne-a dat «Ornitologia română» și zilele aceste a publicat un volum despre «Insecte în limbă, credințele și obiceiurile Romînilor». Partea cea mai frumoasă, Flora romînă, de-o imensă valoare ca literatură populară, va apare în curînd. În lucrările aceste autorul, cunoscător, de pildă, a vre-o sută și opt-zeci de specii de insecte, nu este numai folclorist ci și om de

știință exactă, pe care îl interesează toate detaliurile, adese-orî prea puțin esențiale pentru cetitorul laic.

Mă mărginesc la atît. Nu mă citez lucrările din domeniul istoriei, pe care părintele Marian nu le neglijează. Aceste dispar față de enorma activitate depusă în direcțiile amintite.

* * *

Deschizînd cărțile părintelui Marian, intri par'că într'o lume mai bună și mai ademenitoare, trăești la vatra țaranului, în atmosfera lui de gîndire naivă și romantică. Pentru cei cărora li-e silă de-atîta literatură artificială, fără miez și fără formă, cită se face astă-zî la noi, o resfoire prin aceste cărți e un prilej, de reculegere. Urmărind pe țaran în fantazia lui, luînd parte la toate actele lui de veselie și la tînguirile lui, adîncindu-te în lumea de vrajă, de cîntece și descîntece, saŭ citind vre-o legendă despre viorică, te răsbunî pentru tot plictisul ce ți-au pricinuit cîte-va volume de literatură mai nouă.

Ast-fel operele d-lui Marian nu servesc numai ca material de știință, ci și ca lectură literară și cuvinte nu găsesc pentru a le recomanda în dejuns.

I. C. Fundescu

De curînd a încetat din viață un publicist vechiū, retras mai de mult din ziaristică: I. C. Fundescu. Generația de astăzi nu-l mai cunoștea, căci din tot ce-a scris nu s'a răspîndit de cît o singură lucrare, colecția lui de hasme. Dar chiar de n'ar fi scris mai mult, merita și pentru atîta cîte-va șire de recunoștință.

Cei ce se îndeletnicesc cu răsfoirea vechilor noastre publicațiuni periodice, se întîlnesc adese-orî cu nume de scriitori ca al lui Fundescu. Este lungul șir de bărbați muncitori, cari nu se disting prin o gîndire extraordinara și nu ajung nicî odată în fruntea unei mișcări, ci'și îndeplinesc cu devotament misiunea de epigonî și de răspînditori ai ideilor timpului.

Mai cu seamă epoca lui C. A. Rosetti a fost bogată în asemenea figurî. Ideile liberale, cît și cele conservatoare, își aveau reprezentanții lor în presă. Aceștia nu se mulțumeau cu polemicele politice; mai făceau și literatură, scriau versuri și piese dramatice, publicaau reviste umoristice cu satire și

fabule, cari exprimau tendințele lor; îmbrățișau toate genurile posibile, dar fără a putea străbate departe în calea lor spre Parnas.

Asta e soarta tuturor oamenilor de tranziție. Ei văd puțin și nu văd departe. Muncesc mult, dar munca lor are viață numai de-o zi și se perde în câmpul cel vast, în care o dîră vizibilă nu poate lăsa de cît omul cu puteri creatoare. Maldărul de volume, rămase pe urma lor, servește cel mult la cunoașterea unor suflete, ce-aũ trăit și s'aũ sbuciumat pentru sine și pentru cei din 'mprejurul lor și, împinși de dorinți irealizabile, și-aũ cheltuit zilnic puțina lor energie în luptă, în iubire și îndoieli. Sînt simple documente umane, cari interesează cel mult pe cercetătorul literar mai conștientos.

Fundescu e printre aceste spirite de tranziție. A scris vre-o trei volume de versuri, un roman naiv și două volume de basme și păcălituri. A fost mai mulți ani colaboratorul lui C. A. Rosetti la «Romînul» și a condus el însuși timp mai îndelungat «Telegraful», organ cu vederi liberale, dar fără a fi influențat opinia publică în vre-o măsură vădită. A tipărit și ziare satirice. Ziarist, literat, deputat, întreprinzător și poet, el este omul timpului său, epigon ce nu isbutește în nici una din direcțiile apucate.

*

Cea mai slabă parte a activității lui Fundescu a fost de sigur poezia. La dreptul vorbind nici

nu e poezie în nici una din bucățile aceste chilometrice, de cuprins erotic sau războinic. E mai mult o îngrămădire de rime, făcută din modă, într'un timp, cînd orî-ce ziarist ținea să-și aibă un volum de versuri și puțină faimă de poet. În acest timp ziaristica și poezia se întregeau. Ideile din articolul de fond se exprimau de acelaș autor și în poezia de sub linie, în cuvinte late și umflate ca «astăzi trompa libertății cîntă ziua de 'nviere»... În atmosferă mai plutește șuvoiul de cuvinte, cari fuseră! lozinca luptătorilor de la 1848: *divina libertate* și *sfînta unire* la fie-care pas. Inima poetului român bătea pentru toate popoarele impilate, pentru Grecia cea nemuritoare, pentru Polonia cea obijduită, pentru «resbelica» Italie și visa un «banchet de înfrățire» a tuturor neamurilor luptătoare pentru înalte aspirații. În schimb același poet umanitar era pentru stările din țara sa un flagel. Aci nu vedea de cît viții și cabală, corupție și cătuși și cîntă în acest chip :

«Geniū vechiū al Romîniei, te deșteaptă, te ridică!
Unde tu domniai odată, azi Romîniū trec cu frică
Și la sunetul de arme se'nspăimîntă se'nfiior,
În locașul vitejiei azi domnește *desfrînarea*
Pe cîmpia romînească trece *luxul, nepăsarea*
Și din sufletul Romîncei a pierit orî-ce amor...

«Cînd vom ști însă cu toții că luptăm pentru *dreptate*,
Cînd va fi deviza noastră: *adevăr și libertate*

Și vom ști să ne conducem de al patriei amor ;
O, atuncea viitorul ca o flacăra 'n pustie
Lumina-va calea noastră și frumoasa Românie
Va fi iar o țară mare și Romîniî un popor»...

Autorul acestor cuvinte e Fundescu, dar putea tot așa de bine să fie și Rosetti și Bolliac și ceilalți poeți-apostoli ai ideilor ce caracterizau naționalismul exagerat romantic, emfatic mai mult, al unei epoci de mult dispărute. Între felul cum se exprimau nu era deosebire mare. Ideile erau aceleași și erau ale lor ; forma poetică o luaseră de la Bolintineanu, împreună cu sentimentalismul național. A trebuit însă să piară toate, căci poezia patriotică nu poate fi salvată din ghiarele morții, numai în cazul, când cei ce o reprezintă, sînt în acelaș timp poeții cei mai aleși ai neamului. Iar calitatea aceasta nu o aveau Fundescu și contemporanii săi.

*

La scriitorii cu porniri de natura celor arătate, o armă adese-orî întrebuițată este satira. E caracteristic pentru epoca principală de activitate a lui Fundescu (1866—1870), că literatura satirică lua proporții neobicinuite. La Iași apărea *Bondaru*, foaie satirică a lui V. Adrian. La București *Țîntariul* și *Nichipercea* de N. T. Orășanu, *Păcală* a lui Pantazi Ghica, «*Tombatera*» și «*Pepelea*» ale lui Fundescu și cîți-va anî în urmă *Satyru*l lui Hașdeu, Nicoleanu, Fundescu și Vellescu.

Toți aceștia își însușeau rolul de moralizatori publici. Procedurile lor erau identice. Satira lor de o potrivă de greoaie și une-ori chiar brutală. Țara pentru dînșii era o adunătură de «dobitoace», conducătorii ei niște «șarlatani și lighioane sălbatice». Glumele cele mai subtile nu întreceau nivelul fabulei cu alegorii transparente, cu capra (grecul), ursul (rusul) și păduchele (ovreiul). Până și ilustrațiile diferitelor reviste umoristice sînt aceleași, mutre spălăcite, picioare subțiri de om și capete de animal, fracuri lungi și caraghioase și dame cu crinoline, etc.

Ca idee satirele astea erau de-o monotonie plicticoasă. Aceleași motive din articolele și poeziile politico-patriotice reveneau și aici în diferite forme. Iată o pildă din «Pepelea» lui Fundescu;

«La noi în țară toate lucrurile merg pe dos. *Minciuna* investată, înțotoșonată și nerușinată trece în auritul său car, escortată de o spuză de curtezani în fața soarelui și a țării întregi. *Lingușirea* cochetă, frizată, înmînușată și sulemenită, ese pe stradele Bucureștiului fără a se teme de soarele adevărului, care ofilește tot ce este spoială, tot ce este contra naturei. *Trădarea*, cu sacul său plin de aur risipește în dreapta și în stînga spre a cumpăra virtute și onoare de la cei ce n'o posedă. *Desfrînarea* se poartă pe stradă în toată goli-ciunea... *Vițiul*, ea vezi-l cît e de frumos, cît de

cochet, cît de iubit și stimat de-o parte din societate...»

Aceleași opinii le desvolta Pantazi Ghica, în studiul său de moravuri «Romîni pe cum sînt». E o violență de limbaj ce se perde adese-orî în invective personale și în trivialități lipsite de dreptul de a fi socotite ca bucăți literare satirice. Epigrama ca :

«Patrioți aici s'adună
Urechiate animale
Din urechi își fac cunună
Ș'ast-fel pun țara la cale

cum scria Fundescu în contra «ișlicarilor» din parlament aparțin cu totul literaturii pamfletare de specia cea mai urîță, și nu se scriu de cît în focul luptelor politice, cînd literatura adese-orî e tîrîtă în noroi odinioară ca și astă-zî.

O singură parte simpatică are activitatea asta de negațiune: lupta în potruiva străinilor ! În modul cum combăteau *enutul căzăcesc* și pericolul evreiesc e convingere, e căldură. Aici și Fundescu a găsit cite-va note de adevărat patriotism. Influența desastroasă a Rusiei a expus'o chiar pe larg în lucrarea sa anonimă «Hitrowo și Kotzebue», o broșură plină de adevăruri spuse franc la adresa diplomației rusești în Orient.

Meritul principal — singurul merit literar al lui Fundescu — îl găsim însă în colecția de basme — după frații Schott și Hahn înția colecție de basme românești din țară. Apărute la 1876, poveștile lui Fundescu au ajuns astăzi la a patra ediție și sînt destul de cunoscute. D. Hașdeu le-a dat botezul într'o prefață elogioasă, spunind că «sub pana acestui june poet, bazmele romine conservă cu perfecțiune sigiliul opincei și respiră cu libertate aerul de la țară»... Aprecierea e justă. Fundescu e în adevăr un credincios povestitor. A fost prea puțin artist, înzestrat cu prea puțină fantazie, pentru ca să adaoge de la sine îndreptări și augumentări după obiceiul altor culegători de bazme și a fost prea aproape de d. Hașdeu, pentru ca să nu șite cît de mult perde bazmul din valoare cînd se îndepărtează de originea sa din popor. Cititorii și colaboratorii revistelor d-lui Hașdău erau binișor orientați și în chestiuni de literatură populară și Fundescu era printre aceștia.

În șirul povestitorilor noștri Fundescu ocupă locul după Ispirescu și Creangă. Mai sărac în expresii și idiotisme ca aceștia, aproape necunoscător a comparațiilor populare, cari dau stilului povestitor un farmec deosebit, el rămîne tot-d'a-una sobru, simplu și atrăgător. Își alege subiectele cele mai tipice din basmele noastre: «Fata din Dafin», «Înșir'te mărgărite», «Făt frumos cu părul de aur»

---

etc. 'și păstrează toată poezia acestor mărețe creațiuni ale imaginației și tradiției poporului.

Volumele de bazme, iată ce va mai rămînea pe urma activității lui Fundescu. Pe cînd istoricii literari și politici îi vor fi uitat numele cu totul, singuri folcloriștii vor mai trebui să țină seamă de el.

Ion Bianu.

— CU PRILEJUL UNUI JUBILEŪ —

În seria dascălilor, de drigine ardeleni, cari au muncit mult și cu spor pentru ridicarea culturii române, Ion Bianu, profesor universitar, membru și bibliotecar al Academiei Române, este un factor însemnat.

Fiu de țaran, dintr'o regiune a Transilvaniei, unde la 1848 s'au petrecut atâtea scene dureroase și s'au creat atâtea visuri îndrăznețe — din Făget, un sat de pe Tîrnave — Bianu și-a făcut școala în Blaj, orașelul care a concentrat în sine multe raze de cultură, unde ideile marilor istorici nici astăzi n'au încetat a fi propagate, iar școala latinistă și acum este socotită ca cel mai glorios moment din epoca de renaștere a romînismului.

Din Blaj, unde Cipariu i-a fost dascăl, a venit la București într'un timp cînd Societatea academică abia își începuse activitatea și asupra viitorului ei rol plutea încă un aer nebulos, pe care nu-l puteau împrăștia discuțiile aprinse, ce tot mai

FUNDA
CARROLI
BIBLIOTECA UNIV.

dăinuiau în jurul chestiunilor de limbă și de ortografie.

Filologia romină nu trecuse încă definitiv prin epoca sa romantică, acea epocă, judecată cu prea multă exagerare în rău și fără multă considerare la ideile înalte, cari i-au dat naștere și au susținut-o atita vreme în mod artificial. Istoria aproape tot ast-fel. Sentimentul se lupta încă cu știința rigidă. Cuvinte mari și frumoase se strecurau în toate lucrările și scrutările, ce porneau pe drumul cel lung, de la originea neamului pînă la vârsta sciitorilor. De alt-fel, dorul și puterea de muncă se resimțeau în toate, iar agitarea ideilor de unitate națională se continua.

Cercetînd cu deamănuntul activitatea d-lui Bianu, vom vedea resfrîngîndu-se în ea influența acestei epoce și a reprezentanților ei. În scrierile filologice îl vom găsi bun cunoscător al teoriilor de limbă, dezvoltate în cursul deceniilor, de la întia gramatică romînească încoace. În istorie îl vedem însuflețit pentru crezul marilor istorici blăjeni. În literatură adept al direcției șoviniste naționale și apărător intransigent al trecutului și al tradițiilor. A fost de tînăr și a rămas pînă astăzi, — tînăr la anî încă, dar vechiū muncitor — un șovinst în viața noastră intelectuală.

În istoria culturii noastre, șoviniștii, acei luptători idealişti și în acelaș timp sectari, cari în afară de binele neamului nu cunosc alt ideal și față de

ce este străin manifestă o ură continuă, sunt figuri ce se impun.

Înșuşirea lor principală se descopere prin vecinica preocupare de istoria și limba neamului. Din aceste două ei își creiază platforma lor de luptă, și e singura luptă din care nu poate să rezulte un rău statornic, căci în definitiv, chiar cînd se trece peste țintă, cum s'a trecut din partea latinistilor, lupta se dă pentru rasă și nu împotriva ei.

În cultivarea acestor două ramuri, a istoriei și a limbei, șoviniștii merg tot-d'auna paralel, socotindu-le aproape identice și atribuindu-le valoarea pe care o merită: aceea de păstrătoare a caracterului de rasă.

«Istoria și limba — zice d. Bianu vorbind despre Cipariu — sînt factorii esențiali ai unui popor. Într'una el își vede pe strămoșii săi din generațiune în generațiune lucrînd, luptînd și suferind; iar cea-l'altă este mijlocul, prin care în fie-care minut gîndurile și simțirile noastre le comunicăm celor aproape de noi.

«Istoria și limba, sînt cele mai intime și mai tari legături, cari unesc pe oameni într'o națiune. Din această cauză s'aū aruncat cu atîta energie asupra studiilor istorice și lingvistice toți acei cari se află ca propagatori în fruntea acestei mișcări.

«Prin studiile istorice ei căutaū să lege an de an trecutul neamului românesc, ducîndu-l ca un

lanț, verigă de verigă... In limbă apoi vedeau proba cea mai pipăită și mai neînduioasă a latinalității noastre...» Și în cuvintele aceste d. Bian exprimă convingerile sale fundamentale.

Afară de istorie și limbă, șovinistul, cînd nu e simplu frazeolog de bîlcîu, cum din mila lui Dumnezeu am avut și avem destui, se distinge prin o muncă neînteruptă, prin așa zisul *naționalism de fapte*. Fie-care individ poate să producă fapte bune pentru semenii săi. Șovinistul se gîndește însă mai departe: ca pe urma faptelor sale națiunea întreagă să aibă foloase reale; se gîndește la educarea generațiilor.

Ferice de cei ce au puterea și ocazia de a munci cu succes, cum a știut s'o facă scriitorul de care vorbim.

Cînd a venit la București, ca să-și completeze studiile la Universitate, Papiu, Laurian și cei-l'alți mari contemporani ai lor, în frunte cu Barițiu și Iosif Hodoș desvoltau activitatea frumoasă în sînul Academiei. De tînar student s'a alipit de cuvîntul acestor bătrîni și a intrat în serviciul înaltei instituțiuni, găsind într'o cameră — un fel de simulacru de bibliotecă — primele cărți prin cari a pus temelie uriașului izvor de cultură, cum se poate numi biblioteca de astăzi.

Grație spiritului său practic de organizație și de disciplină în muncă, o carte s'a alăturat celei-l'alte.

Un dar urmează după altul. Naște respectul și priceperea față de orî-ce literă scrisă sau tipărită romînește. Cărțile ce zac pe la mînăstiri, sau prin podurile caselor particulare, se adună cu pasiune. Și se găsesc două bărbați luminați, oameni cari aũ o parte mare la clădirea Romîniei de astă-zî: Ion Ghica și D. A. Sturdza, cari disting străduințele bibliotecarului cu încrederea lor desăvîrșită și-l ajută cu sfatul lor înțelept și cu bună-voință părintească.

Astfel s'a ridicat monumentală bibliotecă de astă-zî cu cele peste 120.000 de cărți tipărite, singura bibliotecă ce poate rivaliza cu instituțiuni similare în străinătate și căreia i se rezervă un rol educativ din ce în ce mai pronunțat.

Pe cînd cele-l'alte așezăminte culturale din țară tînjesc și mijloacele lor de educație publică dau greș; pe cînd educația estetică pe care ar trebui să o dea poporului un Muzeu național, cu o pinacotecă, în care să fie adunate la un loc toate produsele picturii noastre naționale, suferă complectamente; pe cînd Ateneul și Teatrul sînt obiectele ironiilor zilnice, — biblioteca Academiei adăpostește în sînul său pe cei mai serioși cititori și muncitori pentru cultura romînească, ținînd fiecărui deschise isvoarele principale de istorie și de limbă.

Meritul special îi revine aceluia, care de curînd a împlinit două-zeci și cinci de ani de activitate

în mijlocul acestor cărți și al norilor de praf ce s'aũ ridicat de pe ele.

Carierea literară d. Bianu ș'a început-o la 1876, descriind într'o broșură și în *Analele Academiei* viața și activitatea lui *Samuil Clain*, a acelui «modest dar erudit monah român, care, devotându-se cu totul binelui națiunii și limbei sale mult iubite, a lucrat toată viața pentru ele, a scris istoria națiunii și gramatica limbei noastre, pe cari — cutez a afirma — el cel dintîi le-a renăscut, scriind prima istorie despre originea noastră și prima gramatică a limbei noastre»..- *Lucrarea asta a rămas întîiul isvor de informație critică asupra părintelui școalei latiniste.*

Analele Academiei, ca și diferite reviste, îndeosebi «*Columna lui Traian*» și «*Revista Nouă*» ale d-lui Hășdău, cuprind apoi o mulțime de lucrări mărunte ale d-lui Bianu : însemnări istorice și literare, adunate din bibliotecile și arhivele străine, îndeosebi din Polonia și Galiția, dări de seamă, mici comunicări și monografii critice, — momente prețioase din mișcările literare curente. Toate aceste se leagă între sine prin ideile de cari am amintit și își găsesc o expresie concisă într'o vigoasă conferință despre cultura română în secolul XIX. Autorul lor nu pronunță nici o judecată ce n'ar porni din convingerile sale subiectiv-naționale.

O valoare specială însă au edițiile sale critice de texte vechi: Psaltirea în versuri a lui Dosoftei (1887); Predicile lui Antim Ivireanul (1888); Textele macedo-române ale doctorului Obedenaru (1889) și «Psaltirea Scheiană,» cea mai bună dintre edițiile critice de pînă acum; iar de la 1898 încoace «Bibliografia romînească vechie», scoasă împreună cu învățatul său ajutor de bibliotecar și publicist Nerva Hodoș.

Edițiile acestea ne dovedesc că pe terenul literaturii vechi d. Bianu este *întîia noastră autoritate*. A adus însă un serviciu și literaturii mai nouă prin editarea lui Alecsandri (la 1897 și 1902) și prin un ciclu de recenzii apărute în «Anale» și în reviste.

În toată activitatea asta, atît de variată ca formă și totuși unitară în principii, este o viață întreagă, trudnică, plină de răspunderi și lipsită de momente de odihnă, o viață ce nu oferă sufletului altă plăcere mai mare ca — satisfacția datoriei împlinite.

Generația mai tînără este chemată a recunoaște și a urma cu încredere numai bărbați cari se disting prin trei calități: prin o gîndire superioară, prin caracter și prin putere de muncă. Numai o conțopire armonică a acestor însușiri creiază adevărați luptători, pe cari putem să ni-i luăm de pildă.

Privim în jurul nostru și găsim un număr înspăimîntător de mic de asemenea bărbați. Foiesc

---

«talentele» din toate părțile : oratori de paradă și literatori de sărbătoare. Dar prea mici pentru a nu avea nevoie de cele-lalte două însușiri întregitoare, prea puțin ordonate și prea orientale în manifestarea lor, «talentele» rămân străine de sufletul nostru, ca o floare fără miros.

Pe cei puțini însă îi împresurăm cu dragostea noastră fără rezervă.

Riria.

— «Tu spui mereu la lucruri strimbe
Vrai să cînți opere pe drîmbe?»

În preajma celui mai luminos luceafăr al literaturii noastre a răsărit o stea. E văzută și admirată, ce e drept, numai de astronomii din Iași, cărora le revine meritul de a o fi descoperit. Dar ni s'a vorbit atît de mult de ea, încît ne-o fi îngăduit și nouă, celor nepătrunși de farmecul razelor ei, să ne facem o părere.

E steaua Ririei, de care vorbesc.

O strălucire scurtă de aerolit pe-un cîrmei de orizont. Iar de curînd un nour uriaș în formă de bălaur mi-a învăluit-o de-a binele. (Citiți Sămănătorul!) Cîte-va raze încă, clipeli de jale și des-nădejde, cum se văd în ultimele momente ale unui apus de lucefăr... și steaua noastră va rămînea cel mult o stea artificială, de folos pentru vre-un Irod de Carnaval, iar corul de astronomi literari din Iași va trebui să intoneze melodia «Steluței» lui Alecsandri, în semn de adio.

Cînd a apărut «Ultima rază din viața lui Eminescu», în acelaș timp întîia rază din viața literară a Ririei, mi-am adus aminte de Bettina von Arnim. De ce nu? Comparațiile sînt permise, chiar cînd deosebirea între cele două figuri comparate sînt mai multe de cît asemănările.

Și într'adevăr, între Bettina, — «copila» cum îi se zice în literatura germană după numele cu care o răsfăța Goethe, — și între Riria este o oarecare asemănare. Numele amîndurora se leagă de cite un poet mare prin o admirație hrănită de fantazie de copil, prin scrisori în cari vor să reconstruiască o parte din figurile, înaintea cărora au căzut în genunchi amîndouă.

Dar atîta tot. În colo Bettina se înalță sus de tot. E o scriitoare desăvîrșită cu un loc bine fixat printre romanticii germani. Scrisorile ei către Goethe sînt furtunoase și aprinse ca și pasiunea ei pentru bărbatul genial și sînt șăgalnice și blînde, cînd zeul literaturii germane îi transmite cite un zîmbet de încurajare sau cînd o îndeamnă părintește «să introducă mai multă ordine în ideile așternute pe hîrtie». Toate însă sînt fragmente literare prin forma și cuprinsul lor și să citesc ca un roman psihologic al unei copile, torturată de amintirea unei îmbrățișări de poet.

Și... «cînd aud privighetoarea cîntînd, știu că luna cea frumoasă i-a greșit ceva»... Între Goethe și Bettina, cu toată deosebirea lor de vîrstă, a fost

în adevăr o trecătoare prietenie. Dar între Riria și Eminescu? Ne îndoim!

Scrisorile din Repedea, schimbate în formă de dialog, în care Riria își povestește amintirile ritmate și rimate despre Eminescu, nu cuprind nimic pozitiv și nimic nou. Sînt o forțată înșirare de cuvinte, ce nu ne conving nici de talentul scriitoarei noastre, nici de geniul lui Eminescu, pe care vrea să ni-l arate într'o fază de declin. E un salt ciudat și continuu de la o idee la alta. Cîteva imagini poetice sînt aruncate într'o pleavă de cuvinte uzuale. Numai cînd poetul oprește fluxul de fraze cu întrebări ca :

Nu cum-va ești filosoafă ?

saū :

Tot spuī mereū la lucruri strîmbe,
Vrai sǎ cînți opere pe trîmbe ?

numai în cazuri de aceste ne pare mai sinceră și mai apropiată de adevăr. Ironia lui Eminescu pentru cîntecul cel monoton de surlă și de drîmbe e foarte justificată.

Nu, Riria nu e Bettina !

Și totuși e o figură interesantă în viața literară din ultimii doi ani. De o fecunditate și o îndrăzneală fără păreche în literatura noastră, a tipărit în acest interval, afară de opera amintită, două

volume de versuri vechi și noi, două tragedii în cîte cincî acte și a alimentat coloanele mai multor reviste de odată cu stihuri de același calibru «ideal și înalt». Curg versurile năvalnic și în gloată, ca un torent de munte, oprit de mai multă vreme, care rupe acum zăgazul și se varsă peste cîmpii. Ca să se impue cu ceva nou, găsește mijlocul lesnicios de fecunditate fenomenală, ignorînd rima și înșirînd la poezii în proză și proza în poezii fără încetare.

De cît... ce folos! Pe de-a întregul Riria, cu toate concesiile ce s'ar putea face, nu este de cît un nume care vine să înmulțească șirul poezilor de duzină.

În vremea sa un poet proclamase de «speranțe» și de scriitori geniali pe domnii Scrob și Stoenescu și acum acești doi scriitori de versuri sînt prototipii poezilor noștri de duzină. Riria le poate fi o demnă tovarășă și tot atît de genială, dacă vreți. Caracteristica acestei familii de scriitori este în primul rînd fecunditatea. Iar din miile lor de rînduri rimate, memoria abia reușește să rețină cîte-o scînteie, ce se stinge repede, precum a răsărit.

Poeții aceștia sînt niște bonomi, inofensivi, cari muncesc înainte, disprețuind toate condițiile de artă, foarte mulțumiți și fericiți cu sine, fără a se tortura, dar torturînd mereu pe alții. Ast-fel Riria

mărturisește pe față, că arta versului nu intră în meșteșugul ei:

Forma, rima și cadența de lipsesc, n'am vină eu;
Nu scriu *ca o literată*, scriu cum vrea sufletul meu,
Nu scriu versuri de valoare care pot avea un preț
Pentru formă fără suflet am un suveran dispreț....

Păcat! Mai puțin dispreț ar ridica prețul poeziilor și asta nu cred să fie în desavantajul autoarei. Pricina însă e aiurea. Poeta noastră nu reușește să stabilească armonia necesară între ceea ce d-sa numește suflet și între formă. Și asta se cheamă *vulgo*: lipsă de talent și are drept urmare seria de nimicuri versificate.

Mai ușor ne vom convinge urmărind nota patriotică, pe care criticii Ririei au scos-o la iveală. E tot patriotismul poezilor de duzină:

Și când țara-i în durere
Fără lupte de partid
Recântînd Hora Unirei
Să uităm pe individ...

Searbăd patriotism! Dumnezeu știe, dar văzînd atîta belșug de rime în declamările astea fără nici o căldură convingătoare, ți se reamintesc vrînd-nevrînd versificările unui celebru bard bucureștean din timpul războiului de independență, ca «Oda la Dobrogea» cu începutul:

In satul cu dobrogaiete
Vezî curgînd în jos pîraiele
Pintre nisipaiete
Ce 'nterup noroaiete
Şi fac eleştaiete...

Ertare! E bine să preţuim munca fie-căruia. Dar o muncă de prisos, chinuitoare pentru cel ce o săvirşeşte şi mai chinuitoare pentru cei chemaţi a o aprecia, nū are dreptul la îngăduinţa cetitorului.

Riria a fost introdusă în publicitate ca un geniū. Intre ea şi poeţii geniali nu este însă altă legătură de cît «cerneala şi hîrtia», şi e bine să ştie asta pentru-ca biografiile, atît de luxos tipărite, să nu seducă pe nimeni.

✕ Alexandru Macedonski.

Mi s'a adus invinuirea de a fi stăruit în recenziile mele prea mult asupra activității d-lui Alexandru Macedonski. Cele următoare sînt răspunsul meu la nedreapta invinuire și, pe de altă parte, o socoteală definitivă cu cei ce mi-aū atribuit o pornire dușmănoasă și o severitate escesivă față de *marele defaimat*, cum îi numesc băeții din suita lui atît de pistriță.

M'am ocupat de d. Macedonski fiind-că în întreaga noastră literatură nu este o a doua figură, în jurul căreia să se fi produs mai mult zgomot și fiind-că este unul din desele tipuri ale literaturii universale, cari aū ceva tragic în ființa lor și atrag mai mult ca oameni de cît ca scriitori.

Am scris și eū despre acest poet, fiind-că un fapt nu se poate tăgădui și anume, că de pe la 1870 începe să răsfoiești reviste și ziare din Capitală fără să dai peste numele lui, cînd în josul unui lanț de poezii sau articole politice, cînd amestecat în polemici, lăudat și idolatrizat de unii, respins și huiduit formal de alții. Foarte fecund, a fost

director de ziare politice și de reviste literare ; a tipărit volume de poezii în românește și franțuzește ; a fost jucat, aplaudat și judecat la teatru ; a scris proză și critici literare și a avut un ideal suprem, — acela de a întemeia o școală, o direcție nouă atît în poezie cît și în cele-lalte ramuri ale literaturii.

De la început d. Macedonski nu e singur, ci vecinic cu prietenii și cu un cortegiū întreg de elevi adolescenți «a căror muză tinărah își arată pentru prima oară zîmbetul modest și grațios». Printre prietenii lui figurează scriitorii ca Bonifaciu Florescu, stilist distins și om mai cult ; Pantazi Ghica, critic și prozator fără culoare, apoi Anghel Demetrescu, Ștefan Vellescu și V. A. Urechiă. Aceștia-l apreciau și munciau la aceeași revistă, Urechiă îi dete, ca ministru, medalia *bene-merenti* și însărcinarea de comisar extraordinar pentru inspectarea monumentelor istorice din țară. Elevii îi răsplăteau atenția cu preamăririi, unii numindu-l Victor Hugo al Romînilor, alții «*martir genial, omul cel mai mare pe care l-a avut literatura romînă, Romînia*»¹).

Ast-fel d. Macedonski nu era numai în închipuirea sa un poet mare și un muncitor de valoare unui uriaș. Alătura cu el erau zilnic alți scriitori întărindu-l în credința asta ; dar mai era și

¹ *Literatorul* 1895, No. 2.

străinătatea, care-l aproba și încuraja. Dacă la noi se găsea cine să-l compare cu Hugo, Byron, Leconte de Lisle și Baudelaire (celebrul Toncescu l'a asemuit cu Iisus Cristos!)¹ străinătatea n'a rămas mai pe jos. În organul său și în diferite prefețe, poetul nostru a reprodus cu deosebită îngrijire și cu trebuitoare sublinieri sumedenia de ecourî din presa străină, grecească și franceză, în care era celebrat ca un geniu strălucit al poeziei romîne. Citind astăzi ce spune «To Paron» și «Efemeris Acropolis» din Atena, sau publiciștii Pierre Loti și Péladan din Paris, nu mai poți sta la îndoială că e vorba de o culme unică în literatură.

Cît de unică vom vedea mai la vale. De-ocamdată trebuie să reținem un fapt. Poetul n'a ezitat nici odată a se socoti în adevăr un titan — și aici e o parte a tragicului său. Adese-orî simțea atmosfera prea doborîtoare pentru talentul său, țara prea mică pentru a-și desfășura toate puterile, societatea prea incultă pentru a-l putea urmări cu pricepere. În momente de aceste simțea regretul că s'a născut Român și cînta plin de mîhnire :

«Cînd se naște într'o țară mică — cine e poet,
Dacă simte a lui făptură că e roasă de-un regret,
E desigur de regretul c'a născut. El cîntă, scie,
Și abia în cîte-un suflet află cîte-o simpatie,
Incolo cine-l citește sau de pizmă e coprins
Sau cu inimă închisă și 'n citire nedepins,
Cartea i-o silabisește»...

Și vai, totuș s'a găsit în țara asta atît de mică și în societatea asta atît de incultă (să fi spus un adevăr în acest caz?) un număr de vre-o 1500 de capete, cari să primească a fi înscriși printre membrii societăței revistei «Literatorul» cu d. Macedonski în frunte; să se organizeze în comitete de domni și doamne în toate orașele din provincie, cu tot ce era mai luminat în societatea înaltă și să proclame inevitabila prezidenție de onoare a răposatului Urechiă. S'aũ găsit doamne cari să-î ofere un cadru de atlas alb, ca omagiũ. S'aũ constituit comitete pentru procurarea mijloacelor bănești ca să-î tipărească operele complete. Și cea mai bună dovadă de continua sa legătură cu societatea romînă este propria-î mărturisire (din *Literatorul* pe 1892 No. 3):

«Lăsat la o parte de guverne¹⁾, Dumnezeu și adevărata opinie publică mi-aũ fost ajutor. *Numai pentru tipărirea volumelor mele am adunat patru mii de lei*; volumele însă nu le-am putut tipări, pentru că nu se poate trăi din aer. În diferite alte ocaziuni *alte mii de lei mi-aũ venit din partea publicului luminat* pentru a susține «Literatorul», *fără să număr banii* ce mi-aũ fost trimiși anume în temeiul simpatiei și admirațiunei ce am deșteptat printre unii dintre cititorii mei. Doamna Caliopi

---

1) Inexact; în lista abonaților figurează și ministerul de instrucție.

Petrache Poenar mi-a trimis prin listă suma de *trei mii lei*. D. Christodorescu, deși nu mă cunoștea de cit din scrieri, a sacrificat o sumă ce *trece de trei mii cinci sute de lei* în favoarea luptei culturale (!) pe care o țineam»...

Ei, și totuș țara era prea mică, punga asemenea, pentru poetul care, tot acolo, ne mai spune că «cititorii trebuie să se gîndească să asigure oamenilor de litere o situație independentă de funcțiile statului!»

Pentru rolul literar al d-lui Macedonski și pentru legătura cu societatea, mai este interesant și chiar de actualitate a se ști, că d-sa a întemeiat și o «*Societate a oamenilor de litere*». La 25 Mai 1890 a fost ales președinte efectiv al aceleia, iar președinte onorific a fost proclamat «d-nu Ștefan R. Veron (?) mare proprietar din Brăila, cunoscut prin sentimentele sale patriotice și prin viața ilustrată de bine-faceri și acte demne de suflet mare» — scrie *Literatorul* din acelaș an. «Onorabilul președinte a și bine-voit a dărui d-lui Macedonski suma de 400 lei, spre a constitui un fond social»...

Deci fiind vecinic înconjurat de lume, avînd o continuă intuiție materială (luată în orî ce sens) a strălucirei sale, pururea în frunte, agitînd și luînd inițiative, producînd și reproducînd o groază de material — este cu putință a vorbi de epoca în care a trăit, fără a ține seamă de numele lui?

Dar un asemenea fruntaș înseamnă în adevăr o

direcție. Acei mulți cari aș ascultat de vorba lui, în mintea și inima cărora cuvîntul acestui poet a putut să deștepte o iluzie, fie cît de trecătoare, aș constituit în realitate un curent. Toată opera scriitorului acestuia se resfrînge și asupra lor. Prăbușindu-se, se dovedește a fi fost opera artificială a unui actor isteț, care mai tîrziu plătește scump succesele sale, căci mulțimea nu iartă pe cel ce și-a bătut joc de ea.

Astăzi se poate vorbi de d. Macedonski ca de o carieră încheiată. Manifestările nervoase din anii din urmă sînt cu totul păgubitoare aureolei lui de odinioară. Prin reeditarea de apoteoze, puținii credincioși ce se mai adună în jurul lui, ca în jurul unei umbre, se vor disgesta și ei; prin continua alimentare a unei ambiții senile, îi se face un rău sufletesc imens, căci îndemnurile astea îl silesc să publice poezii la cetirea cărora trebuie să dai din cap în semn de întrebare, sau izbucniri violente în polemici, ce degradează cu totul.

Privind asupra activității sale întregi, poetul n'are să mai vadă de cît ruine de vise deșarte, muncă și agitare zădarnică, un noian de vorbărie și un șir de greșeli de tot soiul și nu-i mai rămîne de cît să-și închine sabia, ca un oare-care luptător în potriva morilor de vînt, și într'un moment de conștiință să rîdă hohotind de cei ce s'aŭ luat pe căi întunecoase după dînsul, ca șoarecii după fermecătorul din Hameln din celebra legendă germană.

(trăsă și în fața aște)

De sigur, nimeni nu și-a dat mai bine seama de toate ca d-sa, cînd acum 10 ani, își recunoștea apusul în chipul următor :

Cît am trudit, cît am muncit
Și cum nimic n'am folosit,
 În lume nu este răsplată...
 Dreptatea este blestemată
 Și omul bun nesocotit.
 Pe fruntea mea n'am nici o pată,
Zădărnice. Sînt un osîndit.
 În lume nu este răsplată.
 Cît am trudit, cît am muncit...

Viața acestui scriitor e o carte deschisă. Nimeni n'a vorbit atîta despre sine și n'a publicat și reprodus atîtea opinii de ale altora asupra sa ca d. Macedonski. Din cele mai intime momente ale vieții sale a făcut subiect de vorbă în public. A înșirat mereu la programe și teorii cu continue contraziceri.

Examinîndu-le acum pe toate, vom vedea dacă munca și truda autorului merita răsplată, sau dacă trebuia să fie «un osîndit», cum singur se numește.

*

Unde zace enigma înălțării și căderii d-lui Macedonski?

La noi scriitorul, ca și omul politic, poate să se înalțe adese-orî prin mijloace protivnice progresului și intereselor sociale. Controlul, cu întregul

său aparat de severitate, nu este stabilit încă, iar societatea nu are destulă putere de distincțiune și de orientare în materie literară, pentru a zădărnici ea singură înălțarea și a înăbuși în germine manifestările spiritelor slabe și ale celor turbulente.

Astăzi cele mai ciudate coterii sînt posibile și ori-ce condotier, cunoscut sau deghizat își găsește o ușită de intrare la o revistă sau vre-un ziar, pentru a fi cultivat de cetitori, ca un microb, din care are să răsară mai tîrziu o colonie întreagă.

Tot mai avem o grămadă de cetitori cari pătinesc de daltonism și nu știu deosebi culorile steagului spre care aleargă. Sînt oamenii cu deosebită predispoziție pentru culorile stridente, pentru tot ce este extravagant și anormal și mai ales pentru importațiile străine, sub pretext că în aceste singure găsesc finețe, spirit și actualitate. Aceiași cetitori iubesc sgomotul și se delectează în toiul polemilor scandaloase, considerînd ca o simplă în-deletnicire burgheză tendința cîtor-va de a mai curăți din cele buruienii și de a aduce ordine și dreaptă cugetare în viața literară romîneasă.

Între altele, grație acestor neperitoare însușiri ale societății noastre a putut și d. Macedonski să ajungă la gradul ciudat de popularitate, de care am vorbit.

D-sa mai este și fiu de general. Avea ast-fel din capul locului pe partea sa aristocrația și putea să conteze în ori ce timp cu un contingent conside-

rabil de aderenți. Era cum-va constrins să facă literatură și gazetărie pe placul acestor răsfățați cetitori, cu educație și sentimente străine, pentru că, făcînd-o, își cucerea simpatiile lor platonice și materiale și-și întemeia faima de publicist.

Societatea aristocratică din Muntenia nici nu avea alt reprezentant al ei Bucureștenii n'aveau poeți și prozatori de seamă. Cei din jurul d-lui P. Grădișteanu erau cu totul șterși. Porniți în contra școlii germane și a direcției de la Iași, nu puteau de cît să încurajeze pe scriitorul îndrăzneț, care ataca rînd pe rînd pe toți membrii «Junimei» și promitea a crea o nouă școală estetică, — pe polemistul pamfletar, care la 1875 provocase un proces monstru¹⁾ și nu puteau de cît să aplaudeze pe poetul care venea să introducă poezia cea mai rafinată franceză, imitînd și făcîndu-î propagandă prin continue articole programatice, prin vecinice mărturisiri de credință.

Aceași societate a găsit în d. Macedonski o forță destul de mare pentru a-l lăsa să poarte cea mai deșuchiată campanie antidinastică și pan-ortodoxă, ce a purtat vre-un publicist cu pretenții de poet și de echilibru în gîndire.

1) «În 1875 unul (din pamflete) îmi procurase onoarea să fiu arestat... Cele trei luni cît am stat în temniță în Văcărești au fost pentru mine o apoteoză. 24 de avocați se înscrisese să mă apere și fui achitat în mijlocul unui haos de aplause» — scrie Macedonski despre sine (Lit. 1892 No. 7).

La 1874 în ziarul «Oltul» atacă în poezie pe «salariatul zis Domnitor» și imploră ajutorul ceresc în contra «tyranilor». La 1888 publică un alt ziar «Stindardul țării», unde reproduce toate poeziile sale antidinastice, scrise de la 1874 încoace și iscălește articole învierșunate în contra «Căprarului nemțesc». La 1892 își precisează — cum se cuvinea unui poet mare, domn și el din mila lui Dumnezeu! — situația față de dinastie ¹⁾. Cu chiu cu vai recunoaște «prudența și înalta capacitate» a Domnitorului, întrebunțează însă fraze ca acestea: «Cît despre situația mea față de tron ea era grea. *Dinastia străină nu fusese adusă de mine și tot-deauna am spus, categoric părerile mele asupra exoticei importățiunii*»... Foarte categoric își spune apoi «părerile» în «Liga ortodoxă» de la 1896. Programul acestei foi, calomniile și insinuările, cu violența în care se debitează, proclamarea revoluției și anunțarea sfârșitului domniei regelui, sînt pur și simplu dosarul unui om amoral, căruia legea nu-i mai putea cere nici o răspundere.

¹⁾ La 1881 a scris totuș un imn regal, cu refrenul: «Trăiasc'al nostru Rege!», el care ciți-va ani înainte cînta:

Aș vrea poporul să fie rege,
 Rege odată bietul popor,
 Ca 'n lanțuri grele să nu-l mai lege
 Salariatul zis Domnitor.

Și fiind-că văd, că acest scriitor, cu toată activitatea sa unică în analele literaturii române, recurge la ocrotirea celor mai dinastici bărbați conducători și-și adăpostește proza sa chinuită în coloanele unui ziar oficial de partid, cum este «Conservatorul», nu mă pot opri a nu-î arăta câte-va «idei conducătoare», pentru cari în ori-ce altă țară ar fi fost redus de mult la tăcere complectă, nu prin spiritul reacționar, ci prin acela de ordine și de bun simț, care eliminează de la sine pe ori-ce publicist iresponsabil.

El a înființat anume «Liga Ortodoxă», pentru «ca cu privire la Carol I» să «intre în amănuntele tuturor crimelor sale», să arate «cum a omorît pe Cuza la Heidelberg»; cum «cu ajutorul lui a murit tatăl meu, Generalul Macedonski»; cum a «pîngărit»..., în sfîrșit «Carol va fi arătat ce este și numele său va ajunge sinonim cu ticăloșie, cu viciu și ipocrizie». (Liga Ort. 1896, No. 70).—Un om care declară pe Regele Carol drept «un condamnat» (Ibidem No. 16) și «o canalie» (No. 68) și a cărui rugăciune este: «Păzește Doamne de ciumă, de foc, de potop și de Hohenzolerni Regi ai Romîniei» — nu are stofă de om sănătos și cu atît mai puțin conștiința misiunii de poet al țării.

Din întregul potop de cuvinte mi s'a părut suspect pasagiul în care Macedonski acuză pe Domnitor că «pe *adevărata aristocrație* o sărăci treptat în profitul unei burghezii cu care știe să-și joace

mendrele». Este aici, probabil, polița pe care poetul o plătește aristocrației, pentru continua ocrotire ce a dat unui semen al său.

Dela o vreme însă nici avînturile antidinastice nu mai prindeau și poetul, poate pe nedreptul, fu acuzat de rusofilism sunător a rube. Golul se făcu tot mai mare în jurul lui. Reclama din reviste nu mai avea succes. Atunci apeluri litografiate circulau printre doamnele înaltei societăți, apeluri iscălite de poet, în cari cerșetorea «sprijinul moral și material pentru *apostolatul* pe care îl duc de atîția ani pentru limba și literatura romînă, fără sprijin oficial, în afară de budget și numai cu singurele mele mijloace și cu ale celor prea puțini cari, ca d-v., ați răspuns adesea la apelurile mele...»

Este poetul căzut pe treapta cea mai de jos a înghenuchiării în fața unei societăți ce l-a respins. Cerșetoria este crucea pe mormîntul unui scriitor în viață.

Dar nu numai falsele sale izvoare de inspirație, nici societatea singură și antidinasticismul, împreunat cu o acțiune în contra poporului, sînt vina cădereii lui Macedonski. Marele vinovat este el însuși, căci îi lipsea ceea-ce Schiller cerea de la orî-ce poet: «Un suflet frumos». Cu totul covîrșit de sine, orbit de egoism și de vanitate, s'a făcut apostolul ureii, al răzbunării din

momentul ce a văzut irealizabilă dorința sa de a-și fixa înălțimea către care cîți-va credincioși, împrejurările și fantazia sa l'au tîrît.

Ura lui se îndreaptă împotriva tuturor scriitorilor, a căror activitate il lasă în umbră.

Inceputul îl face cu Alecsandri. Intr'o analiză critică își propune să-l «foarfece» și asta numai pentru că «d. Alecsandri trebuie să se creadă un semi-zeu, dacă se va fi judecînd după succesele obținute în cursul existenței sale». În lucrarea sa d. M. numește pe Alecsandri «venal», «egoist», — lipsit de «orî-ce simțiri omenești», vorbește de «faimosul Despot-Vodă» și abia se îndura să recunoască în autorul «Gintei latine» un «cîntăreț adese-orî plăcut, dar adese-orî numai un simplu înșirator de cuvinte, mai mult sau puțin rimate» ¹⁾.

---

1) Nu voi să afirm că următoarea poezie inedită a lui Alecsandri are vre-un necs causal cu atacurile aceste, o reprodue însă ca un *apropos*:

UNUI ANONIM

Tu care n'ai precum dorești
Prilejul ca să te tîrești,
Ca un mișel lingău ce ești:

Tu care trist, invidios,
Imi fac pomană ca să-ți zic:
Mai bine-un curtezan amic
De cît dușman orî și mojie

(Mss. Academiei, No. 809 p. 4).

Dar ura contra lui Alecsandri n'a împins'o departe. Inconsecvent, ca în alte multe, a avut și momente în cari era dispus a-și revizui opiniile din celebra analiză critică¹⁾.

Cu totul alt-fel însă față de Eminescu. Pînă ce acesta era în viață îl numea «individ rău crescut, care nu ar fi fost băgat fecior în casă la tatăl meu», și deplîngea «țara, în care boerii aũ ajuns să se reprezinte prin o asemenea lighioană». La 1883. Eminescu îmbolnăvindu-se, Macedonski îi salută boala cu o frumoasă epigramă :

Un X., pretins poet, — acum
S'a dus pe cel măi jalnic drum...
L'aș plînge dacă'n balamuc
Destinul său n'ar fi măi bun,
Căci până erî a fost năuc
Și nu e azi decît nebun...

Asta era picătura cu care Macedonski voia să aline jalea generală ce cuprinsese sufletul popoului la auzul vestei triste despre soarta lui Eminescu. Iar cînd presa și publicul se revoltase și afirmase astfel și măi mult popularitatea autorului satirelor, cinicul detractor continua cu rime de acest fel :

1) «Literatorul» III p. 537—39. — Vezi și «Telegraful» din 2 Sept. 1890, scrisoarea cu sfîrșitul «Alecsandri a fost un semi-zeu, astă-zî s'a făcut zeu».

Unui om în toată firea e moral să-î zici smintit,
 Dar nebunului pe nume dacă-î zici, e necinstit,
 Trebuiește 'n totdeauna spre a fi 'n moralitate
 Să te faci apărătorul caselor de sănătate,
 La nebun să-î zici cuminte, pe neghiob să adorezi
 Și de s'află la Mărcuța geniu să-l proclamezi...

După moartea lui Eminescu continuă campania cu aceeași furie, — pentru-că «moartea sa nenerocirea unui om nu ne va face să-î cruțăm caracterul, dacă i-a fost corupt, nici scrierile dacă i-au fost proaste... Căci pentru noi nu este destul ca un om să înnebunească pentru ca să-l proclamăm poet sau om mare»...

De aci încolo reproduce cu bucurie diabolică ori-ce părere ce ar fi putut să arunce o umbră cit de mică asupra lui Eminescu. Cu ori-ce chip voia să dovedească cum stricarea limbei și literaturii, în deosebire a versului românesc se datorește acestuia. Pune chiar pe prieteni și elevi de-ai săi să susțină lupta și unul dintr'înșii îl imitează în acest ton :

«... O ceată de oameni netrebniți
 Să 'nalțe voesc p'un nebun
 La dînsul cu toții băgîndu-se sfetnici
 Din voci răgușite răsun.
 ... Așa. Eminescu e geniu în țară
 De-acum să dispară'n mormînt

Și ritmu și rima ; în loc să răsară
Olog metrul nostru în cînt»¹⁾).

Ura în contra scriitorilor contimporanî nu se oprește însă aici. Pe Vlahuță îl acuză de a se fi coborît «pînă la oficii rezervate oamenilor de lupanare». Pe Coșbuc îl lovește pentru succesele sale la Academie și-l face Rutean, cum făcuse și pe Eminescu Bulgar. Pe Caragiale caută să-l sdruncine în o conferință publică la Ateneu și prin încurajarea înscenărei rușinoase cu plagiatul. Pe bietul Traian Demetrescu, care i-a fost colaborator și a scris cuvinte atît de simțite despre salonul albastru, în care d. Macedonski face pe magistrul față de nevinovații începători, îl tratează cu epigrama :

Am auzit al tău lătrat,
Dar el de loc nu m'a mirat ;
Destulă vreme ț-am dat piine
Să știu prea bine că ești ciine.

Pînă și Radu Rosetti, elev și colaborator și el, pînă la un timp socotit ca un «adevărat meșter ce amintește prin sobrietatea sa de stil pe unii clasici greci» a căzut în disgrație și a început să fie

¹⁾ «Literatorul» 1890 No. 2.—Vezî același an No. 6 bucuria lui Macedonski pentru articolul d-lui Hajdeu asupra lui Eminescu. Completează dosarul cu articolul d-lui Vlahuță din «Revista nouă» 1889 p. 180 în contra lui M.

invidiat și batjocorit, îndată ce s'a văzut cum îi crește termometrul popularității.

Ura în contra celor puternici, răzbunarea în contra celor ce-l părăseaū sau îndrăzneau a-l contesta, sînt mobilurile urite ale atîtor eșiri pe teren și din toate sbucnește o pasiune violentă, ce nu ni se pare de loc frumoasă :

Dac'aș fi trăsnet v'aș trăsni,
V'aș înneca dac'aș fi apă,
Și v'aș săpa mormînt adînc,
Dac'aș fi sapă.

Dac'aș fi ștreang v'aș spînzura,
Dac'aș fi spadă v'aș străpunge,
V'aș urmări dac'aș fi glonț
Și v'aș ajunge...

(Din «Excelsior»).

Putea o ură atît de bolnavă să-l ducă la înălțimile Parnasului? Hotărît, nu !

Sînt ele și suflete pline de ură, de o potrivă de interesante pentru psiholog și trec ca niște umbre prin toate literaturile. Sînt oamenii greu cercați, cari concentrează în sine o parte din durerile omenirei. Și sînt atît de varii motivele cari determină ura în cît nu o poți condamna din principiu. O condamnă cel mult morala curentă, poezia însă o admite și estetica se împacă bine cu ea, căci ei i se datoresc atîtea conflicte dramatice și atîtea poezii,

căroră pentru eufonie, le zicem «pesimiste» și cari toate poartă în sine germenul urii.

Cînd însă ura se coboară la gradul cel mai de jos al simțirei omenești; cînd isvorul din care pornește este instinctul cel mai brutal al răzbunării prin sfișiere, cînd vezi niște ochi tremurători de o licărire stranie, o minte înfrigurată ce se frămîntă în căutarea curselor și a otrăvirilor nimici-toare, — o! atunci nu ai înaintea ta un poet, un scriitor, un tovarăș de muncă, ci o caricatură de om, vrednică de plîns sau de dispreț, iar societatea nu poate de cît să-l osîndească deplîngîdu-l, cînd îl vede sleindu-și timpul și restul de puteri în căutarea răzbunării :

Nu mai am de cît o sete, nu mai am decît un vis
 Vis ce'n inimă, cu sînge tipărit, îl țin închis ;
 Orî și unde-l port cu mine și c'o dulce voluptate
 Mîntea mea îl recitește pe cînd inima mea bate ;
 Negru, groaznic, fără milă, nu e 'ntrînsul un cuvînt
 Ca să nu mă facă singur une-orî să mă 'nspăimînt ;
 Ștreangul, fierul, focul, plumbul se 'nțeleg să'l întoc-
 [mească

Și în stare nu e nimeni paginile să-î citească
 Înainte de momentul cînd... Dar visul meu cumplit
 De e scris ca să rămîie un biet vis neîmplinit
 Din adîncul ei cel umed, cu aceeaș ne'ndurare
 Groapa mea are să strige, către ceruri: *Rezbunare!*

«O poeți, poeți! De ce nu vă puteți sdrobi mai bine inima și să fiți ca toată lumea? Face-vă'ți lupi, ca să trăiți ca lupii. Inima voastră zădarnic bate, suietul vostru zădarnic se înalță. Nimeni nu ascultă cîntecele voastre și le ia vîntul! Un Torquato înnebunește și'si pierde și libertatea chiar; un Dante moare expatriat; un Gilbert în spital; un Heliade... o, dar să nu venim la noi!...»

Ba să venim d-le Macedonski, nu pentru a constata starea identică (?) a unor nesocotiți poeți romîni cu aceea a lui Tasso, Dante și Gilbert chiar, ci pentru a lua apărarea acelei ignobile societăți, care — din fericire — «nu ascultă cîntecele voastre» și din pricina neascultărei, versul vostru via vîntul.

De ce critica serioasă, acele spirite obiective și cu autoritate înaintea părții celei mai bune a publicului cetitor, a primit cu atîta ironie și indiferentism opera literară a d-lui Macedonski? De ce d. Missir a făcut la «Convorbiri» atîta haz de un volum de poezii dedicat de Macedonski d-lui Maiorescu? Cum de numele poetului n'a putut pătrunde în nici o carte de școală sau de teorie estetică, în nici o antologie destinată mulțimei și în acest chip a fost — iarăși din fericire! — *exclus* cu desăvîrșire din șirul celor chemați și primiți a întemeia și desvolta cultura poporului? Cea mai grea osîndă pentru ori-ce scriitor!

Intiul motiv, de ordin elementar, îl găsim în

valoarea întrinsecă a operei acestui scriitor. În tot materialul, îngrămădit în timp de peste trei decenii,¹⁾ și de-o inegalitate atît de uimitoare, preponderează umplutura și banalitățile versificate. Fie că tratează subiecte erotice, fie că se pierde în reflecțiuni sociale, dar mai ales cînd se încălzește la altarul istoriei, rămîne, în cele mai multe cazuri, un autor de înseilări de cuvinte și de rime, ca pe la începutul carierei sale, cînd scria :

Viața-mi simt că mi se stinge.
Dar cu tine voi să mor
Oh, te rog nu mă respinge,
Angel dulce de amor...

saŭ ca :

...Roma vechie întreagă
Trece pe di'naintea mea,
Salutare eternă stea,
Salutare regină a lumii.
P'aceste țărături pribege !

¹⁾ E greu să stabilești cînd a început să scrie. Are versuri datate din 1864 și 1865. Poezia «La Romîni» (vezi *Oltul*, 18 Aprilie, 1874) are următoarea notiță : «Această poezie, dimpreună cu mai multe altele, socotind-o perdată și regăsind'o astăzi prin hîrtii, o dau publicității. Ea este scrisă în anul 1865, după lovitura de stat... Și notați că poetul s'a născut la 1854 ! Avea decî vîrsta de abia zece ani cînd scria : «Popor cu mare nume, te scoală să-ți răz-buni !» — Ce Titan ! Și ce farsor !?»

Tăceți o versuri deșerte.
Taceți o coarde inerte,
Poete — și tu, — la pămînt!
Pămîntul acesta e sfînt.

Înaintînd cu timpul și sub influența lecturii, tonul ăsta simplu și imaginele de o banalitate teatrală se schimbă, dar rămîn ca valoare la acelaș nivel și tot atît de imposibile prin nelogica lor. De la un volum la altul incoherența crește, fraza devine mai violentă, bizareriile mai căutate și coarda poetică ajunge la tensiuni extreme, cînd își cîntă cîntecul:

Prăpastia grozavă ca iadu-î de 'ntuneric,
Te-atrage cînd te afli la margine ș-atunci
Te-atinge nebunia cu degetu-î isteric,
Te-apropii și de-odată, voești să te arunci...

Autorul versificărilor simple are ambiția de a ajunge în literatura romînă poetul nevrozilor, concurînd pe Rollinat, pe care îl traduce și-l imitează. El de aci înainte nu mai voiește să aibă în conștiință o singură idee poetică, ci «batalioane de imagini» cu «umbre neguroase și nălucî spăimîntătoare», cu «minți bolnăvicioase» și «cadavre rînjitoare». E o saturație de priveliști fioroase, prezentate de poet cu scopuri calculate, dar fără a reuși să producă alt efect, de cît acela pe care suflete desordonate îl aș asupra unei minți liniștite. Fondul rămîne tot banal ca mai nainte și se vede

cit de colo, că nu este o evoluție firească, ci o direcție sugerată de autori străini.

De alt-fel ajung din ce în ce mai mult la convingerea că în toată activitatea celor ce vor să introducă în literatura română genul impresionist-decadent, e mai mult calcul de cît s'ar crede. Oamenii ăștia au un suflet prea banal de cît să fie capabil de o poezie rafinată. Sînt prea puțini poeți de cît să ajungă la acea expresie subtilă a poeziei vapoaze, de care visează în programele lor. Iși caricaturizează pînă și partea pur omească a vieții lor de buni burghezi și de strașnici negustori, numai pentru a putea poza în geniu îmbrăcat în haină de nevropat și a masca prin extravagante lipsa lor de putere creatoare.

Constatarea asta mi-o întemeiez, și pe faptul, că în timp ce ei se laudă cu «țeasta care este o închisoare de duhori întunecoase», își îndeplinesc cu reală dibăcie rolul de escamatori de abonamente, de intriganți politici și sociali, de consumatori liniștiți de cafea și chiar acela de autori de proză searbădă sau de drame nereușite cu subiecte dintre cele mai puțin complicate sufletește.

D. Macedonski de pildă, paralel cu poeziile sale nevrozate, în cari vede «în fiecare crier o mie de stigleți» și «toată omenirea întocmită de nebuni» (exceptîndu-se pe sine!) fixează în proză destul de limpede tipuri sociale dispărute, scrie schițe și nuvele incolore, tipărește bucăți dramatice ca «Iadeș»,

o farză fără nici o originalitate, apoi «Unchiaşul Sărăcie», «Cuza-Vodă» şi «13 Decembre» alte scurte drame sau spectacole originale şi imitate, în cari nici umbră din acele însuşiri de poet rafinat, simulate în imitaţiunile versificate tot atunci.

Dacă din toată opera asta a d-lui Macedonski am lăsa la o parte ce e banal şi ce e tradus sau imitat, abea rămân câte-va «lumină fosforice a fulgerelor intelectuale», şi aceste sînt faimoasele «Nopti». De ele îşi razimă gloria şi cu toate că poartă şi ele pecetea generală a fiinţei poetului, aşa cum l-am arătat pînă acum, şi ca formă se prezintă iarăşi ca imitaţii după modelele franceze, dau totuşi orî cărui critic dreptul de a se ocupa de d. Macedonski şi a-l socoti printre acei poeţi cari în două trei poezii (unii, ca Eliade, Mureşeanu, Depărăţeanu în o singură poezie) îşi concentrează toată puterea lor, toată flacăra adevăratei inspiraţiunii, de care au fost capabili.

Poetul «Noptilor» însă mai are şi alte slăbiciuni ce l-au înstrăinat de popor. În toată activitatea lui vedem accentuîndu-se caracterul internaţional al poeziei. El însuşi străin prin sînge şi prin cultură, dar cu pornirea maladivă de a declara pe alţii de ne-romîni, cu mentalitate şi simţire străină, apare tot-d'a-una înconjurat de scriitori din afară, de o valoare problematică. Revista «Literatorul» are un caracter poliglot, publică în original poezii franceze (de Nisset, Melager, Bouillet, Heussey şi alţi

celebri), italiene (de Cadiacomo și Giusantine), grecești (de Kleanthes Papazogles), nemțești (de Bergamenter) și, deosebit de acestea, tot atâtea traduceri în interesul «artei pure» și a «literaturii înalte». Străinismul acesta, de alt-fel, e un cadru nu se poate mai potrivit și o explicație nu se poate mai firească pentru toată mișcarea inițiată de d. Macedonski.

De la străini poetul nostru a contractat și mania estetismului și a formelor nouă. Fără a avea vreun rost în literatura noastră, și numai din o simplă predilecție de profan, pledează ici pentru simbolism și decadentism, colo pentru armonia imitativă și pentru instrumentalism. După fie-care teorie urmează probe de poezii, de un ne mai pomenit ridicol. Ast-fel, voind să descrie o înmormântare și să imiteze sunetele clopotului găsește următoarea formă :

Un an, — dînd d'anî, leag'an d'an, d'anî vanî,
 D'atuncî un lanț întreg s'a format,
 D'atuncî de cînd în groap-a intrat
 Un an — dînd d'anî, leag'an d'an, d'anî vanî
 D'atuncî un lanț întreg s'a format...

Iar, zugrăvind apusul zilei; o face în următoarea gamă cromatică :

De-o plumburie 'ncenușare
 Pe cînd apusul e cuprins

In funebră înserare
 Zic fără întristare
 Salutare
 Cer mare
 Și întins
 Stins.

Stins
 Și întins
 Cer mare
 Salutare
 De soarta mea 'nvins, etc.

Sub acest soi de instrumentalism, în care sune-tele aŭ rolul imaginilor, d. Macedonski înțelegea «ultimul cuvînt al geniului omenesc», iar cîți-va elevi aî săi aŭ creat, imitîndu-l, adevărate capod'opere, de următoarea monosilabică splendoare:

Din—sîn—ea—vrea—a—da—foc.
Eŭ,—zeŭ—iaŭ!—vreaŭ—ast—cast—loc!...

Aberațiile estetice de felul amintit d. Macedonski le comitea și pentru a dovedi flexibilitatea limbei romîne. Acuzînd pe alții, în deosebî pe Junimiști, de a nu-și cunoaște bogăția limbei moderne, propune următoarea sa poezie (Lit. I, p. 32) ca model de limbă:

Inima-mî ce se bate
 Bată

Bată căci beat de amor
Mor!
Pe brațe-mi iată se înclină
Lină!
Viața să-mi ceară i-aș da
Da!
Afară e nori, furtună
Tună
In casă pace și trai
Rai.

Ce ironie de a stabili sisteme estetice și a combata altele pe temeiul unor modele de acest fel! Și așa se întâmplă d-lui Macedonski și cu altele.

Din autorii romîni doi inși sînt pe cari îi admite cu consecvență ca părinți sufletești ai săi: Eliade și Bolintineanu. De la unul împrumută sistema ortografică și cîte-va principii de limbă, de la celalalt spiritul tenebrös al baladelor. Adevărul însă este că în teză generală, nici unul din acești doi nu pot constitui idealul estetic al unui poet contemporan.

La amîndoi însă se găsesc multe elemente decadente, mai ales moleșala feminină, trecută și asupra lui Depărățeanu, dulceagul și misticul în fondul poeziei, artificialitatea în formă, — însușiri de cari d-l Macedonski a profitat poate și din motivul, că acele nu erau proprii literaturii romîne,

ci rezultatul influențelor străine. Căci hotărît, toată poezia asta decadentă este importată.

Lipsită de un fond mare de idei, fără forma stabilă și mai pe sus de toate fără o direcție estetică originală, opera d-lui Macedonski mai are și speciala vină de a cădea adese-orî într'un sensualism cînd brutal, cînd rafinat, prea-mărind «farmecul magnetic al voluptăței sumbre» și «excesul violenței sexuale», — ca în romanul «reprezentativ» *Thalassa* sau în poeziile «Frumoasa greacă», «In atelier» și în următoarea *Idilă brutală*:

Superb de forța brună și musculi insolenți
 In tine fac să nască visări genesyace
 Trămit să te 'nfășoare de cîte-orî îmi place
 Fluidul invizibil de germenî violenți
 Superb de forța brună și musculi insolenți.
 In visul tău de-azi-noapte, superb de forța brună,
 Sînt eū, care prin cuget nălucă am intrat,
 Cu gladiul vigoarei, sînt eū ce-am fulgerat
 O roșie splendoare pe corpul nins de lună
 In visul tău de azi noapte, superb de forța brună.
 Archangel de perzare cu musculi insolenți
 Pîndesc prielnicia triumfului năprasnic
 Superb de forța brună, cu zîmbetul obraznic,
 Căci port în mine demonî lascivî și turbulenți
 Superb de forța brună și musculi insolenți...

Aceasta ar fi, schițată în fuga de condeî, *grosso modo*, activitatea d-lui Macedonski, prin care voia

---

să întemeieze școala «opozită celei din Iași». Școala a și întemeiat-o căci prin un fel de spirit de solidarizare a celor slabi, se găsesc și astăzi credincioși cari îl urmează, cu și mai puțin talent și o și mai mare pornire spre poezia nihismului literar și artistic.

Activitatea unui renegat.

— MOLDOVAN GERGELY —

Ziarele anunță căderea în disgrăție a unui renegat român.

E vorba, natural, de un renegat de peste munți și nu din țara românească, pentru că aici nici nu există noțiunea de renegat *român*. Sînt străini, ce se leapădă de neamul lor și vin de se alipesc la neamul nostru, cu tot bagajul lor de calități și defecte, de care nu se pot înstrăina pînă într'a patra generație. Dar Romîni, cari ar deserta într'o tabără dușmană, aici, în acest stat unitar național, nu sînt cunoscuți și nu sînt posibili. Iată pentru ce Romînul din țară, în care sentimentul apartinerii unui neam compact și cu un stat independent deșteaptă o mîndrie legitimă, nu poate cunoaște sufletul acelei specii de frați de un sînge, pentru care neamul nu este destul de tare ca să-l țină în sinul său și nici destul de demn ca să fie respectat.

Alt-fel e însă în Transilvania.

Acolo, unde multe sînt exagerate, naționalismul

ca și ura de neam, unde ciocnirea între naționalități este continuă, trebuia, fatal, ca din șirele d'intîi să se desprindă unul cîte unul. Pe cînd unii cad în luptă istovitoare, acoperiți de lauri, alții trec la dușman și atacă sau fac servicii umilitoare de spioni.

Aceștia sînt renegații.

Să nu se mire nimeni. Lupta e cu mult mai grea de cum s'ar părea celui ce citește articolele frumoase din ziare. Indemnurile celor ce cuprind teren cu teren, sînt cu mult mai ispititoare. Școala ce se dă tinerimei e tot mai detestabilă și caracterele ce se creiază, tot mai puțin rezistente.

Intr'un stat național, ca România, se corup și se pierd numai caracterele individuale. În Ungaria însă se cere în cele mai multe cazuri jertfirea caracterului național al indivizilor. Statul, cu aparatul său vast cultural și administrativ, este marele polip ce an cu an îmbrățișează elemente din toate neamurile, storcîndu-le toată conștiința de neam, toată independența de a simți și mai ales de a se manifesta.

Cine nu cunoaște acele ființe nenorocite, acele femei împinse fie de sărăcie, fie de păcat moștenit și de ispita plăcerei, cari își părăsesc familia, numele și cinstea și se pierd în mulțimea ce-o ocrotește pînă la o anume vîrstă? La început se sbat în lațurile ispitei, apoi cad pe povîrniș în țipete și manifestări cinice și nu simt nici regretul pentru

perdereă îndurată. Acestor femei se pot aseăna ecrestențele din corpul nostru național.

Aparițiunī triste, peste cari măi bucuros am întinde vălul tăcerei și al uitărei, dacă acțiunea lor n'ar implica un pericol social! Pentru femeea desfrīnată există legi sociale cu pedepse severe. Pentru renegați există măsurī tot atīt de nemiloase și de demne de dīnșii: demascarea și excluderea.

*

Deceniul din urmă al veacului trecut este o epocă de glorie în istoria noastră contimporană.

Intiaș dată, după 1848, s'au mișcat toate rīndurile poporului nostru, de sus, din palatul ciocoiului putred și din casa avocatului ardelean îngīmfat și egoist, pīnă jos la bietul țăran, care acum se obicīnuiește a lua în mīnile sale o gazetă ca să citească vești triste despre întemnițări și manifeste dīctate de o voință categorică.

Tinerimea e în frunte. Urmează Liga cea gălăgioasă. Se ridică masele. E alai. E sărbătoare — timp, în care poeții se mișcă și cer pămīnt, iar alții ies înaintea manifestațiilor cu ramuri și cu flori.

În vremea asta la Cluj un corb începe a croncăni. Dar nu e corbul mīntuitor al lui Matia Corvinul — renegat și acela. E corbul în chip de profesor universitar, un Român boerit de Maghiari: Și glasul lui răgușit sună strident în concertul general. Orī-ce încercare de a alunga cobeă este za-

darnică. Tinerii studenți și ziariști dau cu praștia, îl zburătoresc și corbul nu tace, ci își spune cîntecul înaintea ca să-l audă și să se însuflețească toți adversarii acestei frumoase sărbători.

Glasul acesta este al lui Grigorie Moldovan, profesor de limba și literatura romînă la Cluj. El singur n'a ținut hangul cu cei însuflețiți. El singur asmuța, denunța și trăda pe acele vremuri. În jurul lui cițiva puî golași, pe cari el i-a clocit, dar fără a-î putea crește, căci s'aũ stîrpit de tineri.

Denunțiant! Este cel mai domol epitet ce i s'a dedea lui, care avea un rol mai limpede decît nenorocitul Dragoș, trădătorul de la Abrud.

Și cînd se vedea acoperit de oprobriul general, gonit, huiduit și blestemat, el se retrăgea în colțul revistei sale și-și continua meseria, cum se retrage un biet animal înșfăcat de semenii săi și nu-î mai rămîne decît să hămăie îndîrjit dintr'un colț de curte și să muște pe toți ciți se apropie.

A! Pentru a te opune unui curent atît de puternic, trebuie să fii uriaș ca să nu fii dat la o parte ca o spumă netrebnică. Iar Moldovan n'a fost uriaș, ci un neghiniță chircit, care și-a făcut cuib în barba părintelui său, îndemnîndu-l la fapte rele.

*

Intiul său cuvînt spus în public a fost romînesc. Glăsuia despre treburi interne neînsemnate, pe la reviste și pe la ziare romînești. A întocmit apoi

o lucrare mai mare despre «romant» în literatura românească, pe care însă redactorul «Familiei», d. Vulcan i-a refuzat-o din motivul că vedea într'însa o pornire anti-românească.

«Atunci mi-am mâncat brânza cu d. Vulcan, — scrie Moldovan în o schiță autobiografică — și am început a scrie ungurește despre lucruri românești».

Pe la 1862 traduce poezii populare românești în ungurește, — cea mai bogată colecție după a lui Acs Karoly, primul traducător de versuri populare. Urmează o colecție de proverbe românești. În jurul lor însă nu se face nici o vilvă. Și cel servit nu este neamul românesc, ci traducătorul.

Pentru a fi servit și mai bine, își începe mărturisirile de credință politică în ziarele ungurești. Colegii lui — era student universitar încă! — încep să se revolte. Bursa — era și bursier român! — i se suprimă. Și acum cade ultima legătură cu poporul român, cea materială. La dorința de parvenire a tinărului se adaugă ura față de cei ce-l controlau, și răzbunarea. Din acel moment, — continuă în biografia sa — «n'am mai cruțat nici pe mic, nici pe mare, am biciuit faptele rele ale singuraticilor, am lovit în semizeii, văzîndu-i nebuni, netrebnici; am batjocurit nebuniile oamenilor noștri»....

Renegatul îmbracă toga lui Cato. Ajuns, drept răsplătire pentru acțiunea sa, profesor universitar, el își creiază o a doua catedră publică, o revistă

literară «Ungaria», în limba română și maghiară și de la 1892 pînă la 1898, tocmai în anii de glorie și decadență a cestiunei romîne, el furnisează dușmanului armele cele mai josnice.

În revista sa *Moldovan* deschide focul împotriva studenților din București și combate cu înverșunare mișcările politice ale celor-l'alți studenți romîni de la Universitățile europene. El, pentru întîia oară, lovește în principiul culturii naționale și face apel la Romîni pentru «a ne deschide porțile culturii ungurești, care nici pînă acum nu ne-a fost spre stricăciune». El vrea să introducă cultul eroilor maghiari, reducînd valoarea eroilor romîni. «În ochii noștri — zice el — Paul Vasvári va fi tot-d'a-una un ideal de iubire de patrie. Trebuie să recunoaștem că politica noastră (a Romînilor) din 1848 a fost greșită»... Tot *Moldovan* vrea să facă distincțiunea între popor și fruntașii săi, denunțînd guvernului pe conducători ca singurii responsabili pentru toată mișcarea. Ca ajutor în munca sa are cîți-va indivizi, cari într'o execrabilă romînească vor să traducă momente din literatura și istoria ungurească, — ca, următoarea frîntură dintr'o traducere de Petöfi:

Tras-împins, venetic scîrnav
E cel ce azi nu ști muri
Care pentru țară sînge
Nu cutează a jertfi.

P'al Ungurilor Zeu mare
Ne jurăm,
Jurăm că mai mult, jug slav
Nu purtăm.

Articolele sale de polemică atroce în potriua mișcărilor politice radicale le-a reunit apoi în trei volume mari, cari vor rămînea pentru toate timpurile un izvor pentru cel ce va voi să facă o temeinică psihologie a renegatului român.

*

Iată, judecînd după întreaga activitate a lui Moldovan, care este tipul general al renegatului român în Ungaria.

Dușman pronunțat al culturii romîne, el combate sistematic orî-ce pornire avîntată, orî-ce idee de unitate culturală și vrea să împingă pe Romîni în brațele culturii străine. Dușman al naționalității romîne, lovește în toți conducătorii ei și urăște regatul romînesc, căci vede într'însul cetatea inexpugnabilă a viitorului Romînilor.

Renegatul ardelean intelectual e tot-d'a-una sofist. Ca să apară în lumina adevărului și a dreptății el separă poporul de agitatori și-l consideră ca o victimă inconștientă a acestora. Vorbește tot-d'a-una în numele poporului român, cînd scrie romînește, și în numele poporului unguresc cînd se adresează stăpînilor, a căror umilită slugă este. Păstrează ast-fel caracterul dublei naționalități, — fericit că

poate, dacă este un cinic, nenorocit că *trebuie*, dacă este un om cu simțire.

Sub pretextul de a face un bine celor două naționalități ce se războiesc neîncetat, de a le apropia prin cunoașterea mai adâncă între sine; el face servicii de denunțiat și consideră necinstea și trădarea ca o datorie de patriot.

Ce trist capitol în viața politică și culturală a poporului român!

Un povestitor ardelean.

I. POP-RETEGANUL

Intr'un colț al Ardealului, pe frumoasa vale a Someșului, trăește un harnic dascăl sătesc, om acum de peste cincă zeci de ani, al cărui nume de scriitor a trecut de curînd și dincoace de munți: Ioan Pop din Reteag. In cele trei decenii, de cînd an de an îngrămădește la broșurele de literatură populară și de proză originală, ar fi avut timp să ne dovedească, dacă e mai mult de cit un învățător muncitor. Unii critici bucureșteni, dispuși a fi mai îngăduitori cu cei mai îndepărtați și, probabil, lor mai necunoscuți, aũ și găsit în Pop-Reteganul un scriitor de mîna întii. Părerea noastră însă, a celor ce urmărim cu oare-care competență manifestările culturale ale Romînilor de sub oblăduiri străine, este alta. Noi înșirăm pe Pop-Reteganul numai printre *diletanții folositori*, de cari avem și în Ardeal un număr măricel.

Oamenii cu inteligență mediocră, cu oare-care cultură literară, cu bune sentimente și rivnitori de a face numai bine, îi vezi în fruntea tuturor în-

cercărilor de a da un avînt vieții sufletești și economice a poporului. Ei stau în capul societăților culturale. Scriu și țin conferințe. Tipăresc reviste și cărți. Invață din pildele neamurilor celor-l'alte și caută să adopte și să infiltreze bunele forme și idei străine. Judecata lor, puțină cită o aŭ, e dreaptă și nu e perversă ca la diletanții chițibușari din alte părți ale neamului. Munca lor e onestă, căci săvirșindu-o nu vînează căpătuiei. Caracterul lor e integru.

Neamul nostru simte nevoia acestor factori publici. Măcar de ar fi cît de mulți pretutindenî, căci ar fi aluatul nobil, căruia o mîină măiastră i-ar putea da formele cele mai alese. Bunul simț și judecata normală, echilibrul în toate sînt însușiri, pe cari un conducător luminat să poate răzima în orî-ce timp.

Un mic exemplu va face și mai învederat rolul muncitorilor intelectualî de cari vorbesc.

În timpul din urmă un scriitor romîn s'a ridicat, la înălțimi neobicinuite în anelele culturei noastre. Luptător semeț, cugetător drept și adînc, simțire aleasă și muncitor uriaș, acest scriitor clădește zi cu zi adevărul istoric și dărîmă minciuna contemporană.

Și totuși cei ce-l înțeleg mai puțin sînt micii satrapî ai condeiului din presa bucureșteană, iar cei ce-l urmează, ascultă și se luminează de cuvîntul lui sînt acei depărtați diletanți de pe la periferiile neamului. Aici cuvîntul înțeleptului produce

revoltă și svîrcolire, colo indemn și curaj. Aici mititeii sbiară, rîd și calomniază, colo se întăresc, se aștern pe muncă, plini de recunoștință față de deschizătorul de drumuri. Iată deosebirea între diletant și diletant: Unul distruge și împiedecă, cel-l'alt e un bun element de progres.

Un asemenea element este și d. Pop. Reteganul.

*

Reteganul n'a făcut de cît literatură țărănească, și pentru țărani. Atîta l'a ajutat cultura, atîta talentul său, cum singur o recunoaște. E tipul țaranului, care observă ce se petrece la vatra sa și urmărește cu interes, pînă în cele mai mici detalii, fenomenele vieții semenilor săi. Propunîndu-și să le descrie, Reteganul se întreabă într'un loc:

«Dar oare este cu putință să le pot scrie eū, un tînăr, care dintre sătenii nu am eșit de cît foarte puțin; eū, care din leagăn și pînă în anii juniei cu Romîni sătenii am supt un aer, am mîncat o piine, am purtat o opincă; eū, care luaî parte la bucurii, la nunți, la șezători, clăci, culesul de vii și colindat, la înmormîntări, pomeni, înrolări de ostași; eū, care am purtat vitele la pășună, am fost la moară și în priveghiū; eū, care aveam proces cu copii de ungur, cari strigaū după mine și după alți copii de Romîn:

Măi Romîne,
Cap de cîne,

Trage grapa după tine!
— Eū o trag, dar ea nu vine...

și la cari le răspundeam :

Cînd a crepa mugurul
Să crape și Ungarul...

putea-voi, oare, eū înșira toate greutatele ce le-a învins și care are a le învinge săteanul Român?»

Putea, dar numai pînă la un grad, după cum a și făcut.

Un om cu *atîta* pregătire, natural că trebuia să-și înceapă cariera de scriitor prin a fi folclorist.

Maī multe colecții de versuri din popor și de povești, apoi cîte-va încercări de studii asupra obiceiurilor poporului sînt rezultatele străduințelor sale — nu de a îmbogăți literatura — ci pur și simplu de a oferi material de lectură țărănimei. Pentru știință aū prea puțină valoare acele broșuri despre stărostit, despre Pinteā Viteazul, despre romînul la oaste și alte subiecte de literatură populară. Pentru țaran însă sînt o bună hrană sufletească. Tot asemenea se întîmplă și cu poeziile populare («Trandafirī și viorele») și cu «Poveștile din popor» (Sibiū 1895) și cu «Poveștile ardeleneste» (Brașov 1888). Îndepărtîndu-se pe icicolo de adevăratul graī popular și amestecînd în povești vorbe și întorsături de-ale cārturarilor, n'a reușit să le dea acea trāinicie pe care le-aū asigurat-o alți scriitori de basme colecțiilor lor. Ast-fel toată

munca asta de folclorist a învățătorului din Reteag se reduce la meritul pur informativ și la folosul ei practic pentru țaran.

În Ardeal se face foarte multă folcloristică. De cînd d. Atanasie Marienescu a început să-și publice colindele și baladele, literatura populară timpărită s'a îmbogățit.

Foiletoanele sînt ticsite, iar volumele de poezii și de povești apar destul de dese. Cu puține excepții însă (între cari A. Bîrsan și V. Onișor) nimeni nu se călăuzește de vre-o normă în adunarea și studiarea materialului. Păcatul e mare, căci acum, cînd aproape totul este adunat, trebuie să înceapă opera de selecțiune și de studiu serios. Diletanții însă nu se vor ridica peste munca simplă de adunători de material.

*

În vre-o patru broșuri de «Nuvele și Schițe» Pop-Reteganul vrea să părăsească terenul literaturii populare și să treacă la acela al literaturii originale.

Aici mi se impune iarăș relevarea unui fapt caracteristic pentru literatura scrisă în Ardeal. Fie un scriitor cît de influențat de cultura străină și mai ales de cea maghiară, atît de primejdioasă sub toate raporturile, în subiectele sale rămîne român, legat de glia pe care calcă. Eroii săi nu sînt nici odată străini cari vorbesc romînește, figuri impru-

mutate din literatură exotice, ci — în cazul cel mai rău — Romîniî cari vorbesc o mai stricată limbă romînească, dar simt numai romînește. Cei mai bunî noveliști ai noștri — luați pe Slavici, sau pe I. Popovici — ca și cei mai cunoscuți povestitori se întilnesc în direcția asta și reprezintă fiecare o părticică de pămînt romînesc, un colț de suflet romînesc. Unii dintrînșii au păstrat încă toată naivitatea și tot optimismul generației anterioare, pentru cari dictoane ca «Romînul în veci nu piere» și «apa trece, pietrele rămîn», constituiau perspective de isbîndă. Alții însă s'au mai rafinat și știu să aprecieze și valoarea formei. Unii sînt visători și nu renunță la subiectele din timpul lui Traian și Decebal; alții însă văd romînismul în diferitele manifestări și semne de rasă ale prezentului, iar lucrările lor sunt pline de prețioase observații psihologice.

D. Pop-Reteganul nu aparține celor mai bunî și mai rafinați. Afară de volumele lui Slavici nu cred să fi cetit altă proză nuvelistică, și nu știe cum să plămădească o nuvelă. De aceea n'auș putea îndrăzni să-l înșir printre nuveliștii noștri. Ceea-ce numește d-sa «nuvelă» este un gen hibrid, un amestec de literatură populară și de proză cărturărească, — cum am putut să observ și cu altă ocazie — istorisirî brodate pe un fond de poveste, sau pe-o întîmplare zilnică și susținute cu citații continue de poezii populare și de proverbe!

Cîte-va descrieri de obiceiuri, la nunți și sărbători, sunt frumușele cadre pentru neînsemnate fapte diverse din viața țaranului. Raporturile între preot și sătean, respectul față de biserică și legi, concepțiile de cinste socială, sunt iarăș momente bune de cetit.

Dar totul rămîne o lectură destinată celei mai largi pătură sociale, țărănimeii; o lectură cu tendinți foarte transparente. Și, precum amintirăm, literatura asta poate fi folositoare, dar nu are de cit valoare trecătoare.

Dascălul poporului a rămas dascăl și în literatură, caută să fie instructiv și să se împace cu toții. — Pentru însușirile aceste merită recunoștință și laudă, merită chiar să fie cetit și răspîndit în popor, iar criticul trebuie să-î dea atenția ce se cuvine unui tip caracteristic pentru o întreagă mișcare culturală, dintr'un colț al romînismului.

O pagină comemorativă.

— POEȚI MORȚI ÎN FLOAREA VÎRSTEI —

Implinindu-se un an de la moartea lui Iuliu Săvescu, cîți-va prietenî ș-aũ adus aminte de el și, în articole sentimentale, i-aũ deplîns stingerea prematură. Mai săptămînile trecute un alt tînr scriitor, autor al unui mic număr de nuvele, dar primite ca simpatie de critica zilnică, I. D. Manolache, s'a mutat la cele mai vecinice. Un al treilea scriitor tînr, acesta mai cult și mai silitor de cît cei doi, scos de curînd dintr'o slujbuliță de la nu știu care minister, se luptă acum cu o boală cumplită, sărman, părăsit și isolat de lume, în căsuța părinților săi de lîngă Tecuci. Și cine știe dacă nu-l va răpune și pe el dușmanul ce se sălășluește în piepturile atîtor tineri, doborîndu-i înainte de vreme.

În moartea și tînjirea acestor scriitori și a altora ca dînșii este ceva din tragicul luptătorilor, căzuți la întia încăerare. Ahea s'a dat semnalul prin sunetele de fanfare, ahea s'a deslănțuit melodia învi-orătoare a armelor, și moartea i-a și secerat fără

să le mai lase prilejul de a intra în foc, ca să-și desfășure toate puterile. Pentru ei nu mai există bucuria triumfului.

Fără să fie fenomene extra-ordinare, ivirea în publicitate a acestor poeți deșteaptă interes și activitatea lor are resunet. Intiile lor scrieri au o notă proprie, o pecete de distincțiune. Și pe măsură ce boala lor îi mistuie — aproape toți mor de ftizie! — producțiunile lor se înrudesesc tot mai mult. Ceii mai mulți adastă moartea și o cheamă din adîncul convingerei lor. Unii rămîn copii naivi și visători; alții rafinați precoci, răi și orgolioși. Gîndirea lor e tot mai neliniștită; viața plină de incoerențe; momentele scurte de supremă mulțumire alternează cu zile lungi de depresiune... pînă ce flacăra se stinge și pana le cade din mînă.

*

Deschizînd cartea trecutului nostru literar găsim printre cei d'intîi poeți, morți în timpul de înmugurire a talentului lor, pe duiosul *Cărlova*. Versurile scrise pînă la 1831, cînd a murit în vîrstă de 22 de ani, le poți număra pe degete. Dar din ele răsare o figură întregă, «tînăr, frumos la față, plin de mîhnire, cu glas duios», cum se descrie el însuși în poezia ciobanului întristat. Il vezi înaintînd prin «viscolul de dureri» și cătînd adăpost sub ruinele Tîrgoviștei, ca să plîngă «pe mormîntul mării strămoșești». Lî admirî șirul de idei,

ne-obicinuit de clare pentru acel timp, profunditatea reflexiilor pesimiste în fața naturei și a trecutului, limba cea mlădioasă și tonul elegiac. E un poet de cei ce n'aŭ cîntat în pustiŭ.

Influența lui Cărlova asupra contimporanilor săi a și fost mare. Toți aŭ început să se inspire de poezia ruinelor țării, toți să verse lacrimi pe dărîmăturile trecutului. Și pînă azi fluierul păstorului măi doinește, cel puțin pe cîmpiile Ardealului, unde nu este copil să nu știe cînta aceste versuri într'o melodie lină, trăgănată și potrivită cu spiritul textului.

Lui Cărlova i-a urmat repede în mormînt un contimporan, inferior cu mult ca poet, dar apreciat și bine cunoscut în cercurile literare de atunci, Mihai Cuciureanu din Botoșani, prieten cu Hrisoverghi, ¹⁾ Negruzzi, Kogălniceanu, și Alecsandri. A murit la 1844, avînd 24 de ani.

«A fost un suflet gingaș și dulce, îndatoritor, blind cu cei mici, vrednic cu cei mari, un suflet ales, iubitor de flori, de natură, și de frumusețele zidirei; lucrul ce inima lui iubea măi mult de cit viața, de cit prietenii, de cit florile, de cit poezia însuș era... Romînia», — zice Alecu Russo, scriînd necrologul lui «Miluță» Cuciurean și «Romînia literară».

Se pare în adevăr că a fost o personalitate

¹⁾ Acesta a murit tot în vîrstă fragedă.

distinsă și un tînăr cu o cultură modernă acest Cuciureanu (de alt-fel făcuse școală bună la Buda-pesta și la Cernăuți) căci și Alecsandri stăruie adeseori asupra lui în scrisorile sale către Al. Papadopulo-Callimach. «Cercările poetice» ale lui însă, adunate în două broșuri, n'au nici puterea nici căldura celor puține de Cărlova, dar sînt inspirații directe din acesta, căci și Cuciureanu se bocește «O zi și o noapte de primăvară pe ruinele Cetății Neamțu».

Approape la aceeaș vîrstă a murit și Alexandru Sihleanu, autorul «Armoniilor intime», o fire sensibilă și bolnavă, care a atins adese-ori înălțimi furtunoase în cîntecile sale, rătăcind «prin nori, prin munți, prin bălți, și prin pustii». Iată una din acele mărturisiri, pornită din sufletul neliniștit și chinuit al omului tînăr în agonie:

..Imi place cînd *dezgustul* și *ura* mă frămîntă
S'ating coarda de-aramă a harpei care cîntă
Sălbatica durere a tristului Byron...
Imi place 'ntr'a *orgiei* vegheri lungi, zgomotoase
Cînd torțele fantastice, cînd cupele spumoase
Inneacă mintea noastră în vise, rătăcirî,
Să țin pe-a mele brațe *bacanta desfrînată*
Cu ochii de văpaie, cu buza înfocată
Făgăduind *nesațiu, plăcere* și uimirî...

E partea satanică în omul ce-șî simte apusul și își cheltue ultimul rest de viață, ultima energie,

tăvălindu-se în noroi. Acest satanism îl întâlneam și la alți scriitori tineri, osîndiți să peară înainte de vreme și unii au știut chiar să intruchipeze versuri de o patimă răpitoare.

Maî norocos și maî potolit ca Sihleanu a fost *Depărățeanu*, mort la 1865 în vîrstă de 30 de ani. Din toate «dorurile și amorurile» lui a rămas în viață numai «Vara la țară», o idilă într'adevăr sugestivă, vioae ca ritm, variată ca imagini plastice cimpenești, dar contestabilă în multe părți ale ei.

Deosebit de cei-l'alți, Depărățeanu a urmat pe Eliade-Rădulescu în multe, însușindu-și în deosebi elemente de limbă moderne, franceze și italiene. Cam exotic și în alegerea subiectelor, pururea inspirat de poezia orientală și de romantismul spaniol, Depărățeanu amesteca prin versurile sale și frînturi de poezii populare și are ast-fel și-o părțică personală în ce creiază, ceea ce a făcut pe mulți să-l pună alătura de Bolintineanu. În fond însă toată puterea lui rezidă în rime și în căutarea de paradexe, iar tendința simboiștilor noștri de al proclama de șef al școalei lor numai din acest punct de vedere este îndreptățită.

Dintre cei morți maî în urmă ne aducem aminte de *I. Popovici-Bănățeanul*, — o apariție trecătoare în lumea literară din București. A venit aici de la Seminariul din Caransebeș; la 16 Ian. 1893 a citit cite-va versuri și o nuvelă la «Junimea» («o sărbătoare literară» numește d. Maiorescu ziua în care

s'au cetit bucățile lui Popovici) și a plecat iarăș acasă, unde a murit după cîte-va luni, ne-împlinind nici 25 de ani.

Scrierile lui Popovici s'au impus repede. Proza lui, cu tipurile de muncitori din promiscuitatea bănățeană, a cucerit critica serioasă. Poezia lui, atît de colorată în lucrările epice din foiletoanele «Tribunei» și atît de plină de durere în partea lirică, rămîne o pagină neștearsă din epoca post-eminesciană.

Iuliu Săvescu s'a stins de aceeași boală și poezia lui aproape întregă e ftizică: delicată, nervoasă, sensuală. E cel mai bolnav, cel mai sensibil și mai incoherent dintre toți, dar a luptat în acelaș timp cu cele mai multe obstacole ce-î stăteau în calea dezvoltării talentului său.

Dintre poete nu voi lăsa neamintită o copilă cu mic talent de versificare pe Alexandrina Mihăescu († 1895). Un volumaș postum, «Flori de zăpadă» cuprinde cite-va strofe subtile, scrisori și impresii, visuri și visiuni, scrise în timpul cînd moartea pîndea la căpătiul acesteia fecioare caste și cu suflet înfrigurat. Afară de fluturi de flori și de poezii populare, pe cari poeta cu gîndul trist le-a îndrăgit, găsim și o îndeminare în exprimare, o frază destul de limpede pentru o copilă de 18 ani.

E o coincidență tristă, că în anul în care Popovici Bănățeanu scria maestrele strofe:

La groapă toți o petreceau
Plîngînd'o ca pe-o moartă,
Pe cînd ea încă mai trăia
Căci sufletu-mi o poartă.

Și trupul ei l-așezat
În cripta seculară,
Pe cînd pe mine m'aș uitat
Cu dragostea-mi afară...

o altă ființă, Alexandrina Mihăescu, tovarășe de chinuri cu poetul, improviza versuri tot din marginea mormîntului :

I-aș pus pe cap flori de lămîi
Și 'n mîni mînunchiî de flori i-aș pus
Dar mînile sînt albe, reci
Și ochii plînși și gîndul dus....

S'aș dus încet pe drum tăcut
Toți s'aș întors, ea a rămas,
În toată casa e pustiî :
Doar mama plînge fără glas.

Aceste sînt talentele, despre cari știu că s'aș stins fără să fi ajuns la o matură dezvoltare. Numărul lor e destul de mare în raport cu mica noastră literatură.

Nu se poate afirma categoric, că literatura a îndurat o pierdere reală prin moartea fie-căruia din acești tineri. De obicei ei lasă prea puține

opere în urma lor. Boala și neastîmpărul vieții îi face prea puțin productivi. Și nu poți prevedea nici o dată cu siguranță, că autorul cîtor-va poezii de valoare va evolua, trăind, așa fel ca să ajungă la un rol literar însemnat. Probă că alții, cari s'au manifestat la aceeaș vîrstă, aũ rămas staționari și s'au sleit de timpuriu, existînd ca niște biete vulcane stinse, pînă la adînci bătrînețe.

Dar e omenesc să regreti mai mult pe cei ce duc în groapă atîtea făgăduinți, de cît să admiri pe cei ce trăesc, fără să-și fi putut ținea făgăduințele din tinerețe.

DĂRI DE SEAMA

I.

Două Romane.

Eugenia Ianculescu de Reuss. Spre dezrobire. Roman. București, 1903.—213 pp.—*Sp. Prasin. Calea Robilor.* Roman. București, 1903. 1 vol. 395 p.

Plîngă-se, cine voiește de criză literară! Cît timp mai apar cărți ce-ți opresc atențiunea prin vre-o calitate a lor, nu poți sta alături de cei-ce se pierd în nesfîrșite lamentări despre sterilitatea generației actuale.

Anul trecut, de pildă, a fost destul de mănos și pentru literatură. Am văzut adepți noi pentru toate genurile. S'aũ scris romane și s'aũ ivit nuveliști. Aũ apărut versuri cu droaia și poeți cu nemiluita. Și critica ține hangul, sprijină, înfierează, înnalță și doboară.

S'ar părea că numai acum începem a ne da seama de noțiunea «viața literară». Prin reviste și ziare e zgomot. Gînditori mai mari și mai mărunți încrucișează spelele. Caracterele se desvălesc. Cete de cete se combină și se destramă după anumite

interese. Nimeni nu rămîne necontestat, nimeni nu domină ; e un fel de tovărășie democratică între toți.

Dacă publicul nici acum nu e satisfăcut, vina este a lui, căci e lipsit de acel prețios dar ce se numește spirit de observație, de însușirea de-aș găsi elemente de distracție în orî-ce împrejurare a vieții. Pentru-că orî-ce s'ar zice, publicul nostru măi mult distracție caută, de cit instruire. Lucrările mari și cele savante, precum și nesfîrșita stăruință într'o anumită direcție îl obolesc. El vrea să petreacă ; temperamentul îi cere variație continuă ; gustul lui e pentru ornamentația filigrană. Să fie numai ceva ca să-i miște mintea cea leneșă și să-i ațîțe nervii puțin cam slăbiți.

Și iată atitea ocazii de a rîde și de a petrece și mintea leneșă totuși nu se mișcă, nervii nu se încordează. Cărțile tot nu se vind... Ce înseamnă apatia asta ? S'a schimbat firea noastră ; nu măi voim să fim veseli, nici cînd avem ocazii destule ?

O doamnă, scriitoare de romane, de sigur nu e ceva obicînit în literatura noastră și totuși nimeni nu vrea să se oprească măi cu dinadinsul asupra scrierilor ei. Doamna trăește într'o anumită «lume de idei și simțiri», prin urmare se ridică de-asupra mulțimei, care de obicei nu cunoaște luxul unei asemenea lumii ; și totuși nimeni nu vrea s'o urmărească ? Să încercăm a-i face dreptate.

Într'o atmosferă romantică de salon trăește doam-

na Corina, o frumoasă văduvă, zîină cu părul de aur. Îi place să-și analizeze vecinic senzațiile; iubește natura cu evlavie și tresare de cîte ori vede fluturînd în aer petalele feciorelnice ale florilor de cireș. E poetă, evident. În jurul ei numai poezie, muzică și extaz și vis ca în preajma albelor orchidee.

Visul statornic al d-nei Corina însă este desrobirea femeii din cătușele dragostei pentru bărbat și intrarea ei în luptă «pentru o nouă concepție de viață». E un vis complicat și nu e clară de loc această «concepție stoarsă ființei fiziologice, sau mai bine zis naturei, care ne-a creat așa deosebiți, fără gîndul (?) că un sex e inferior celui-l'alt, nici că unul trebuie să fie robit de celălalt...»

În resumat s'ar părea că d-na Corina vrea să înfățișeze un tip de femeie a viitorului. Iubirea ei pentru bărbat să fie «ideală» — înțeleagă-și idealismul fie-care cum voiește — poate o iubire eterică și sentimentală, stăpînită în acelaș timp de judecată morală și nu robită de sensuri.

Acest tip de femeie ar avea apoi un rol social cu totul deosebit de cel de astăzi. Acum femeia țaranului, zice autoarea, e putredă și otrăvită. La oraș e lene și corupție. Trebuie deci alarmată societatea, pentru-ca femeia să fie îndrumată spre «viața activă, spre simțul rușinei și al cinstei, spre păstrarea religiei și a datinelor strămoșești»... În-

dreptarea să se înceapă de jos în sus, din coliba țărănească pînă la soțiile marilor boieri.

Cedez cuvintele autoarei:

«Această îndreptare va reduce vigoarea și frumusețea tipului românesc, mîndria și credința, cari aũ fost scutul țării romînești în grele împrejurări. *Nu mai cereți drepturi civile, egalitate și funcții.* Chiar dacă aceasta ar fi menirea femeii, *nu-ı pre-gătit nici fizicul, nici pishicul*; nu creați antinomii, nu începeți de la coadă. Mai întii, *pustiiți țara de leneșe, de vițioase, de nedestoinice.* Mergeți treptat de la femeia țarancă, îndreptați-o spre fericire și încet-încet ridicați-vă la femeile din clasa de sus... Lăsați vizitele și intrigele, cărțile și cochetăria, minciuna și spoiala, căutați a vă îndruma și *îndrumați țaranca spre bine.* Să eșim și să o scoatem din starea de depravare morală, de ruina fizică-pishologică și economică. Atunci vom face pentru țară și nația noastră mai mare bine de cît dacă am ocupa unele slujbe cu titluri pompoase, cari de multe ori ascuind sub strălucirea numelui, mîcimea și imoralitatea cea mai mare»...

Indiferent de forma în care se aduc aceste acuzații — fraza d-nei Ianculescu e une-orî încilcită, ideile se repetă și se contrazic neconținut, fără însă a se înlănțui destul de logic, — aici și în alte pagini ni se pare că vorbește totuși o femeie destul

de inteligentă despre lucruri interesante. D-sa e chiar optimistă, speră să-și vadă iluziile realizate și stabilește în acest scop câte-va soluții teoretice, tot atît de îndrăznețe, ca și diagnoza ce-o face incomensurabilului rău social.

Prin școale și prin conferințe publice, ținute în toate părțile țării, autoarea crede să smulgă «din ghiarele prostituției marea armată de nenorocite», duse la depravare de lux și de alte boale sufletești.

E prea original acest mod de a face femei cinstite și serioase din o lume perdată, compusă chiar din «fete de familii mai ridicate», încît merită să mai reținem următorul document de cugetare a intelectualei noastre :

«Prin subscripție, Corina ajunse a clădi cite-va azile pentru acele femei pierdute. În acele sălașe găsea iluzia familiei și strictul necesar pentru viața de toate zilele. La venirea în asil li se țineau conferinți despre nobila menire a femeii și îndatoririle ei, căutînd prin acest mijloc să le ridice nivelul moral. Invățaū tot felul de meserii, ca să-și poată cîștiga viața în mod cinstit, cum și igiena, *medicina practică* (aveaū nevoie, biete!) *pedagogie (!)*, morala practică și religioasă, economie caznică, muzică, desen, cursuri speciale de îndatoririle femeii față de bărbatul ei cu care *trebuia (!)* să formeze o familie, față de copii și societatea întregă... Multe din aceste femei se măritaū (!),

orî erau luate ca îngrijitoare prin familiile bogate. Azilurile se sporeau zi cu zi mai mult și li se sporeau numărul...» (p. 190).

Cum să nu se sporească, dacă flagelul e atît de mare, cum ne asigură d-na Corina, pe semne o compatrioată a d-lui Aurel Onciul, care ne-a revoltat de curînd prin descoperiri identice.

Dar să mai cităm, căci continuă a fi amuzantă chestia feministă romînă. D-na Ianculescu pretinde că pînă și din acest strat atît de sterp al femeii romîne se pot recruta mame ideale :

«In organismul femeii predomină forțele de re-integrare sau anabolice, din cauză că interiorul ei se face depozitul puterilor necesare alimentării și dezvoltării embrionului procreării. Conformația corpului ei cu predominarea liniilor ovale, e dovada acestei meniri. Femeea *lucrează în concreto* pentru umanitate, *nutrind-o cu tot ce are mai bun în corpul și spiritul său*, decî e conservatoarea și depositara forțelor ce trebuie să *alimenteze specia...*»

Ast-fel vorbit-a Corina, eroina romanului, apostolul nebulos al feminismului, iar femeia de astăzi ar trebui să sărute poala vestmîntului aceleia ce voește să facă pîine pînă și din piatră.

Dar înainte de a o urma și a da petiții pe la guvern pentru înființarea de școale, în care să

învețe a lucra *in concreto*, îmi iaș voie să le amintesc, că această d-nă Corină e și poetă și văduvă, n'a iubit nici-odată ca oamenii, a fost măritată fără voie după un bărbat brutal, n'a avut nici un copil, e bogată — și prin urmare se găsește în cele mai frumoase condiții de a se consacra artei pure, visurilor albastre, «ideilor și simțirilor» neînțelese de noi, cei atât de îndepărtați de-o asemenea lume abstractă.

Romanul însuși, cu monografia acestei femei, e slab. Aproape nici o acțiune, nici o pasiune sufletească reală, nici o umbră de adevăr. Declamațiunile nefirești ne lasă reci. Doar cadrul cu cîte-va descripții de munți și peisage fac lectura mai plăcută.

Și acum să ne coborîm din cerul albastru pe pămîntul nostru, de la imnul femeii idealiste la proza vieții; de la femeia visătoare din liniștea unui colț de salon roz la un gazetar de temperament, cu fantazie productivă de reporter îndrăzneț și iubitor de vești senzaționale; de la o dibuire prin haos, pentru a ajunge la cerul înstelat, să revenim la noroiul de stradă. Trecerea e bruscă, elementele cu totul opuse.

Femeia e punctul fix și în romanul lui Prasin ¹⁾.

¹⁾ Darea mea de seamă a fost scrisă o zi înainte de moartea tragică a lui Prasin. O reproduc neschimbată. Obiectivitatea nu poate constitui o impietate față de regretatul autor.

În jurul ei se grupează și aici un număr colosal de tablouri ce se alternează cu iuțea și incoerența icoanelor din aparatele fotoplastice. E un tip și femeia lui Prasin, dar nu tipul Corinei, ci al — Mesalinei internaționale.

Cartea lui Prasin conține toate elementele romanului de colportaj, dar nu numai ca acțiune ci și ca mod de a exprima și lega diferite idei, de a trece de la o situație la alta, de a conduce dialogurile și pune în evidență partea emoțională.

Cetitorul trebuie să treacă prin catacombe și coidoare, prin celulele cu și fără răsufătoare a închisorilor și să asiste la execuții inchiizitoriale, la erori judiciare, dueluri, evadări, omoruri, mai ales omoruri. Personagiile diferite, fie ocași, fie oameni de omenie, cad lovite de un glonte sau ucise de o mână tănuită, de câte ori ajung inoportune sau de prisos acțiunii ¹⁾. Rînd pe rînd apar celelalte figuri sinistre: călăul, omul roșu, șeful siguranței, polițiști deghizați, cavaleri de industrie, vin și trec ca niște umbre pe dinaintea noastră. Avorturi, prostituate, călugărițe, dame isterice, o lume întreagă de desechilibrați formează subiectele capitolului cu titluri senzaționale.

¹⁾ Aproape fie-care pagină e stropită de sîngele unui mort. Pe unii (vezi p. 253) îi ucide chiar de câte două ori pe aceeași pagină. Pentru ilustrarea modului înfiorător de a-și trimite eroii la cele vecinice citez: «Glonte, după ce a străbătut capul, s'a înfipt *plin de creeri* în ușa camerei...»

Ai crede că totul nu este de cît o înșirare de reminiscențe dintr'o lectură pasionată de romane străine de a doua mînă, dacă autorul n'ar fi transpus acțiunea pe pămînt românesc.

Uzînd de calitatea sa de gazetar politic, Prasin întrebuintează toate mijloacele de a-și arăta dibăcia de reporter opozițional, vorbește ca un judecător sever despre moravurile politice, atacă cu înverșunare persoanele și politica partidului advers și descrie îndemînatec, dar tendențios, scenele de încăerare, ce se desfășoară pe stradă, cu ocazia căderii unui guvern Florian (citește Brătianu!) Așa că romanul e cînd politic, cînd haiducesc și pe alocurea roman de moravuri.

Rar de tot gazetarul dispare și iese la iveală literatul. În cazuri de acestea e mai potolit, mai limpede și ne întreține cu cunoștințele sale literare, înșirînd, de alt-fel fără nici o legătură și fără nici o importanță pentru continuarea acțiunii, pe toți autorii din literatura noastră și din cele străine, pe Alecsandri, Rodenbach, Gautier, Tasso, Byron, Ariosto, Rabelais, Eminescu, Leopardi și alte celebrități, a căror influență asupra autorului e prea puțin evidentă.

Firul principal al acțiunii e bine ales, original în literatura noastră, dar destul de rău desfășurat: ar vrea să fie un conflict psihologic și aplicarea teoriei eredității, dar se desvălește la o ciocnire brutală între indivizi, cu un sfîrșit paradoxal.

Roman Ronescu, boer moldovean, idealist, iubitor de poezie, dar lipsit cu totul de simțul realității în viața politică și socială, iubește pe Lia, o soră adoptivă. El e prezentat de autor drept un «fex moral» deși nu mai era nevoie, de oare ce deosebirea de temperament excludea *a priori* înțelegerea între el și Lia, femeia modernă, persecutată vecinic de cele trei furii: «...*voluptatea* neîmpăcată, care face să vibreze sărmanul corp omenesc; *fatalitatea* neînduplecată, care, sub puterea cărnei în revoltă, supune orî-ce gînd, sfarmă orî-ce pudoare, dărîmă orî-ce legătură; în sfîrșit *zeița isteria*, care a stăpînit și stăpînește lumea, cum nici-odată Venus sau Ananghe n'a stăpînit-o...»

Lia nu înțelege poezia și nici viața normală a femeii echilibrate (nu cetise nici teoriile d-nei Ianculescu-Reus), ci se aruncă în brațele celui dintîi ofițeraș, uitîndu-și tovarășul de copilărie, pe Roman. Se mărită în urmă după Baronul de Vale, cavalier și om de lume; iubește în același timp pe un domn de o statură uriașă, Severeanu și «iubirea ei se explică prin satisfacția supremă pe care puterea extraordinară a lui Severeanu trebuia să-i procure». Rămasă văduvă, trece în brațele lui Sorescu și apoi în ale Prințului Grațiani, și ajunge, din treaptă în treaptă, într'o casă murdară de speculațiune în Veneția. Aici o întîlnește Roman, sentimentalul ei amic din tinerețe; el o smulge din bra-

țele prostituției și luind-o de soție legitimă, îi dă strălucirea aparentă a cinstei sociale.

Dar furiile o biciue din nou. «Sburdalnica păsărică nu-și putea mult timp aținti atențiunea asupra unui fapt». Bărbatul ei se îmbolnăvește. E primăvară. Florile cu mirosul lor amețitor o excită. Simte «un sbucium care se sfârșia prin spasmul reînoit pînă la istovire a cărnei». În starea asta sufletească aruncă ochii asupra lui Ulmu, un țigan boierit, mare cît o namilă, voinic ca Ursus din «Quo vadis». Și amorurile ei se termină în la-bele țiganului.

Sfârșitul e o orgie: «exasperarea cărnei în revoltă», «incendiul de dorinți», «poftiri fără seamăn», «o împreunare sexuală nesfârșită în toate colțurile»; «foarte des se aruncă asupra lui, îl mușcă cu o furie nebună, într'un avînt asemenea aceluși al animalelor în timpul fornicăției; ea părea că e sub farmecul unei vechi străbune (atavismul!) care s'a redeșteptat în ea în neînvinsul imperiul al stuprului antic, al puterii trupești ce s'gduie pe primitiv...» (v. p. 384—385).

Și femeea asta bolnavă triumfă. Bărbații din jurul ei mor; se împușcă, se idioțesc, înnebunesc (pînă și animalul de țigan, credinciosul de odinioară al stăpînului său Roman!) și ea rămîne singură stăpînă, ea, care a fost amantă, soție necredincioasă, metresă, prostituată, femeie cu amant necunoscut și n'a avut nici o însușire sufletească

deosebită, nimic afară de un corp atrăgător, bolnav...

«... Iată o carte bună, care a adus în lumină o notă a sufletului meu, care pînă atunci sta în întineric indecisă, — zice un candid poet, d-l *Nanu*, vorbind în «Adevărul» despre romanul lui Prassin. Iar noi nu credem în vorbele poetului.

«... Romanul d-lui Prassin, — continuă cu aceeași candoare poetul — face parte din acele lucrări de înția mină care îți face impresie că e un fruct rupt din solul nostru, e caracterizarea vieții noastre, văzută prin prisma unui observator de temperament, *însuflețit de mersul spre bine al neamului nostru...*»

Ear noi sîntem dispuși a crede, că poetul n'a cetit romanul.

«... Lucrarea d-lui Prassin are o etică a sa aparte»...

«... Romanul d-lui Prassin este *începutul unei ere* în literatura noastră»...

Am dori ca gura de profet ușurel a poetului-critic să nu fi spus un adevăr, căci în acest caz noua eră s'ar anunța prin o totală lipsă de înțeles pentru o operă de artă; scriitorii n'ar mai cunoaște nici frumosul și nici adevărul de cît sub forma brutală a faptelor excepționale și ar înțelege într'un mod straniu «mersul spre bine al neamului».

Mă rog, ce legătură poate fi între acest tip de

Mesalină și între «mersul spre bine»? E o femeie «cu etica sa aparte» dacă vrei, dar încolo e stafia femeii bolnave și nenorocite, ruinată prin excese erotice, iubită mai întâi, apoi disprețuită și parasită de toți. Prin condeiul unui mare scriitor figura aceasta poate într'adevăr să fie susținută, dar nici atunci nu-ți dă nici o iluzie înălțătoare, din simplul motiv că frumosul încetează tot-d'auna unde păcatul, necredința și anormalul își ia începutul și unde animalul se substituie omului. Cu atât mai greu va reuși un scriitor începător să salveze tipul de femeie *căzută*.

În fond ambele cărți, de cari ne ocupăm, sînt încercări de a studia femeia și, puse față în față, poezia naivă și falsă pe de o parte, proza sordidă pe de alta, îți oferă cîte-va momente de distracție. Dar încolo înseamnă o cauză pierdută. Tendințele de robire și de dezrobire sînt susținute cu aparat prea slab și cu mult prea puțină dibăcie artistică.

Mai ales de la Eminescu încoace reflexiunile asupra femeii sînt în modă. Scriitorii și scriitoare se frămîntă a smulge vâlul de pe fața sfinxului neînțeles. Dar nu e nimic mai monoton ca exagerările continue. Nu e nimic tragic și nici o grație în aceste mici sau ordinare infidelități și căderi, sau în aceste visătoare vestale, zugrăvite aproape totdeauna de imitatori.

Femeia romînă, «fructul rupt din solul nostru» își așteaptă încă pe viitorul ei interpret măestru.

II

Proza d-lui Radu Rosetti.

— «PRINTRE PICĂTURI» —

Roșcove, roșcove...

Cine dintre cititori, «cînd era copil odată», n'a trecut, toamna, prin vre-o grădină și văzînd roșcovele căzute și acoperite de frunze veștede, nu și-a umplut buzunarele cu păstăi de aceste lunguețe? Cine, gustînd vre-odată din așa zisa piine a lui Ioan Botezătorul, nu-'și amintește de hrana asta atît de sălcie, fără nici un gust definit?

Ast-fel e proza, ast-tel toată literatura d-lui Radu Rosetti: roșcove, pe cari copii le cumpără sau le strîng din vre-un parc, le dumatică și le sug, ca să-și măi alunge uritul, dar fără să-și dea seama de efectele, dăunătoare stomacului, ale acestor puțin nobile fructe.

Ce răi pedagogi și ce slabi igieniști măi sînt și criticii de astăzi! Lasă publicul, acest copil nepriceput, să-și încarce stomacul cu tot felul de fructe: cu mere mălăețe de-ale lyricilor incolori,

cu pere pădurețe, uneori zaharisite, de-ale acruului Lecca și cu magiun întăritor din pruniștele sim-boliștilor.

Pentru roșcove manifestă o specială și stator-nică slăbiciune și ast-fel în fie-care toamnă pomul se scutură și volumul ne zboară în brațe.

Ce poate să ajungă copilul hrănit cu asemenea alimente? Un chircit intelectual, pentru care raiul frumosului va rămînea pururea închis. O fire dul-ceagă și femenină, incapabilă de eforturi mai mari, de manifestări mai viguroase a sentimentelor. Un rachitic precoce și scofilcit. Germanul le zice cel mult *Durchschnitts-menschen* și *Halbnaturen*: un fel de figuri spălăcite, fără nici o trăsătură indi-viduală în caracterul lor.

E așa de ușor să-l cunoști, fiind-că e atît de des acest prototip al omului searbăd de astăzi. Il vezi în saloane și ori unde te'nvîrți: cu poză gravă, cu glume ușoare, cunoscător de aventuri galante. Il întîlnești în presă, la toate rubricile posibile, unde umple coloanele fără nici o opinie proprie, fără nici un colorit personal în stil, pururea blazat și obosit. În politică, în literatură, ori unde l-ai găsi, îți face impresia unei copii șterse, unei imi-tațiuni slabe.

Acestei categorii aparține și d. Radu Rosetti.

*

Cine-va a spus că d. Rosetti este un scriitor primejdios, fiind adese-ori imoral. Faima asta i-a

rămas îndeosebi de cînd cu drama «Păcate», o bucată literară fără nici o valoare.

Nici eu nu zic că e moral, dar cred că nu asta este păcatul cel mai mare al autorului. Imoralitatea sa e mai mult de carton, o îndrăzneală, pe care și-o permite cu calcul, fiindcă și-a mai permis-o și alții cu succes. Ceia-ce constituie într'adevăr un pericol este cu totul altceva, e sârbezimea sa, anume arta de-a spune banalități într'o formă literară convenabilă.

Proape toate schițele și nuvelele din volumul «Printre picături» au forma ireproșabilă de cavalier îmbrăcat fără cusur. Dar în toată fraza asta simplă și corectă, însușire de lăudat de altfel la orî-ce sciitor, nu se ascunde nimic deosebit. Sufletul e pustiu de idealuri, capul e sterp de idei și de orî-ce licărire mai fosforescentă și numai mîna se mișcă mașinal și înșiră la vorbe, prin cari ni se dau uneori caricaturi de oameni, alte-orî fotografii, dar nici odată tablouri de artă și armonii de culori.

Volumul mai nou este iarăși plin de probe sdrobitoare pentru cei ce vor să risipească puțina glorie de poet a d-lui Rosetti.

Trecînd peste anii de tinerețe sburdalnică autorul a intrat într'o fază nouă a vieții. E judecător în provincie. Misiunea sa îl aduce în legătură cu viața unor oameni cu pricină, — oameni cari suferă, greșesc și se luptă cu soarta. Fie-care pas îi oferă o nouă problemă, fie-care zi un prilej de a

pătrunde în sufletul unui individ, de a observa în continuu, de a se lăsa mereu impresionat. Iată prin urmare condițiunile destul de fericite, pentru ca un nou scriitor să-și dobândească puterea sa de a înțelege sufletul omenesc, de a reține măcar o parte din câte a auzit și observat și, reținându-le, să le prelucreze cu ajutorul fantaziei și a temperamentului său artistic. Cu alte cuvinte, era timpul sosit, ca d. Rosetti să ni se prezinte în faza matură de cugetător și artist, să arate că mai e capabil de o evoluție.

Ce se întâmplă însă? D. Rosetti reține într'adevăr câte ceva, dar nu mai adaugă de la sine nimic, iar când vrea să spună ceva nou te jighește prin câte-o reflexie vulgară sau prin câte-o descriere școlărească a naturei. Incolo fotografiază diferiți împricinați; dresează procese verbale, neuitînd să amintească toate rufele murdare dintr'un inventar; apără pe bănuiți; dă drumul robilor, ca să facă dreptate. Cu un cuvînt e în exercițiul funcțiunei sale de judecător, dar nu de scriitor, care ține să dovedească că trăește într'un mediu ce-ți imbie subiecte din belșug, — subiectele d-sale rămîine la nivelul celei mai simple proze cotidiene. Și dacă d. judecător n'ar fi une-orî duios și n'ar afecta oare-care durere pentru suferințele omenirei, nu s'ar deosebi întru nimic de povestitorii nedibaci a faptelor diverse.

Cîtă deosebire între cele câte-va schițe judecă-

torești din carnetul lui Brătescu-Voinești și între aceste prozaice procese verbale ale d-lui Rosetti!

O bună ocazie de a-și arăta talentul descriptiv avea în «Notele de drum» din acest volum. Dacă nu înțelege oamenii — și pe om nici nu-l poți înțelege, trăind vecinic la suprafață și lipsit de cunoștințele unei școale sistematice — autorul putea să-și plimbe cel puțin fantazia pe plaiurile străbătute în diminețele acele răcoroase, în cari poștalionul îl ducea la diferite anchete în provincie. Dar nici de data asta nu s'aũ ridicat de-asupra descrierilor cuprinse în volumul «Din largul lumii», ceea-ce ne face să credem că nici în genul impresionist, în o literatură atit de ușoară, în care ori-ce începător se încearcă cu destul succes, nu poate să se distingă.

Cele-l'alte slăbiciuni, în prima linie fondul etic, atacat de cei ce s'aũ ocupat de volum, își au aceeași origină: banalitatea subiectelor și grosolanția în prelucrarea lor artistică.

Dar mai e ceva. D. Rosetti face parte din firele inegale și disarmonice, pentru cari salturile acestea de la frumos la abject sînt inevitabile. Se apropie de școală decadenta, de care ne-am ocupat. Astfel se poate explica pentru ce alătura de o «lecție convingătoare despre perversitatea omenească», ce o dă societății într'o bucată, pot să urmeze simptomele de desechilibru moral în altele.

În «Alma mater» bună-oară se pare că ar voi

să exprime triumful și dreptul vieții în opoziție cu moartea și o face, schimbînd camera mortuară în cameră nupțială. Dar cum ?

Mortul zace întins pe catafalc. E noapte. De-afară se aud triluri de privighetoare. O tină ră pă-reche de amorezați stă singură la căpătiul răpo-satului și'și jură dragoste pe veci. De odată...

«...Il văzuî pe dînsul, măi palid de cît mortul din sicriu, sărutînd ochiî, gura, gîtul, sînul fecioa-rei, care vibra sub beția inconștientă ce o coprî-nse; o văzuî pe dînsa închizînd ochiî și lăsîndu-se moale după gîtul lui; de-abia țînîndu-mî răsu-flarea, îi văzuî pe amîndoi căzînd, rostogolîndu-se albî pe pînza neagră întînsă pe podele,..... în spasmul beției supreme».

Și... și volumul e foarte curat tipărit și cu chi-purî în capul textelor, dar atîta gust al tipografului tot n'a putut acoperi pornografia acolo, unde o simplă sărutare putea să marcheze îndeajuns ideia răsărîrei unei vieți nouă în preajma unei morți.

*

S'a zis că astă-zî se face multă literatură ță-rănească și că unele reviste miroase a *opincă*. Este adevărat și e o fericire că e așa. E un duh pe care-l vom preferi tot-deauna acestui miros de pu-tregai și de roșcove căzute în noroi, exalat de scrierile reprezentantului unei societăți ce stăpînea pînă de curînd.

Pământul negru și fecund de la țară ne-a dat oameni întregi, puțini dar vînjoși, și aceștia sînt astăzi singurii cari duc pe umărul lor speranțele viitorului literaturii noastre Atmosfera orașelor și a boierilor de viță iată ce produce: gilfezi truba-duri de noapte, seci imblătitori de fraze și cel mult elevi frivoli, storși și fără vervă, de-ai lui Boccacio.

III

„Aripă de vis“¹⁾

— Revin uimit din lumea
Fantasticelor vise.

ALECSANDRI, *După doi secol.*

Vai, din ce lumă mă întorc, după cetirea volumului d-lui Cantilli! Capul mi-e plin de umbre și lumină fără hotare, inima'mă bate de groază și mâna îmi tremură ca unui moșneag, încovoiat de urgia vremilor.

Am plutit, pe o barcă șubredă, prin «largul trecutului» și prin «largul mării», pînă aproape de noaptea morții». Am străbătut haosuri cu «nămeți de besnă» și cu «domnia nisipurilor sterpă», unde florile sunt șerpă afurisiți și unde cea mai mindră podoabă e un *Diamant negru*:

Abys lucios de-abanos negru, visul, dementul vis
Amorph și iad de 'ntuneric, misterul lui și-l trăește
Inăbușește lumina divină, — urcă haos adînc

---

1) Poezii de Constant Cantilli. București 1903 1 vol. 204 pag.

Spăimîntă luciosul abys de-abanos în care mintea s'a
[stins:

Nu e nici rază într'insul și nici penumbră de formă
S'afundă formele 'n forme, ear Domn e neantul..
Așa vibrarea de suflet ce urcă prea sus s'a perdut
Ea e semețul arhangel ce-a vrut asalt să dea cerului
Și care 'n funduri cumplite allunecă..
Dar, peste besna de sgură, din cînd în cînd se străvede
Fulgerul roșu-al mîniei, — sînge din rana de orgoliu, —
Și este un pharmec satanic în fulgerul roșu-al căderei...

Podoaba asta admirată, am plecat mai de-
parte, alungat de groaznice iezme, de furtună mu-
gitoare și de corbii ce croncăniau răgușiți în urma
mea. Domnul m'a dus într'o «pădure de purpură».
Aerul e rece și dulce. Părăul «umple auzul în orga
din sgomotul mării». Sylvani și fauni se plimbă
în umbră și pîndesc cîte-un «corp cu dorită ispită»,
cîte-o «nuditate glacială» ce trece cu pas grăbit
peste cîmpul de superbe amethyste...

E frumos. Și pe aci ca «plasa truphașă de aur»
să mă prindă în «fluidicele lațe» de nu mă aștepta...

Velocipedul :

Semeț-istet-nervos-vînjos

Fugar de fer

Fii zmeu-mereu-la-drum-acum

In tine sper.

Cu nori-ușori-ce trec-mă'ntrec

Sînt rîndunea...

Pe rînd, — sînt gînd-avînt și cînt

Uit soarta rea.

Cu iuțea la velocipedului tablourile se schimbă. Mor și înviază speranțele. Vremuri bune alternează cu zloată și viscol. Ici ești aproape de soare, colo te cobori în infern. Ici asigți la nașterea lui Hristos, într'un staul în care sînt îngrămădite toate dobitoacele salvate de Noe, colo petreci în societatea onorabilă a zeilor indicî Maia, Kama, Vișnu, Brahma și Krama. Zeii vechi Amon și Ive se prevălesc, sdrobiți de lozinca creștinilor; Satan se precipită «în fundul iadurilor negre» și — se putea alt-fel? — Volumul se termină cu «șfirșitul unei lumi», cu prăbușirea orașului Pompeii și Herculanium sub trăsnete și flăcări...

Am văzut multe minunății, de i-ar fi ajuns și bietului Ahasver, condamnat a fi martor chinuit la frămîntările și prefacerile omenirei, la jalea și bucuriile ei din atîtea veacuri.

*

Subiectele arătate sînt de poet mare, vrednice de Dante și Milton, de Goethe sau Shakespeare. Toată literatura indică, cea clasică și cea ultra-modernă încapе în cadrul lor. Totul vrea să fie grandios, extra-ordinar, supra-firesc, ca făpturile uriașe ale mitologiei nordice. Dar vai, oamenii mici compromis totdeauna ideile cele mari!

Apropiindu-ne mai mult de șirul de enigme, grandiozitatea lor scade treptat; ceea-ce ni s'a părut la început complicat, ni se desvăluie de cea

maî patentă absurditate ; ceea ce ne suna a poezie, ni se descoperă ca o vorbărie căutată ; și în locul unui poet mare, înzestrat cu o gîndire aleasă și o fantazie... americană, iată un versificator, care tot la 20 de pagini dovedește, că rămînînd maî între noi, în sfere maî umile adecă, s'ar putea ca odată să fie luat maî în serios.

În poemul «Bertha» și resfirate printre cele-l'alte poezii, d. Cantilli are destule strofe, la care te oprești cu drag, pentru-că te atrag prin simplitatea lor. Restul însă te supără și te obosește prin pretențiune și îndrăsneală, prin bombasticisme fără sfîrșit și prin lipsa desăvîrșită de cultură de care autorul dă probe.

D. Cantilli publică de pildă un sonet («sonnet scie d-sa) despre «Heinrich Heine» și dovedește că nu știe nici ce e sonetul, nici cine a fost Heine. Reducînd forma sonetului cu cîte-va picioare, d-sa reduce și mărimea lui Heine cu maî multe schioape, cînd îl face «hulit și blăstămat» de toți, fiind-că «vai! ovrei el se născuse și orî-ce ovrei e condamnat...» Nici «vînzător de haine» (ca să rimeze Heine) nu i-a zis lumea și cu tot fondul, pe care mulți i-l detestă, pînă și ovreii nepărtinitori, Heine numai de lamentațiunile unui poet român de-a treia mîna nu avea nevoie.

Dar d. Cantilli este un campion al înfrățirei universale și nu lipsa de cultură literară, ci un sentiment umanitar l'a îndemnat să-l plîngă pe

Heine. Acest sentiment ni-l mai manifestă într'o altă poezie, de o nuanță cam nihilistă, în care tună în potriva tunului, a soldaților și a «*mizerabililor împărați*», vestind «*agonia despotismului...*»

Ce vorbe mari, Doamne Sfinte! Cită jonglerie în toate!

Sînt o seamă de versificatori la noi, pentru cari cuvintele și-aŭ perdut orî-ce înțeles. În lipsă de noțiuni clare și cit de simple, tot meșteșugul lor constă în înădirea de cuvinte, cari, rostite, sînt menite să producă sgomotul ritmic al pietrelor rîului de munte. Lor li-e de sgomot și nu de înțeles!

Între aceștia se poate înșira și d. Cantilli, între alte pentru o superbă definiție a amorului, pe care nu pot să n'o reproduc aici:

«...Nu este amorul trupească însușire,
În bestie nu schimbă pe om, ci 'n Dumnezeu
Și orî-ce ar fi omul și orî-ce aș fi eu
El e nemărginire și decî Dumnezeire...»

Sună, dar nu înțelegem.

*

Cred că orî-cărui cetitor cu judecată normală volumul d-lui Cantilli îi va face aceeași impresie: încercările unui tînăr scriitor, care numai emancipîndu-se de sub influențele unor teorii estetice, proclamate de suflete desordonate, va putea produce ceva demn de luare aminte.

Nu tot ast-fel judecă doi scriitori, cari au însoțit acest volum cu prefețe, una la început și alta la mijloc: d-nii Mircea Dimitriade și Al. Macedonski.

Pentru cel dintîi d. Cantilli ar putea fi «preot martyr sau magul tenebrelor» și volumul lui o «culegere de scumpete diamantine», este un «zephir ațietor», un «ghiocel prevestind o nouă viață». «Factura poemelor lui ascunde o naltă măestrie». «Imaginile-î sînt colorate; ideile le exprimă mai puternic prin sunete» (?)...

Al doilea încalte o spune și mai cu vîrf. Vorbind de poemul Bertha, îl consideră «o sublimă concepțiune, în care limba, forma, culoarea și nuanța, imaginea și mobilitatea, avîntul și nălțimea se unesc între ele și este din acea familie de opere mari, ce desfid timpul, ce deslănțuesc implacabilitatea năroziei coalizată cu invidia, dar ce *predomina în secolî și ce rămîne mai pe sus chiar de durata limbilor în cari s'aũ exprimat*»...

Deci pur și simplu: o operă epocală, cum n'a avut darul de a fi nici una din lucrările d-lui Macedonski, părintele sufletesc al d-lui Cantilli.

Filius ante patrem!

Și nu e destul cu atît. Părintele prevede că acest «cap de operă va fi minjît de imbălări și de prîvirî de vipere, sau de inconștiențe brute, dar dacă, din nefericire, nu există încă o *limbă hermetică* (?) pentru poezie, după cum există notele pentru mu-

zică, există cel puțin neputința în care se află și bruta și vipera *de a știrbi ce e sacru, ce e dumnezeiesc*...

Am citat într'adins aceste opinii, cari nu ridică în ochii cetitorului nici pe autor, nici pe scriitorii prefețelor. Este și aici o coaliție ciudată de oratori de bilciu, cari prin cuvintele lor zgomotoase și cu prețurile exagerate ale strigărei, în loc de a spune valoarea reală a mărfii, o fac de ris. Oare cu bună credință ?

IV

Nu ve le

DE I. A. BASARABESCU, BUCUREȘTI 1903 1 VOL. ÎN 8, 149.

«Amintirile din Junimea», publicate de d. Panu în «Săptămîna», ne familiarizează cu multe însușiri intime ale scriitorilor vechi și noi de la «Convorbiri Literare». Una din calitățile lor, cultivată cu stăruință, este fără îndoială și ironia. Toate întrunirile zgomotoase, de care ne amintește d. Panu, erau consacrate în mare parte polemicilor ironice, duelurilor de cuvinte și tachinărilor reciproce. Spirit exuberant, glume joviale și o ironie ușoară, în cele mai multe cazuri fără răutate, n'au lipsit nici o dată.

D-l I. A. Basarabescu e unul dintre mai tinerii scriitori de la «Convorbiri» și a moștenit și dînsul darul ironiei de la predecesorii săi. Dascăl i-a fost nu numai d-l Maiorescu, căruia-i dedică volumul, ci mai cu seamă autorul «Scrisoarei perdute» al cărui recent volum de proză «Momente» conține o serie de schițe înrudite de aproape cu cele din volumul d-lui Basarabescu. De la unul și-a însușit

zîmbetul pururea ironic și fin, de la celalalt a învățat forma și felul cum să-și creeze și să parodieze tipurile unei anume societăți.

Dar ironia d-lui Basarabescu nu este severă. Condeiful d-sale nu e biciu, nici n'are ascuțiș otrăvit. E o ironie mai mult de dragul ironiei și, pare-mi-se, și de dragul modei. Tot meșteșugul jocului de cuvinte, toate particularitățile faimosului dialect francezo-romîn de la mahala sint mijloace cu care și d. Basarabescu cearcă, — și reușește cu bun rezultat — a produce efectul ridicolului.

Este acesta un gen literar către care prozatorii noștri realiști se simt atrași. În toată viața socială de la orașe și mai ales prin cea din Capitală, e atîta falșitate, o atît de mare îngrămădire de ridicol, încît chiar cu puțin spirit de observație, ți se îmbie un belșug de subiecte demne de fixat, iar ironia ți se impune de sine. Totuș ni se pare că se exagerează cam mult și toată literatura asta cu graiul de mahala pare a se aglomera prea din cale afară, fără a prezenta un interes artistic.

Bucureștian de origine și prin educație, d. Basarabescu cunoaște bine stratul social, în care aventurile amoroase se conduc de codul «micului dor»: un amestec de sentimentalism naiv și de conveniențe bizare, o lume care iubește, se 'nșală, se bate și se 'mpacă, fără ca să se producă însă vre-un dezechilibru în ordinea publică.

Și mai cunoaște autorul pe funcționarii de la C. F. R. cu mijloacele lor practice de răpire: drezina și acceleratul; pe cei din magistratură cu pocita lor mutră de gomoși parizieni; pe nenorociții parasiți sociali, cari, fugind de teama muncii și de a vieții grea răspundere, găsesc pînă și în iubire mijloace de existență. Și nici ariviștii politici nu-î sînt necunoscuți.

Despre toți aceștia știe povesti cu multă vioiciune, e stăpîn absolut pe micile sale subiecte, fără complicații sufletești deosebite și e stăpîn pe o limbă ușoară, potrivită cu caracterul genului literar în care scrie.

Place mult acest fel de literatură, între altele și pentru că nu are nimic artificial într'însa, nimic pretențios, ci din potrivă e o copie credincioasă a unor stări existente și o zugrăvire după natură a unui pumn de oameni, așa cum îi vedem zilnic, cu toate păcatele lor, cu toate stîngăciile lor.

Printre schițele sale umoristice d. Basarabescu presară apoi cîte-va amintiri, cari prin părțile lor subiective de un colorit poetic mai evident și prin căldură mai multă în stil, contrastează plăcut cu sobrietatea și impersonalitatea celor-l'alte bucăți. Zadarnic! Tot poezia vieței dă prozei artistice consistența necesară! Și d. Basarabescu va avea un merit mai mult, dacă în locul schițelor va scrie pe viitor bucăți de un caracter mai pronunțat nuvelistic.

V.

Ion Ciocîrlan. Pe plaiu, Schițe de la țară, București 1903, 1 vol. 149 p. — *Sorcova Clipe de repaos*. Seria II. Brașov 1903. 1 vol. 155 p.

În discuțiile literare actuale, cu toată ciudățenia lor, sint cîte-va momente vrednice de atenție. Printre aceste socot și tendința de a stăruii tot mai mult asupra *originei* scriitorilor noștri.

Polemicele în jurul *originei* sint, ce-î drept, mărunte de-o-camdată. Pasiunea și interesele personale preponderază în toate. E mai mult un joc frivol, cu eșiri nervoase pe teren, cu exagerări îndrăsnețe și nedreptățiri regretabile, joc ce'ți lasă impresia dureroasă, că între micii agitatori, tineri și bătrîni, ai acestei idei sint foarte mulți cinici și mulți nesocotiți.

Dar, în sfîrșit, e o agitație într'o direcție bună. Ideia de rasă se introduce astfel pentru întia oară în luptele literare. Și -- cine știe? — poate că în curînd să ni se dea din vre-o parte studii temeinice, în cari ideia aceasta să fie desvoltată și aplicată la întreaga noastră literatură.

Îmi închipui chiar, că o viitoare istorie a literaturii române numai pe baza principiilor de rasă poate fi scrisă. Autorul ei va trebui să țină seama de toată promiscuitatea de neamuri, cari glăsuesc astăzi în aceeași limbă, dar au simțirea și cugetarea cu totul diferite. El va merge în cercetarea originii înapoi pînă într'a patra generație, căci vremea șterge cu anevoie particularitățile rasei, chiar în casuri de încrucișare; va stabili capitalul moral sau spiritul disolvant aduse de unii, visarea orientală și cugetarea bizantină introdusă de alții; cu un cuvînt, va trebui să aplice și în literatură teoriile de rasă ale lui Eminescu, dar fără ură și fără părtinire, ci numai de dragul adevărului.

Deosebiri după provincii iarăși nu s'au făcut pînă de curînd. Cel puțin nu cu atîta destrăbălare. Numai *trocario-fobia* e mai vechie și a degenerat adese-orî în absurdități ca cele de astăzi.

O pildă. Apăruseră, la 1887, poeziile d-lui Vlahuță. Un critic însă n'a voit să le dea înalta sa aprobare. Ascultați motivele judiciosului nostru critic: «Trocarismele de rigoare: *harnic (!)*, *drăguț (!)*, *capătă tus-trei (!)*... nu lipsesc din volumul d-lui Vlahuță. Dar eă nu știu de unde e autorul și poate cum-va astea sînt resturi din patria-î de *dincolo*. În cazul acesta e permis d-lui, să scrie în limba d-sale de-acolo?» (*Națiunea*, 30 Maiu 1887). Vlahuță — trocar! Se poate o discuție mai serioasă?

Și totuși nu e rău că se fac aceste deosebiri. Vremea de mică svîrcoliri și de prea mult orgoliu va trece și se va putea vorbi în liniște de deosebirile și asemănările, cari există în realitate, de influențele reciproce între scriitorii unei provincii și ai celei-l'alte, de condițiile lor de dezvoltare în contact cu popoarele și literaturile străine.

Literatura noastră crește mereu în cantitate. Scriitorii răsar din toate unghiurile neamului, și cum deosebirile sînt mari și multe, fatal te întrebă de cauzele lor. E chiar o problemă frumoasă și atrăgătoare pentru cercetătorii literari și îmbrățișarea ei n'ar trebui să supere pe nimeni.

*

Iată două volume de proză, apărute în același timp, unul la București, cel-l'alt la Brașov. Le citești pe amîndouă, și vezi enorme deosebiri de gîndire și de a scrie: două lumi cu totul deosebite, fără ca să-și fie străine, două simțiri aparte. Și nu e numai distanța de la om la om, de la o personalitate la alta, de la un scriitor într'un gen la altul într'alt gen, ci simți binișor trecerea dintr'o provincie într'alta. Observînd această schimbare de atmosferă și de oameni, de ce să n'o recunoaștem ?

La asemănări între doi scriitori hotărîtor în primul rînd rămîne talentul. Sub acest raport cele două cărți n'ar trebui să fie puse alătura. D. I. Cio-

cîrlan, modestul și seninul învățător din Păunești (Moldova), omul naturei fără multă carte, de și scrie abia de vre-o trei ani încoace, ca scriitor, ca artist, ca observator, ca tot ce vreî în fine, e absolut superior d-lui Sorcovă, profesor la Brașov, scriitor mai vechi, autor de mai multe volume de literatură. Bucățile de proză ale d-lui Ciocîrlan sînt începuturile frumoase ale unui talent, iar schițele d-lui Sorcovă, sînt mai mult lucruri ușoare de foieleton, fără să ne poată da convingerea, că autorul a mai făcut progrese de la ultimul său volum încoace. Inegale ca valoare, volumele aceste prin urmare nu sînt tocmai cele mai potrivite pentru a fixa deosebirea între prozatorul moldovean și cel ardelean. Dar totuși le putem urmări în cit-va și în condițiile aceste.

Vedem mai întîi toată deosebirea între limba unuia și a celui-l'alt, pentru că amîndoi întrebunțează materialul dialectal din ținuturile lor.

Moldoveanul are un capital foarte mare de cuvinte, e stăpîn pe graiul mlădios al poporului, e limpede și ușor în toate și știe să-și potrivească fraza bogată după situațiile sufletești, de la cele mai subtile nuanțe pînă la cea mai furtunoasă expresie a energiei. În privința aceasta d. Ciocîrlan are toate calitățile pleiadei de prozatori moldoveni ce se ridică astăzi, chemați a înlocui cu succes pe cei mai buni prozatori ai noștri. Dar are comun cu

ei și defectul de a îngrămădi cuvinte și în situații în cari sobrietatea e de preferit.

Cel-l'alt, ardeleanul, și-a creat o limbă proprie din graiul poporului, amestecat cu cu fraza omu-de școală. Forma asta hibridă e jignitoare în ori-ce lucrare cu pretenții de artă. Par'că văd pe cititorul bucureștean ce haz are să facă, citind franțuzisme ca «*voal alb prin negura vremii*» alătura de ungrismele tradiționale din pasajul: «lucru-mi părea tare ciudat și tare minunat, cu toate aceste nu prea înțelegeam eă noima lui».... Dar în contra acestei ciudate împărecheri a două limbi diferite s'a protestat adese-orî în revistele noastre, făcîndu-se apel la scriitorii ardeleni să aleagă între limba populară și limba literară curentă. Dacă d. Sorcovă nu s'a putut hotărî pentru una din două e o probă că nu posedă simțul limbei în măsură potrivită pentru a crea lucrări de valoare. Și pe cînd schițele d-sale vor dispărea, devenind anacronisme prin faptul că și Ardelenii își fac progresele lor în ale graiului, opera scriitorului moldovean, va dăinui prin forța și rezistența ce i-o dă limba poporului.

Cu mult spirit de observare amîndoi, d. Ciocîrlan urmărește viața trudnică a țaranului moldovean la cîmp, la munte, pe plută, în arie și la vatră; ne dă crîmpee din vremurile grele și din cele de mulțumire ale țaranului. Moldova întregă e în schițele aceste, învălită în haina romantică a munților

și a plaiurilor sale și în lumina duiosă a unei suferinți tăcute.

În volumul din Brașov ne întâmpină un șir de figuri din lumea conducătoare a poporului. La crearea acestor tipuri d. Sorcova are în adevăr mult meșteșug. Așa sînt preoții din Ardeal, cum îi descrie Sorcovă, ospitalieri, latiniști încăpăținați, puțin cam refractari față de progresele culturale. Ast-fel e presa noastră și mai ales publicul cititor, cu sumedenie de corespondențe din provincie. Dascălii cei veseli și notarii cei guralivi, adunările «culturale» cu interminabilele toasturi și cu foarte puțină ispravă, — toate sînt esact observate. În glumele aceste naive și apătoase e c mare parte din Ardealul nostru cult de astăzi, superficial, neserios în preocupările statornice pentru schimbarea soartei poporului, fără individualități remarcabile între conducătorii sociali. E o epocă de tranziție prin care trece astăzi Ardealul și poate că vre-un condei mai ascuțit, — de ce n'o încearcă cine-va din tinerii de la «Luceafărul»? — s'o facă nemuritoare în lucrări mai serioase din clipe de muncă și nu din cele de repaos.

Punctul, în care acești doi scriitori diferă esențial, îl constituie partea pur subiectivă.

D. Ciocîrlan este artistul, care pîndește și surprinde procesul grandios ce se petrece în fire, de la înmugurire pînă la viscolul iernii, acest dușman aprig al țăranului; el simte duiosia din poezia ve-

trei țărănești; e un suflet cu trăsării calde. Cel-l'alt, un scriitor reflexiv, critic social cu vervă cam banală, aspru și rece. Cu alte cuvinte: Sorcova nu e poet de loc, pe cînd Ciocîrlan întrece pe mulți din cei ce astăzi au nume bine cunoscute în rîndurile tinerilor poeți.

*

Amîndoi acești scriitori au însă aceeași tendință: de a culege tot ce societatea din jurul lor le oferă ca moravuri, simțire și cugetare. E noua direcție cu sentimentalismul propriu firei țăranului român și cu mult sarcasm, inerent cărturarului. Direcția aceasta își face tot mai largă cale în literatura mai nouă și va fi de-apururi combătută de toți străinii, cari se mai interesează de limba și literatura romînă. Poezia și proza, cînd miroase a pămînt strămoșesc, nu place străinului, fiind-că cercetările lui nu pornesc din interesul cald pentru opera analizată și nu ține seamă de rețeaua de legături ale scriitorului cu trecutul și cu prezentul neamului său. Afectînd obiectivitatea rece și continue rezerve estetice, străinul nostru își face o meserie din a deprecia toată literatura, în care vre-o mină măiastră a dat expresie unor idealuri sau cîtor-va însuși particulare ale rasei noastre. Un domn bătrîn, profesorul Păun, a numit direcția nouă curentul *opincașilor*.

Din fericire însă tot ce se creiază mai însemnat

în literatura noastră contemporană are acest colorit. Toți prozatorii noștri mai buni și toți poeții mai cu vlagă au rădăcinii în popor, suferă și se bucură împreună. Cei ce se leapădă de opincă, *izolații*, stropiți cu parfumuri străine, nu vor aparține nici odată cu totul literaturii române, ci vor fi socotiți ca întruși, imitatori, papagalii rătăciți pe cîmpiile noastre.

VI.

Dramă cu tendinți?

Ion C. Bacalbașa. **La Oaste.** Dramă în trei acte. Piesă oprită după intervenția comendurei. București, 1904. 1 br 64 pag.

«Unii, cei cari n'au văzut piesa, s'au urcat pe picioroange ca s'o condamne în numele sfintelor sentimente patriotice, pe cari pretindeau că piesa le insultă și *natural e*, firește nu le cunoaște, — scrie d. Bacalbașa, vorbind în stilul său ireproșabil despre drama «La oaste».

Și în adevăr, acei «unii» nu aveau nici un motiv de a se măi urca pe «picioroange» (un *homo aestheticus*, cum d. Bacalbașa pretinde a fi, putea să zică poate coturne) pentru a condamna piesa. Cu mult înainte de a interveni «comenduirea» armatei, — intervenție exploatată de autor pentru a-și putea desface broșurica, subțire sub toate raporturile, în schimbul unui franc și jumătate! — trebuia să'și facă datoria direcțiunea teatrală și

anume nu în numele unor «sfinte principii», ce nu pot fi aplicate la piese inferioare, ci pentru a salva reputația unei instituțiuni, chemată a face educația estetică serioasă a publicului Capitalei.

Dacă în jurul Direcțiunei teatrului ar fi mai mulți oameni de litere, poeți și critici înzestrați cu necesara cultură pentru a judeca obiectiv valoarea *literară* a unei piese, oameni al căror interes nu este a-și vedea jucate producțiunile lor originale sau traducерile, s'ar face de sigur mai puține greșeli. Înainte de toate nu s'ar mai repeta continua dovadă, că direcțiunea nu știe să facă deosebirea între o piesă potrivită pentru scena princială a țării și alta admisibilă exclusiv într'un teatru destinat gusturilor mai grosolane, ce pot fi satisfăcute și cu mijloace mai primitive.

Piesa d-lui Bacalbașa, hotărit, nu era de seama Teatrului Național și asta era singurul motiv de a o «opri». Pe o scenă mai obscură însă nu zic că nu putea să aibă efect și să fie chiar menținută o sesiune întreagă pe afiș, fără a putea provoca vre-o pornire dușmănoasă armatei.

*

Dar titlul «De la oaste» este în adevăr cam alarmanț și sună a tendinți. Foarte ușor poate fi însă numai o mică reclamă. Pentru publicul neorientat afișul este tot-d'auna singurul tălmăcitor, cînd numele autorului nu spune nimic. Și cu cit titlul

afișat e mai strigător, cu atit mai multe sînt prospectele de incasare, nu și cele de succes. Sub acest raport piesa poate fi considerată ca tendențioasă.

Examinînd însă cuprinsul, vezi puțina potrivire între mult promițătorul titlu, adică ideia coprinsă în el și între desvoltarea ei.

Te așteptai poate la o dramă de război. Luptele de neatîrnare aŭ servit mult material pentru încercările dramatice mai nouă. Avem o literatură întreagă de Curcani, de Peneși, de irozî naționali, cu declamări goale și urale nesfîrșite, un fel de încercare—tot tendențioasă și aceasta—de a reîntrona în artă patriotizmul, fără a avea mijloacele artistice suficiente. Era timpul ca un scriitor, întrebuițînd aceleași elemente, dar cu măsura și sobrietatea omului de gust și cu priceperea talentului, să redea într'o lucrare nouă, lucrare ce să rămînă, un crîmpeiŭ măcar, dacă nu întreaga măreție a războiului, cu multele sale momente tragice, atît de atrăgătoare pentru artist.

«De la oaste» însă nu este drama așteptată. Războiul trece și prin acțiunea piesei d-lui Bacalbașa, dar numai ca o amintire, mai mult saŭ mai puțin glorioasă, păstrată de niște sătenî din Moldova. Cite un moșneag mai povestește din biruințele armatei romîne. Chipul de inger al Reginei, «mama răniților», trece ca o umbră pe dinaintea privitorilor. Și pe cînd moșneagul declamă

ca la teatru: «Credeți-mă, flăcăilor, dulce și îmbătătoare este amintirea zilelor de vitejie...», țărani isbucnesc în urale, iar un flăcău orb,—orbit în armată—cade în genunchi, «cu minile ridicate la cer» și zice cu glas îndurerat: «Doamne, doamne, dă-mi lumină și trimite-mă la luptă!»

Aceste sînt încercări de a produce în ascultătorii iluzia războiului și mai ales o iluzie patriotică. Prea teatrale și prea puțin firești, însă, încercările acestea sînt și prea puțin în legătură cu acțiunea principală a dramei, așa că în nici un caz nu poate fi vorba de o dramă de război.

Acelaș titlu admite presupunerea că autorul a avut tendința de a scrie o critică severă la adresa stărilor de astăzi din armată. Scriitor social, critic prin temperament și vocațiune, putea fără nici o teamă să expună în forma dramatică tot răul, imaginar sau real, ce bîntue la oaste, primejdiile diferite pentru organizația socială pentru popor și țară. Era de datoria altora apoi de a discuta obiectiv cu d-sa. Și cu cît și-ar fi susținut mai temeinic și mai îndrăzneț ideile și acuzațiunile, cu atît discuția ar fi fost mai serioasă. Cine are stofă de reformator și de acuzator public nu recurge la mici insinuări, la atacuri piezișe. Mai cu seamă armata o atacă tot-d'auna cu vizierul deschis și voinicește.

Ce face însă d. Bacalbașa? Ia trei militari, un orb, un nebun și un alcoolic și-î prezintă ca ti-

purî «de la oaste». Tendința sa era, poate, a ataca instituția armatei în persoanele acestor trei figuri de bolnavi, denunțîndu-o ca creatoare de invalizi în timp de pace, ca un flagel pentru sănătatea populației. Departe însă de a fi tipuri generale, cei trei bolnavi sînt indivizi nenorociți, poate prin vina lor, și nu aū nimic comun cu armata sau cu păcatele ei. Mai mult încă. În toată piesa nu există nici o scenă din viața armatei, așa că cele trei figuri de soldați aū putut fi alese de autor chiar numai pentru căutarea efectului dramatic.

Deci nici dramă de război, nici dramă militară de actualitate.

Este totuși o tendință în piesa d-lui Bacalbașa, dacă e să o cauți cu orî-ce preț și anume — în contra alcoolului. Iată un motiv pentru care trebuie să se ridice opreliștea decretată de direcțiunea teatrului, și reprezentarea piesei să fie îngăduită la sate, ca un mijloc de propagadă anti-alcoolică.

Un Român, plecat de-acasă ca om de omenie și întors ca bețiv stricat și mueratic; un bărbat, ca eroul piesei, care după trei ani de zile se întoarce la cămin și în loc de a-și căuta mai întii soția, încinge un chef nebun cu sătenii și se aruncă în brațele circiumăresei; un gelos alcoolic care-și ucide nevasta înainte de a se convinge de vina ei, — este o figură demnă de tablelele anti-alcoolice moralizătoare ale Casei școalelor. Mai ales cînd îl îmbraci într'o haină așa de rudimentară,

încit' ai înaintea ta un simplu bețivan, înconjurat de un mediu de oameni bolnavi, cum este și «Dascălu Nicolae, un tip de om decrepit de beție, cu fața surizătoare, expresie de inconștientă».

Fără îndoială însă că autorul n'a voit să alcătuiască o dramă cu tendinți de moralizare a țărânilor.

Și iată-ne ast-fel ajunși la constatarea că «De la oaste» nu este o dramă cu tendinți hotărît mărturisite.

Poate fi ea o dramă psihologică sau o lucrare de artă pură?

Și mai puțin. Pentru a fi o dramă psihologică ar trebui să găsim o motivare suficientă a caracterelor și a faptelor și mai ales dezvoltarea acestora. Iar pentru o lucrare de artă totul este prea incomplet, prea nefiresc, prea brutal. Pînă și viața de la țară e fals înțeleasă și zugrăvită.

Deci?

«De la oaste» nu este alt-ceva de cît o *schită dramatică*, din al cărei subiect, nu tocmai rău ales, un autor de talent putea face o dramă cu tendinți anti-militare, sau anti-alcoolice, o tragedie de război sau de gelozie.

*

Se aduce criticeî învinuirea că este din cale afară severă cu piesele originale. O nedreptate. Critica învrednicește cu cea mai mare atenție tot ce se produce în original.

Intr'o literatură mică ajunge o foarte scurtă activitate pentru a te impune.

Două trei poezii sau nuvele reușite și criticul te ia la ochi și te înalță sau te doboară, după vrednicie, cu preferință însă laudă pentru a face un bine scriitorului, ca și literaturii.

Exista pînă acum, ce e drept, uritul obicei de a aprecia totul în comparație cu literaturile străine. Criticii ținea să arate că sînt burduf de știință și contesta valoarea scrierilor românești, de cîte ori le compara cu operele lui Shakespeare, Goethe și Byron. Era multă ironie în acest procedeu critic.

Astăzi însă se întîmplă contrariul. Comparația servește regulat la confirmarea valorii originalului românesc. D. Panu, de pildă, a găsit note identice între piesa d-lui Bacalbașa și «Othello»...?

Nu este asta un semn că autorii n'aș pentru ce se plînge c'ar fi nesocotiți?

VII.

C. Sandu. Drum și popas. Note de drum și schițe. București 1904. (Editura tip. «Minerva»). 1 vol. 159 p.

«Dintre plăcerile cele dulci, cari le gustă muritorii, amoriul și călătoria sînt cele întăiū : cea întăiū gîdilă inima, cealaltă gîdilă sufletul. Cînd omul gustă numai pe una, este pe jumătate fericit ; cînd poate să le guste pe amîndouă tot odată, rămîne cu suvenirea pînă la moarte ; orî cînd poate zice : am fost fericit odată.»

Așa glăsuia moș Sion, în limba sa «dulce și frumoasă», despre gustul călătoriei, și mulți scriitori mai vechi erau de-o părere cu autorul «Suvenirei de călătorie în Basarabia meridională».

Erau paseri peregrine bătrîniî noștri. Aveau ceva din neastîmpărul și dorul de călătorie al acestora. Sburau peste mări și țări, rătăceau prin munți și cîmpii de prin țări străine și se întorceau acasă, încărcăți de impresii, pe cari le rînduiau și le exprimau, fie-care după puterea talentului său.

Impresiile de călătorie alcătuesc un capitol lung și destul de frumos al prozei noastre literare. Încă

prin întiile reviste se cultiva acest gen, ușor, larg și nelegat de formele estetice anumite. El conține foarte mult firilor expansive. Din goana trenului, din alunecarea vaporului, ochiul prinde și înregistrează multe. Fantazia le poetizează pe toate, înfiripă icoane, adaugă apoi incidente adevărate sau născocite și reflexiuni — și iată cum se naște acea proză impresionistă, în care găsești de toate, fără proporții armonice deosebite: un fragment nuvelistic într'o pagină de geografie, un suflet de om într'un frumos cadru al naturei, schițări de tipuri și de popoare și colțuri de lume romantică. «Amoriul» lui Sion, natural, își are rolul său în aceste descrieri. Ele au însă o valoare deosebită pentru cunoașterea sufletului autorului, căci nicăiri scriitorul nu e mai personal, mai sincer și mai comunicativ ca în redarea impresiilor; nicăiri nu poate să-și afirme mai bine puterea de a observa ca în reproducerea acestor clipe trăite.

*

«Călătoriile» lui Alecsandri și «primblările» lui prin munți vor fi fost modele pentru mulți dintre impresionisții noștri. Aceleași călătorii însă pot să ne serve ca dovadă de progresul ce a făcut literatura noastră de la 1840 încoace. Tinerii scriitori sînt cu mult mai concentrați și mai naturali decît vechii povestitori. Aș fraza mai concisă, compozițiunea mai artistică de cît o găsim, de pildă, în

lăbărțata proză din călătoriile lui Bolintineanu prin Asia mică și Macedonia.

Printre acești tineri. negreșit, nu poate să se numere d. Radu Rosetti, care nu zugrăvește ci fotografiază și nu povestește ci enumeră fapte. Proza lui intră mai mult în domeniul literaturii didactice și comerciale, — cum sînt datele adunate din largul lumii, sau se aseamănă instanțanelor de bilciu, făcute la repezeală. Scriitorul de acest fel trece pe lîngă multe și observă numai ce e mai brut, mai bătător la ochi. Imbrățișează cu preferință genul pastelului, vulgarizînd-l prin reflexiuni banale. Descrie o pajiște înflorită și nu găsește nimic mai de seamă de cît «un porc ce ronțae o margherită». Vede orașul, unde a trăit o parte a tinereței sale și amintirea nu-î spune ceva mai de seamă de cît: «Acolo am aprins prima și ultima țigară»...

Unul dintre tinerii noștri scriitori s'a impus însă aproape exclusiv cu un număr restrîns de schițe de călătorie și acesta este locotenentul de marină Botez (Jean Bart) cu al său *Jurnal de Bord*. Schițele lui marine și militare sînt plăsmuite în aerul curat și sănătos al mării. Poezia grandioasă, haosul naturei pe acest pustiū întins, stăpînit numai de puterea fioroasă a vîntului; viața pe bord și amestecul pitoresc de popoare și de moravuri orientale. sînt văzute și fixate cu îndemîinare de artist puternic. Bart a dovedit, că și impresiile de călătorie sînt

un gen literar destul de serios pentru a produce pagini cari rămîn.

Prin o comparație, cam puțin literară, aș putea afirma, că ceea-ce Jean Bart înseamnă pe mare, este Sandu pe uscat. Aș aceeaș putere de a prinde cu ochiū ager lumea împrejmuitoare și aceeaș ușurință de a o înfățișa cetitorului.

*

Intîile sale note de drum d. Sandu le-a publicat în «Floarea albastră», — o revistă săptămînală, cu care la 1898, un grup de tineri însuflețiți voiaū să pună bază unei mișcări literare. Era desigur și duh revoluționar în scrierile tinerilor, cari își aleseseră simbolul romantismului ca lozincă. Program, entusiasm, talent, cititori — aveaū de toate și dacă aveaū și mai multă disciplină și armonie, mai multă omogenitate ca direcție, poate existaū și astă-zī cu gruparea lor.

Editorul revistei, Constantinescu-Stans, un diletant foarte iubitor de literatură, zace astă-zī într'o casă de sănătate. Antemireanu, un fel de port-drapel al revistei, a scris cîte-va articole apreciate, dar s'a compromis reputația de judecător obiectiv prin dragostea escesivă ce arătase influenței țiganilor asupra literaturii populare. Dintre toți, singur Iosif a continuat să se ridice și să se impue treptat prin scrisul său opiniei publice.

Ciți-va anī în urmă, o parte din aceiași tineri,

cu același editor în frunte, dar cu mai multe elemente în jurul lor, aș întemeiat «Curierul Literar», revistă din care n'aș eșit de cît vre-o cincî numai, jertfindu-se titlul pentru «Sămănătorul» de astă-zî.

Sandu a înaintat alătura de Iosif de la o revistă la cea-l'altă și acum își publică în volum o parte din proză cu care contribuise la împodobirea atîtor coloane.

Cînd îți adunî bucățile, apărute în revistele cele mai bune, n'ar trebui să fii atît de sgîrcit cu tine însuți și să lași la o parte un șir de impresii și de schițe, vrednice de a figura în volum. D. Sandu cred că n'a făcut bine, lăsîndu-și îngropate în «Fl. Albastră», atîtea drăgălașe descrieri de călătorii prin Bucovina, Galiția și Germania și chiar cîte-va schițe reușite din viața de la țară, — dacă nu pentru alt-ceva, cel puțin pentru a arăta fecunditatea sa, căci e din cale afară utmitor ce subțiri sînt toate volumele scriitorilor iviți în urma lui Delavrancea și cît de repede se cău la o parte din drumul literaturii, după o activitate de abea cîți-va ani.

În volumul său, Sandu își începe notele de drum la granița țarei.

«Te las cu bine țara mea iubită, te las cu bine... De pe culmea munților tăi încărunțiți ascult înc'odată freamătul brazilor tăi voinici, ce-aș împletit cîntece de leagăn pentru norodul romînesc...

«Pornesc să togesc drum îndepărtat prin țări străine și cu smerenie sărut pământul tău iubit, învăluind în sufletul meu icoana ta mîndră».

Cu icoana asta scumpă, ca talisman, pleacă între străini. Drumul îl duce mai întii prin «Ardealul înflăcărat și însîngerat, bucățică ruptă din inima noastră, pământ frămîntat în sînge și 'n lacrămă, cuib de inimă oțelită în necaz». Și 'n cîte-va propoziții sugestive, în spiritul și frumusețea limbei din «Cîntarea Romîniei», — Sandu prezintă un tablou al Ardealului, cu umbra eroului Iancu la mijloc.

Din fuga trenului vede apoi alte țări, Tirolul cel viteaz, «țara fermecată, revărsată pe înălțimi spre a fi mai aproape de Dumnezeu»; cutrieră Germania pînă la marea Nordului și se stabilește în Franța, de unde adună cele mai multe impresii. Din schițările astea, făcute în linii pare-că dure, dar solide, reînvie înaintea noastră Franța cu toate calitățile și scăderile poporului său, dar mai ales Parisul cel «zgomotos, luxos, frivol și furtunatec». Val-virtejul acestei vieți, cunoscută de mulți numai din bogata literatură realistă franceză, răsar sub ochii cetitorului, dar mai mult sub înfățișarea sa externă, autorul nefiind și un psiholog al amănuntelor. Din împrejurimile Parisului, apoi din Normandia cea umedă, patria lui Corneille și Flaubert, mormîntul Jeanei d'Arc, culege cîte-va note de aceeaș valoare. Către sfîrșit dorul de patrie

îl atrage tot mai mult și se desparte de «iubita, frumoasa și ospitaliera țară franțuzească»; venind iarăși în mijlocul acestui «popor sărac în țară săracă, între acești țărani muncitori, răbdători, în-genunchiați în nevoi».

Țara și țăranul — iată subiectele îndrăgite de Sandu. Aceste le pătrunde și interpretează mai just. Intre sufletul lui și al orășanului este chiar un antagonism continuu, o prăpastie, pe care cei cîți-va ani petrecuți în străinătate n'a putut-o înlătura.

Revolta în potrive orașelor «în care s'a încuibat maimuțăreala idioată a unei vieți străine de sufletul românesc», predilecția lui evidentă pentru poezia cîmpenească și cea din jurul vetrei idilice a țăranului, se observă și din schițele cari formează partea a doua a volumului. «In fața Opanezului», povestirea vioaie a unui episod din războiul de neatîrnare; «Fugarii», plecerea unui voinic în haiducie; «Șargul», descrierea unui furt de cal și mai ales «Florica», o poveste de dragoste pe cunoscutul motiv al urei dintre țarancă și satirul de arîndaș grec, — sînt bucăți pe cari se poate răzima un prozator de stil mare. Nu că celelalte schițe ar fi lipsise de calitate. In «Luisette» sînt părți de-oduiosie necunoscută în schițele țărănești. Dar din subiectele alese, din felul cum știe să prezinte atmosfera din jurul țăranului, învăluind-o cu toată dragostea sa, se poate vedea care-î este adevăratul

teren de activitate. De cite ori se depărtează de țară, se simte o culoare străină, un ton fals în armonia întregii compozițiuni.

*

Printre tinerii scriitori, iviți în scurte intervale, Sandu este al treilea care prin un volum de proză contribuie la închegarea literaturii viitorului, — literatură în care țăranul român, cu pământul, limba și poezia sa este temeiul. A încercat-o Adam cu volumul său «Flori de câmp», Ciocîrlan cu schițele «De pe plai», — unul cu o limbă și subiecte prea căutate, al doilea puțin cam blajin și feminin. Să nădăjduim că autorul acestui volum, aducînd cu sine mai multă vigoare și bărbăție de cît ceilalți, va reuși în sfîrșit să dea opera, așteptată de mulți, în care țărănimea să-și găsească un interpret artistic de seamă.

VIII.

Emil Sabo. Cîntece. Blaj 1904, 1 br. 94 pp.

O nouă viață de poet tânăr, pusă în stihuri.

Deschid cartea și i-o urmăresc filă cu filă. Dar după cele dintîi pagini știu aproape cu siguranță ce-o să urmeze, cum o să se desvolte viața poetului. Îmi pare un cunoscut de aproape, fără nici o taină și fără nici o rezervă înaintea mea. Nimic străin în inima asta deschisă, nimic neobicinuit în ceea-ce mi spune. E tipul general al poetului, pe care l'am întilnit ieri într'un volum și alaltăieri într'altul, cu exact aceleași fenomene de viață, acelaș gînd și aceeași simțire și cu foarte puține deosebiri în exprimarea lor.

Iată șirul în care se desfășoară viața unui...
poeta vulgaris.

Cînd se deșteaptă la viața — vreaŭ să zic: cînd îl sărută muza — e primăvară. Muguri, flori, orizonturi albaste, raze de soare, iluzii, vise, iubirea cea dintîi... Urmează vara cu nopțile de vrajă. Luna cea bălaie și teii lui Eminescu cern raze și flori

peste îndrăgostiți. Isvorul, al tuturilor poezilor tovarăș, le murmură taine și le răcorește tîmplele înfierbîntate. Talange, tulnic, idilă în codru său în lanul de griu, triluri de privighetoare sau de ciocîrlie, muștrări, îndoieli, sbucium și patimă... Și se face toamnă. Fie-care frunză veștedă, ce se desprinde din ramuri, e un vis pierdut, un suspin ce moare pe buzele de poet. Podoabele firei se scutură și viața cîntărețului tînjește cu firea. Glasul ciocîrliei încetează și al poetului e tot mai duios. Brumă, flori, troian de amăgiri. despărțire, întii perii cărunți, uitare.... Și eată-ne 'n iarnă. Fulgii acoper trotuarul său grădinile. Natura doarme, căzută 'n letargie. Poetul se simte gîrbov și dintr'un jeț privește la flăcările flecărețe ale focului, sau urmărește prin fereastră stoluri de corbi ce trec în zbor pe de-asupra caselor. Nu i-aș mai rămas de cît amintirile, trista sau draga comoară din care își făurește versurile.

Aici, la gura sobii, viața internă e ceva mai intensivă. Trecutul îi prezintă o seamă de icoane. Îi răsare mai întii în minte figura mamei, cu surisul blind și mîngăios, cu sfatul pururea înțelept. Amintirea ei însă o întunecă întiiul cap de copilă, cu părul bălai sau negru, cu ochii ca cerul sau ca păcatul. Asupra acestui cap se descarcă toate blestemele sau toate bine-cuvîntările poetului. Versul lui are mai multă căldură, pe cînd a doua, a treia și celelalte iubiri impresiile sunt tot mai

șterse, blazarea tot mai pronunțată și Nirvana tot mai aproape.

Ast-fel e viața de poeți, povestită de ei inșiși în volumele, ce se îngrămădesc acum cu zecile în literatura noastră.

*

D. Emil Sabo, profesor la Blaj, autorul volumului anunțat, nu se deosebește mult de tipul descris, căci trece prin toate fazele reglementare, cu poezii inspirate de capriciile anotimpurilor, de mamă, de iubitele pierdute și de visările tinereții. Volumul lui e printre acele ce se înregistrează și se uită în scurtă vreme: un glas de călător pribeag, ce se pierde în codru, fără nici un răsunet deosebit.

Nimic mai crud pentru poeți de cât uitarea, s'ău nesocotirea. Dar pedeapsa asta se dă tuturor cîți nu ies din îngustimea unei vieți individuale, plagiată și aceea aidomă după marii poeți. Cînd nu e nimic nou într'o viață descrisă, nimic original sau personal în exprimarea ei, cînd fraze, situații, idei sînt luate din cărți cunoscute și apoi îmbrăcate în forme mai șubrede, — ce poate face opinia publică de cât să treacă volumul la dosar.

Lumea unui poet, așa cum se oglindește în versurile lui, ar trebui să fie mai mult un templu, monument de o remarcabilă artă arhitectonică în afară, iar în lăuntru cu cîntece pline de armonie. Poetul e

profetul, e intermediatorul între noi și lumea transcendentă. Când alergăm spre el, trebuie să ne ridice din pulberea vieții zilnice, să ne dea durerilor alinare, virtuții tărie, simțirei priveliști frumoase și luptei îndemn, căci el simte, mai mult ca oricine, tot ce frământă sufletul bietului muritor. Cine nu are acest dar, nu e cleric în templul poeziei și nu ne poate sili să-l păstrăm mult timp numele și să-l pronunțăm cu evlavie.

Cu d. Sabo n'avem să fim mai îngăduitori decât cu alți stihuitori de seama lui. Volume de-aceste, se citesc destul de ușor, dar n'aū nici o misiune și nu servesc la alt-ceva decât pentru a dovedi, că acum meșteșugul de a grăi în vers către mulțime s'a îmbunătățit considerabil.

Pentru Transilvania îmbunătățirea asta a formei și a limbei înseamnă, un mare progres. Dacă d. Sabo, care a învățat carte la străini, scrie în aceeași limbă ca și tovarășii săi în ale poeziei la București și Iași; dacă pe cele vre-o nouă-zeci de pagini abia s'a strecurat cite-va influențe străine în construcție, este încă odată dovedit, că unitatea noastră culturală progresează și că simțul adevăratei limbi literare a pătruns în toate părțile locuite de Romîni.

Dar mai e ceva. D. Sabo trăește în Blaj, cuibul vieții clericale în Ardeal. De Blaj se leagă multe glorii, dar pentru poezie înseamnă un punct negru: critica reacționară a lui Grama în potrivea lui Emi-

nescu. Evident, poezia erotică nu prea avea ce căuta printre uniformele aceste bisericesti, sfințite prin instituturile de propagandă catolică! Dar acum, după două decenii, erotismul nu măi constituie o vină. Blajul își are poeții săi, trubaduri ai iubirei. Se plînge și să cîntă, se visează și se blestemă acum și la Blaj. Se scriu poezii și se fac nuvele. Aurel Ciato, Elena Simtion, Al. Ciura și E. Sabo sint patru condeie tinere, puse în serviciul literaturii fără tendenți religioase; fie-care dintr'înșii e autor de cîte-un volum său de două chiar. Un progres social și aceasta! Numai dacă valoarea numiților scriitori ar crește în raport cu bunele lor intenții!

*

Fiind vorba de mișcarea literară din Blaj, nu voi lăsa ne-amintită la acest loc lucrarea recentă a d-lui Ciura despre Eminescu și Coșbuc. E o teză făcută la Universitate și nu poate fi considerată ca un studiu critic. Cu toate astea însă notele comparative despre individualitatea fie-căruia, despre elementul erotic și cel național în poeziile lor, sint caracteristice pentru gîndirea actualei generații tinere din Ardeal. E interesant a vedea punîndu-se chestiunea ast-fel: «Care e măi mare din acești doi poeți»?...

D. Ciura găsește modalitatea de a împăca pe toți, răspunzînd ast-fel:

«Chiar dacă ei ar fi lucrat în aceeași direcție.

cu greu ne-am putea hotărî pentru un răspuns !
 Ce vom spune însă, cînd cărările lor sînt atît de
 divergente, cînd fie-care, în lumea lui osebită, pro-
 duce capo d'opere ? Cine ar putea răspunde de-a
 dreptul, care poezie e mai bună «Doina» lui Emi-
 nescu, sau «Noi vrem pămînt» de Coşbuc. Sînt
 amîndouă capo d'opere în genul lor, dar a le pune
 alătura la cîntar, înseamnă a uita datoria criti-
 cului de a ridica un gen literar de-asupra celui-
 lalt din consideraţii de natură subiectivă. *Sînt
 amîndouă mari* !...

Soluţia, la care ajunge d. Ciura în cercetarea sa
 critică, va părea de sigur naivă în felul cum e ex-
 primată, dar are partea sa de adevăr. În Ardeal
 e o luptă formală între curentul eminescian şi cel
 determinat de Coşbuc. Poezii tineri sînt robiţi de
 amîndoi corifei, şi e o plăcere să vezi în volumele
 mai nouă, alternîndu-se paginile influenţate de Emi-
 nescu, cu cele imitate după Coşbuc. Judecînd după
 părţile mai reuşite şi după faptul că poezia lui Coş-
 buc e mai aproape de sufletul poetului ardelean,
 nu mai e de mirat dacă scriitorii ardeleni îşi pun
 întrebarea «care e mai mare». Pentru ei ar putea
 să fie Coşbuc în realitate superior, de oare-ce e
 mai înţeles şi mai gustat.

O pildă elocventă este d. Sabo. Majoritatea poe-
 ziilor lui sînt eminesciane. Versuri întregi, rime
 de-a gata, forma glosei sînt împrumutate cu mult
 curaj şi cu mult talent de întrebuiţare. (Vezi *Sonet*

pag. 55, *Lacul* p. 48 și altele). Și totuși localizările aceste sînt cu totul inferioare singurelor două poezii scrise în genul baladelor lui Coșbuc, anume celor intitulate *Mireasa* și *Sbucium*. Din volumul întreg aproape numai aceste sînt dovezi de talent și merită o specială amintire.

Ambele poezii sunt înrudite ca subiect. E vorba de o fată țarancă, ce se mărită fără voie, silită de părinți și după logodnă se întâlnește cu înfiul ei iubit, de la care 'și ia rămas bun, rugîndu-l să nu-i mai tulbure de-acî înaintea viața și să nu-î pună cîntea la încercare. E așa de bine prinsă duioșia acestei despărțiri, în cît elevul face cinste maestrului:

...Ș-acuma dute... soarele-asfințește
 Și plugurile vin din arătură
 Ș-acuma du-te, soarele-asfințește
 Ba nu te duce... stai... mai dămî o gură
 Că plugul tatei încă nu sosește.
 Cînd îți voi fi nevestă legiuită
 Te rog pe tot ce ai mai scump sub soare —
 Cînd îți voi fi nevestă legiuită
 Mă'ncunjură, — că dragostea nu moare
 Mi-e frică de păcat și de ispită!

Astfel în «*Mireasa*», iar în *Sbucium*» o scenă identică:

...Mi-ai fost drag, o știe lumea
 Ai știut-o doar și tu —
 De ț-am fost dragă și ție
 Și-ai fi vrut să-ți fiu soție

Să-mi fi spus c'o vorbă numai
 Și eu n'aș fi zis că nu.

Dar așa viața întreagă
 M'ai ursit să trag în rău
 Și să fiu nenorocită...
 Nu mă duce în ispită
 Nu'mi fura și pacea casei,
 Că te-a bate Dumnezeu.

Ș-acum du-te, și-mi dă pace,
 Tacî, că nu pot să te-ascult,
 M'arde vorba ta ca focul,
 I-ar că mi-ai mâncat norocul
 Cerurile să te ierte,
 Că eu te-am iertat de mult.

Că pentru d. Sabo Coșbuc a fost «mai mare» de cit Eminescu, rezultă din influența bine-făcătoare ce-a avut cel dintîi asupra lui. Eată un motiv care arată tinerilor poeți ardeleni, mai ales celor lipsiți de personalitate, calea pe care trebuie să înainteze, pentru-ca producțiunile lor să aibă o notă mai locală și, prin urmare, mai firească. De la Coșbuc ar învăța să mai iasă din lumea lor cu reflexiuni subiective și ar vedea cum trebuie să se ferească și de tirade retorice, de cari d. Sabo nu s'a știut lepăda în lunga «Poveste tristă».

Un nou volum, cu mai multe poezii de categoria «Miresei», va putea apoi să asigure și d-lui Sabo un nume de poet.

IX

„Anecdotele botezate“

ALE D-LUI SPERANȚĂ

Noi Ardelenii sîntem mai puțin pretențioși pînă și la glume. Rîdem ca niște copii de orî-ce lucru de nimic. În locul umorului subtil, a vorbelor subliniate și cu două înțelesuri, a jocurilor de cuvinte pline adese ori de spirit scăpărător, preferim o cimilitură de la țară, o glumă romînească sănătoasă. Și cu toate astea anecdotele d-lui Speranță nu ne fac nici cald, nici rece. Eū cel puțin nu m'am putut hotări vre-o dată să prind inimă, citind volumele acestui autor productiv, care apelează atît de des la epiderma binevoitoare a publicului romînesc. Și în categoria mea vor fi mulți, pentru motive foarte ușor de înțeles.

Cu autorii de literatură umoristică lucrurile stau ast-fel. Sau aū un dram de talent original, inventiv, și-l manifestă, sau posedă oare-care spirit de imitație a umorului unei păturii sociale, a poporului în primul rînd, și se mărginesc la atit. D-

Speranță talent original nu are și nu e nici imitator cradincios; literatura făcută de d-sa este prin urmare o literatură hibridă, nici artistică, nici populară, ci artificială.

Cine-va, Gorun mi se pare, a botezat pe d-l Speranță cu numele *Amplificescu*. Epitetul e cât se poate de potrivit cu caracterul scrierilor d-sale. Un singur motiv de haz, o vorbă glumeață din popor, în peana d-sale se face o anecdotă de câte-va pagini.

Rominul nu e vorbă-lungă de glume. Din două-trei propoziții își toarnă șotia pe nerăsuflăte. D-l Speranță începe însă totdeauna cu Adam, sau, când e vorba de vre-o iapă furată, cu Eva, și termină cu epoca d-sale. Asta e peltea, e vin botezat cu apă, dar așe fel, că nu mai recunoști urma vinului. Și lungimea e un mare cusur, pentru-că în în gluma populară fie-care cuvîntel își are locul și cuprinsul său și cine nu prinde acest rost, dovedește că nu e artist.

Dar d-l Speranță mai «amplifică» și pe alți scriitori, anecdotiși mai vechi și unii chiar mai dibaci, cum e Anton Pann. Finul Pepelei însă era din altă stofă și nu făcea spirit de cabinet. Acela era un adevărat echilibrist în povestirea glumelor, arunca scînteii în toate părțile, întrețesea «proverburii» potrivite cu situația, așa cum învățase el de la Moș-Albu. Și, dacă ar fi fost stăpin pe o limbă mai mlădioasă, nu s'ar fi coborît nici odată în sărbezimă ca d-l Speranță.

A relua subiecte tratate de alții nu constituie o vină literară ; dar a le complecta pînă la nerecunoaștere, cum e cazul acesta, și a nu prezenta nici un progres, este cel puțin inutil. Iată pentru ce noul volum al d-lui Speranța nu înseamnă o îmbogățire a literaturii romîne.

*

«Anecdote botezate.

— De ce botezate?

— Dar Ion de ce e Ion? Gheorghe de ce e Gheorghe? Ca să poată înțelege despre cine și despre ce este vorba, oamenii aș dat și daș nume oamenilor, lucrurilor etc. Eū am dat nume acestui volum după anecdota ce o are la început»...

Ast-fel cuvintează d-l Speranța în prefața sa, și nu e spiritual de loc, de oare-ce «anecdota» din fruntea volumului e intitulată «De scăpat».

Dar să ne oprim puțin la această pagină dintîi. Acțiunea anecdotei se petrece pe o rogojină, într'un han din Mizil, și se termină cu un dialog grotesc între hangiū și un hoț :

— «Mă scap», măi zice hoțu-apoi

Și negustorul iară :

«Ascultă, bade, mă'nțelegi

Și eși, te rog, afară :

Iar badea colo, parcă'i surd,

«Mă scap», măi strigă iară —

Iar negustorul, mă înțelegi

— «Și ieși mai iute-afară»!
 Când hai de-odată în sfârșit
 Și hoțul supărat,
 Voind să strige pe femeie
 Rostește: «m'am scăpat».
 — Așa? măgar și porc ce ești,
 De când îți zic mereu să ieși
 Și tu acum aice?»...

Ori-ce cetitor va înțelege, că această anecdotă, care, stînd în fruntea volumului ar fi trebuit să fie ca o fată mare din fruntea unei hore, avea nevoie de a botezată cu vre-un antiseptic, înainte de a trece în mîinile mulțimei. Adevărate glume de «cabinet», așa cum le face d. Speranță asupra preoților, țiganilor, sfinților și ovreilor săi, spirit culinar și une-orî respingător de trivial!

Și nu într'una sau două e ast-fel, ci în majoritatea anecdotelor «mănincă borș» — cum se exprimă d-sa vorbind de «Isus in Capernaum» — și nu o face cu perdea, cu vre-o floare de stil, ci *coram publico* povestește de mirosurile ovreiului («Dacă *pute el* atunci să am eū atita bine, p. 29»), sau despre o domnișoară, care intră la *spițerie*:

— Bună sara.

— Bună sara.

— Domnule, mă rog ertați

Curățeni'e ușoară, n'ați putea să-mi dați?

— Cum ușoară, domnișoară?

— Domnule, mă rog, aş vrea
 Ca să-mi daţi ceva ştiţi, care
 Lesne poate să se ia.
 — Aşa lucru, Domnişoară
 De voiţi vă pot căta
 Numai dacă vr'o minută m'aşteptaţi.
 — Voi aştepta...

Aţi ghicit ce urmează. Spiţerul face o glumă mai dihai de cât ale d-lui Speranţa şi-i dă domnişoarei o «curăţenie», fapt eternizat în alte două strofe.

Nu ştiu prin ce localuri o fi umblat d. Speranţa după materialele (era pe aci să zic matetiile) sale anecdotice, ceea-ce simt însă este, că acest volum e la un nivel şi mai jos de cât anecdotele *pipărate* cele *afumate* şi cele *de post* şi cum se mai numesc frumuseţile literare anterioare, străbătute în mulţime. Versificaţia d-lui S. e tot mai neajutorată, tautologiile tot mai dese, umpluturile ca unde-va», «cînd-va», «oare-cine», «uite-vezî», şi alte puţin geniale *truc*-uri de a provoca hohote de ris revin în şi mai mare desordine. «Falimentul umorului şi al bunului simţ», trebuia să-şi boteze volumul, fără multă şovăire.

*

Anecdotele, prin caracterul lor didactic, prin tendinţa lor moralizatoare şi prin satira uşoară au un rol frumos în educaţia unui popor, dar pot

deveni destul de periculoase pentru gustul unui public ne-orientat. Cazul din urmă e cu anecdotele d-lui Speranța.

Pătrunzînd în cărțile de școală, în reviste populare ca: «Albina» și în ziare cotidiene, glumele aceste, iaă o întindere dăunătoare misiunii educative ce o are literatura. Ele falșifică pînă și morala cea mai de jos a poporului, și forțează nota pornografică într'un mod unic pînă acum la noi.

Două cărți umoristice.

T. Duțu-Duțescu.—**Considerațiuni critice asupra poeziei noastre populare. Doine.** București 1903. 1 vol. 153 p. — *Th. D. Speranță.* — **Anectode pipărate.** București 1903. 1 vol. 219 p.

Una-î făcută să rizi, dar pretenția stăruitoare a autorului de a fi considerat de scriitor umoristic te lasă pe gânduri. Cea-l'altă e făurită ca să rămiș pe gânduri, dar încăpăținarea autorului de a trece drept scriitor serios, te silește să rizi, uneori cu hohot. Unul vrea să fie satiric, păcălic, cel-l'alt sfătos și adînc, lucru mare. Atît de deosebite ca tendință, cărțile astea îți lasă totuș aceeaș impresie.

Dar mai aũ ceva comun. D-l Speranță, ca și d-l Duțescu vrea să întrețină oare-cari raporturi... științifico-literare cu folclorul. Unul, vrînd să imite literatura populară, o strică; altul, vrînd s'o refacă după inspirația sa, o drege în rău. Amîndoi sint niște meșteri-ștrică fără doar și poate.

Să-î luăm pe rînd.

D-l Duțescu are ce are cu lăutarii, din pricina că baragladinele astea nu cîntă doinele ca prin partea locului, adecă prin ținutul Argeșului, de unde își trage d-sa originea. Toată cartea d-sale nu este decît o ceartă — polemică literară, chipurile—cu nenorociiți de țigani, o polemică une-orî atît de violentă, încît ți s'ar părea, că după cuvintele de ocară, autorului nu-î mai rămîne altceva de făcut, decît să pună mîna pe vioara faronului și să-l trăsnească în cap.

— Zi mă, cum îți fluer eū, că de nu...

Ș-apoi îi flueră. Și flueratul d-lui Duțescu se cheamă «realcătuirea unei viețe romînești cu graiul, cu cîntecul, cu danțurile și cu tot ceea-ce este al nostru și numai al nostru, și pornește din sentimentul dumnezeesc al iubirei de patrie». D-sa flueră «din punctul de vedere al studierii psihologiei săteanului român» și e dispus a crede, că va servi ast-fel «filosofia specială a neamului nostru». Și-î trage Romînica cu «filosofia», cu «psihologia» și cu «reconstruirea», de-î merg fulgiî bietului țigan, ear cînd ai crede că l-a dat gata, termină cu un apel desperat către neamul întreg:

— «La lucru, — totul nu e perdut!»

Dar neamul știe că nu e perdut nimic și, privind liniștit la cea mai nouă țiganiadă, face haz de vorbele mari ale eroului român, scăpate în toiul încăerării cu ceata de lăutari.

Dar e amuzantă cartea d-lui Duțu și din multe alte cauze. 1) D. Duțu scrie despre doină și nu cunoaște decît două colecții de folclor, pe a Ministerului de Culte, pe care o analizează, și pe a lui G. Dem. Teodorescu; amintește în treacăt pe Alecsandri; restul nu există pentru d-sa, căci, de-ar exista, s'ar fi folosit cel puțin de întiiele «doine» din colecția Bibicescu. 2) D-l Duțu numește pe țigani «păstrători ai tesaurului de bogăție poporană mai în toate țările locuite de Romîni» și nu știe, că în Ardeal, Banat, Marmureș, Bucovina, Macedonia, și într'alte părți țigani n'aū nici cel mai mic rol în păstrarea și propagarea poeziilor populare și că nici una din colecțiile acestor regiuni nu conțin adausuri sau influențe țigănești. 3) Același d. Duțu nu știe nimic despre o migrațiune a doinelor dintr'o provincie într'alta dintr'un sat într'altul, despre procesul fatal de evoluție sau de tocire a cîntecului, proces din care rezultă zecile de variante ce servesc material admirabil pentru studii comparative și filologice. 4) Tot d-sa nu admite că datoria culegătorului este «numai să reproducă ca un fonograf fără nici un fel de discernămînt tot ca aude», pe cînd datoria d-sale era să admită și să ne dispenseze de ori-se «discernămînt» propriu al d-sale. Astfel era în rînd cu oamenii de știință, și ce frumos i-ar mai fi stat d-lui Duțu alătura de Grimm! 5) D. autor reconstitue textele. — «podoabele de gîndire romî-

nească». Și unde poporul întrebuițează înjurătura «în bot», d-sa crede că e mai cu gust «în cruce», sau «în lege», zice că așa a trebuit să fie întâiaș dată. Iar, de se nimerește ca într'altă poezie să găsească într'adevăr «în lege» sau «în cruce», e mîndru că a descoperit în aceeași carte confirmarea ingenioaselor sale conjecturi, și esclamă triumfînd: *quod erat demonstrandum!* (p. 68, nota). 6) Fiul neamului românesc și în special al Argeșului stabilește următoarele însușiri trebuitoare ori-cărui folclorist român. a) «Să fie Român» (de pildă Cîrțan) b) «Să știe carte» (de sigur; știe și Cîrțan); c) «Să aibă predispoziția specială a Românului sătean, adică dragostea eternă pentru cîntecul românesc» (Cîrțan cîntă etern din fluer) d) «Să aibă talent» (talent, de-a se certa cu țiganiî?); e) «Să fie născut la țară (este și Cîrțan!)—O fi avînd d. Duțu toate calitățile astea, dar cel puțin un milion de Romîni le mai posedă. Decî un milion de folcloriști romîni!... Nicî picior de lăutar n'are să mă rămînă, de vor fi toți furioși ca autorul.

Uite, minuni de acestea se fac în cartea d-lui Duțu și d-sa le-a botezat «considerațiuni critice», deși nu sînt de cît considerațiuni glumețe¹⁾, iar

¹⁾ În unele locuri autorul glumește și intenționat. Aci e la culme. D. p. «D-I! Kamadeva să ne măi slăbească cu dragostea» (p. 66) sau: «Datoria d-lui Constantinescu era să șteargă din tabletele memoriei sale — cu un alt Hamlet — acest cîntec» (p. 72).

adevăratele considerațiuni—pentru cititorii serioși—îi lipsesc cu totul.

Dar prea destul cu d-sa. Poate pentru a-mi îlesni trecerea la tovarășul d-sale în folcoristica română, d-l Duțu scrie (p. 82):

«Din păcate, în vremea din urmă, au apărut în publicistica românească *așa zișii continuători ai firului poporan* (citiți bine: *continuitori ai firului poporan!*) și spre a-și exhiba mai în lumină *nevrednicia artistică, n'au găsit alt-ceva mai bun de făcut, de cât să amplifice și să lungească scurtele și plinele de duh mărgăritare de proză umoristică, dându-le forma unor adevărate peltele, demne de cel mai prima rahagiū din ulițele Stambulului*».

Cam aspru, dar merge. Aluzia e făcută evident la anecdotele mai nouă ale d-lui Speranță și, dacă d-sa se crede nedreptățit, n'are decît să-i răspundă în vre-o anecdotă populară, pipărată și afumată, despre «Țiganul și doina...»

Abia au trecut cîte-va săptămîni, și d-l Speranță se prezintă cu un regiment de țigani, ovrei, ploșnițe, popi, bulgari și alte dobitoace, pe cari le-a adunal «cum-va» de pe «unde-va» și le-a prelucrat «pe cît se spune» în anecdote. Sînt vechile noastre cunoștințe din edițiile anterioare, dar mai îmbătrînite, mai năpîrlite. Țiganii n'au haz nici cît d-l Duțescu; bețiile popilor ni se par tendențioase și, chiar altfel fiind, nu e nici un moment glumeț în descrierea lor: Ovreii s'au făcut mai cinstiți.

Peste duhul popoarelor d-lui Speranță a căzut brumă groasă.

Cînd nu măi merge cu spiritul — și n'a prea mers la d-l Speranță nici odată — omul forțează, drege, face, și, său recurge la obscenități, său spune platitudini. «Anecdotele afumate», de cari am vorbit, conțineau obscenități senile *ad usum Delphini*, iar actualul volum e și măi gol în idei. Cele măi multe sînt la nivelul anecdotei «Țigara, chibritul și mersi», în care un țăran explică astfel cuvîntul *mierțoi* (mersi):

Că mierțoi la ciocoi
Este cum am zice noi:
Fii al naibeii procopsit
Ori: să fii afurisit,
Și măi cîte: mi și mi
Fi al dracului să fii!
Și cum zicem noi ades...»
— Ei atunci am înțeles.

«Mierțoi», de explicație, dar totuș mi se pare riscat să dăm copiilor de școală asemenea glume de citit. Va fi măi bună poate următoarea: *Ce vrea copilul*:

Ce-ai vrea să-ți facă mama
Ca să-ți placă? Bună-oară
Ai voi să-ți facă mama
Frățior sau surioară?

— Ba eă, uite, zice dănsul
Dacă poți pe după prînz
Te rog, mamă, fă-mi un mînz...

Ba nu zăă, nu e d-l Speranța Esop al Romîni-
lor? Stăm bine cu literatura umoristică!

XI.

Haralamb G. Lecca. Octava. București 1904, 1 br. 52 pag.

Modernii noștri să n'aibă nici-o teamă: muza de la oraș n'a murit încă! Gonită de crainicii muzei de la țară, se refugiase numai într'o stradă mai la adăpostul soarelui, într'un palat mai sărăcăcios. Dar a continuat și acolo să cultive moravurile decoltate și să nșire rime ușoare și iată-o iarăș la lumina zilei, trecînd fudulă într'un echipaj de gală pe dinaintea noastră. E palidă ca moartea, tușește a ftizie și totuși e gătită și împopoțonată cu flori ca o brezaie și 'n jurul ei e parfum de tuberoze și de liliac.

Apropie-se cine pofteste! Cînd o vezi așa de desvlăguită, o lași să treacă și ai senzația că nu muza, ci vre-o stafie vestitoare de boală și de șade în faeton.

Mă rog, ce-mi folosesc ochiului ademenitoarele «18 ilustrațiuni, 14 refăcute, 16 imăginate și 41 după natură» din broșura de o decadentă elegantă a d-lui Haralamb G. Lecca, dacă mintea și

simțul estetic trebuie să se revolte în contra «Me-salinei», ce tronează în mijlocul lor :

Cu sofran ș-aprinde ochii, sub perucă aur mat
Își ascunde părul negru și pe dată ce-a 'nnoptat
Pleacă să-și prostitueze sînul, pîntecele, gura
La Subura.

Cînd apare 'n lupanarul miserabil luminat
Îa o cupă, bea... și-o sparge, încruntînd căutătura,
În obrazul unui tînăr își imprim' apoi dantura
După ce-î silabisise un cuvînt nerușinat.

Lacomî, fuga daū într'una din celulele vecine
Pe covoare murdărite, trup la trup se tăvălesc :
El mușcînd-o nu mă simte că arterele-î plesnesc ;

Ea 'n acces de isterie, e aproape să leșine
Toată cartea depravărei o citesc și-o recitesc
Pînă se trezesc cu lampa stînsă... stînsă de rușine.

...Și asta e Muza cea mult lăudată a poeziei de
Capitală, a poeziei sociale de actualitate, a viito-
rului?.. Castelane, din strada tăinuită, de la palatul
ascuns al muzei tale : deschide-î poarta să vie
acasă, aprinde-î o luminare de ceară la căpătîi,
așterne-î crizanteme pe pragul peste care pășește
desfrîul. E bolnavă și tînjește greu stăpîna istovită
a visurilor tale !

Odinioară d. Hașdeu a binevoit să hirotonisească pe d. Lecca de preot în templul poeziei române. Și, trimițându-l să vestească cuvîntul frumosului, i-a dat trei sfaturi bătrînești, așa cum se dă în povești fiului de împărat, cînd plecă să caute pe Ileana Cosînzeana. L-a îndemnat să nu se abată nici odată din calea «idealurilor înalte», a «pornirilor generoase» și a «avinturilor sublime»...

Mari și frumoase cuvinte! Dar mici și urite au fost efectele lor asupra poetului. E atita toamnă și paloare, atita oboseală și descompunere și un atit de... sterp amor în poeziile lui Lecca, în octava acestei claviaturi poetice, încît îndrumările magului de la Cîmpina, ale criticului ce se solidarizase cu concepțiile de estetică eterică sună astăzi ca o ironie crudă. În schimb a urmat o cădere, nu în «bulhacul pesimismului», cum îi era teamă d-lui Hașdeu, ci în al impresionismului realist de cea mai crasă specie.

Poetul are dreptate:

Și parfumul de petunii
Se preface 'n cloroform...

În șirul măricel de sonete — o formă atit de potrivită pentru fixarea unor situații din natură și a stărilor sufletești momentane — d. Lecca tratează deosebite subiecte erotice de genul francez cel mai nou. Acest gen cultivă cu predilecție amorul liber, în ultima fază a evoluțiunei sale, cu înțelesul de

pasiune ajunsă la extrema margine a orgiei. Poetul nostru, socotind literatura nu ca un «product al solului românesc» ci ca un câmp de experiență pentru toate plantele exotice, își încearcă norocul și cu buruiana asta. Și rezultatul? Tipul Mesalinei, figuri de fizici ce se sting «în noaptea primului amor», călugări născuți prin forceps, femei osîndite de a nu măi putea fi nici mame nici soții:

... Fiind-că 'n tine toate simțurile tac

Ț-ai udat tulpina vieții cu minciuni otrăvitoare:

Te-a tîrît destrăbălarea în adîncea ei vultoare,

Ț-ai înfipt în carne vîrful, cu altoi, al unui ac.

Aceste «avînturi sublime» și «porniri generoase» de adevărat poet (observați și fineța din șirul din urmă!) își ating apogeul în tipul ultra-modern al perversității sexuale, luat direct de la Francezi și intrupat în poezia «Ella»:

Sînt femei și mă arde dorul de-a fi și bărbat.

Să mă 'mpart în două: corpul de amantă sensuală

Să mi-l las s'adoarmă leneș pe dantelele din pat

Iar cu sufletul, — sub forma, sub figura ideală.

A cutărui om, pe care de copilă l-am visat,

Binișor de mine însu-mi să m'aproprii, să-î zic scoală

Tremurului meu în simțuri, s'aud tîmplele cum bat

Și să mă iubesc nebună, sărutîndu-mi carnea goală

Și cînd ar veni secunda, clipa, fulgerul acela
De plăcere care par'că te trăznește, într'atît
De puternic să-mi înlănțui brațele de după gît
Încît viata să-mi înghețe...

E proză abjectă în întreaga expunere a acestui contrast, iar tendința de a îmbrățișa probleme din domeniul sensibilității de natură patologică ușor poate să-l expună pe autor la bănueli diferite, între cari cea d'intîi e lipsa totală de originalitate. D. Lecca n'a avut nici pînă acum reputația de scriitor original și sincer. Poezii ca «Ella»—la modă în Paris— îl pun în șirul celor mai stăruiitori franțuzomani și nimeni nu va putea să-i recunoască un merit literar în priceperea de a versifica subiecte, cari n'aū nici măcar însușirea de a fi plătuite de el.

Lăsînd asemenea îndeletniciri pe seama decadenților și renunțînd la ideia că orî-ce scriitor cu cultură apuseană trebuie să importeze tot ce e mai extravagant în străinătate, d. Lecca ar putea să ne dea și pagini literare fără să corupă gustul estetic, pe care atîția alții se trudesă să ni-l ridice și menție. Mai multe poezii de duiosia celor două «Scrisori» și pastele ca «Nunta» (care nu se poate asemăna cu «Nunta în codru» a originalului de Coșbuc) sînt deosebirî plăcute, prin simplitatea lor, față de *noroiul* celorlalte.

În sfîrșit d. Lecca e artist rafinat, o calitate ce

nu i se poate tăgădui. Acum se afirmă și ca desenator subtil. Dacă însă nu și-ar pune arta în serviciul vinătoarei de efecte și nu și-ar prostitua-o (ca să întrebuițez un termen de-al d-sale) atât de des, activitatea sa ar întâmpina mai multă și mai sinceră încurajare.

Nu motive de morală socială ne fac să ne ridicăm cu toată sinceritatea în potrivea unei asemenea porniri. N'am avut nici odată pretenția de a cere poeților opere cu scopuri moralizatoare. Din potrivă, credem necesară cea mai intimă legătură între artă și viață. Când însă scriitorul vrea să ridice urîtul, scîrbosul și prostituția la valoarea subiectelor celor mai demne de condeiul său, când chiar și în prelucrarea unor motive lubrice e grosolan și primitiv, nu putem să ne facem mari iluzii de talentul său. Și așa stăm cu d-l Lecca, începînd cu «cadavericul profil» el «Lolei» din «Prima» pînă la Ella din «Octava».

Și iarăși nu ca frantuzo-fobi regretam influența faimosului *genre rosse* asupra d-lui Lecca. Nici nu putem condamna din principiu orî-ce influență franceză. De ce ni se aduce această continuă și ciudată învinuire, că nu cunoaștem lit. franceză și nu sîntem în stare a-i aprecia bine-facerile, cînd noi nu condamnăm decît imitația servilă a părții celei mai puțin rezistente criticei din literatura poporului francez. Binefaceri? O dacă d-nii Lecca și Macedonski, acești francezo-manî de pur sînge, sînt roa-

dele ce ni-a hărăzit literatura franceză mai nouă, mă lipsesc în totul și cu mine de sigur alți mulți, de așa binefaceri!

«Pământ rebel, iată copii tăi», voi zice și eu, ca Eminescu unde-va, și lăsînd la o parte pe toți acești.... *pasticheur-î* le zice mi se pare cu un termen francez — mă voi îndrepta iarăși spre Costache Negruzzi, traducătorul baladelor lui V. Hugo și spre elegantul meu Alecsandri, bun cunoscător al comediei franceze și voi rămînea în convingerea că nu împrumutînd răul și extra-vagantul ne arătăm simpatia pentru un popor străin nici nu ajungem ast-fel folositori literaturii noastre.

XII

Reviste literare în Budapesta

— LUCEAFĂRUL —

E un capriciū al sorții, ca de Capitala Ungariei, locul unde s'aū făurit atitea planuri de înăbușire a culturēi noastre, să se lege totuși numele unor opere și reviste literare romine, cu rostul și însemnătatea lor pentru timpul în care aū fost scrise. Nimic n'a putut să împedice, ca la anumite intervale, alătura de censor și de procurorul a-totputernic și pînditor, poetul român să-și țese visul de mărire, tînărul istoric să reconstitue din slovele răvășite trecutul glorios, iar nuvelistul să-și potrivească fraza armonioasă după graiul părinților țărani.

Stările politice din ce în ce mai excepționale te fac să consideri o revistă rominească, apărută aici, drept un steguleț alb, împlîntat de o mină îndrăzneată înt'o tabără dușmană, saū o fată sfoasă și nevinovată, rătăcită într'un codru și cu viața în primejdie.

Boncu Florin
Iși au însă îndreptățirea lor și aparițiile astea. Capitala este oglinda țării întregi. Aici e parlamentul, aici universitatea, cari atrag prin forța împrejurărilor elementele cele mai bune ale naționalităților. Și toate eforturile de a înlătura din conștiința cetățenilor ideea că superbul oraș de pe malurile Dunărei albastre aparține tuturor, fără deosebire de neam, sînt zădarnice. Prigoniții se simt totuși stăpîni și se leagă'n iluzii, cîntînd și muncind măcar în vre-un colț de cafenea și de tipografie, dacă nu pot cu fruntea senină și la lumina zilei.

Dar atît. De-aci pînă la o serioasă mișcare culturală e o distanță mare. Chiar schimbîndu-se stările de astă-zî, Budapesta nu este indicată a fi centru literar românesc. Vecinic se va resimți urma influenței străine și lipsa școlii romîne.

Astă-zî sîntem cu toții în clar asupra centrului,, și tot ce se ivește pe la periferii nu mai are de cît un caracter efemer, sau izolat, putînd cel mult să ne semnaleze cîte-va talente, a căror dezvoltare deplină, remîinînd la periferie, este aproape cu neputință.

*

Intiia revistă, tipărită la Budapesta, a fost «Biblioteca romînească întocmită în 12 părți» a istețului editor și răspînditor de cărți Zaharie Carca-lechi. Revista a început să apară la 1821 și s'a

tipărit complet la 1834, în acea faimoasă «craiască tipografie» din Buda, la care fuseră corectori și «a cărților revizori» oameni luminați ca Samuil Klein, Șincai, Maior și Teodorovici.

«Biblioteca» apăruse la sfârșitul epocii de glorie a literaturii noastre istorice. Colaboratorul ei principal era «prea învățatul și învăpăiatul de luminarea neamului nostru. Damaschin Bojincă», un epigon al marilor istorici. Și tot cuprinsul celor 12 fascicule vibrează de căldura iubirei de neam și de adorația trecutului.

Pe-atunci era o viață românească destul de vie în capitala Ungariei. Colonia macedo-romină își păstrase încă naționalitatea. Femeile romine se organizaseră chiar în societate. Tipografia atrăgea interesul puținilor scriitori din provincie. Calindarul din Buda circula prin toate familiile și desvolta gustul de citit. O revistă, prin urmare, era bine-venită.

Scopul revistei lui Carcalechi era de a deștepta dragoste pentru limba românească. Tînărul român Emanoil Gojdu, căruia soarta i-a rezervat mai tîrziu un rol mare în analele culturii romine de peste munți, a formulat tendința asta într'o scrisoare de rugăciune adresată «străluciților boeri ai nației rominești și a Moldovei», spunînd cuvinte frumoase ca cele ce urmează :

«... Și numai acesta este cel mai de căpetenie al meu scop, iubită nație, a așta în voi, vredni-

cilor strănepoți ai vestiților Români, cari pre ții-
toarele în multe sute de ani ticăloase necazuri
eroicește le-ați învins, a deștepta, zic, o *îmboldire
de bine aducătoare și un foc sfânt patrioticesc către
limba noastră cea mumească.*

«In toate părțile geme sufletul neamului nostru
într'un întunec înfiorător. *Tristă dormitare a cu-
tropit înaltele românești talente...* Și cînd toți cei-
l'alți credincioșii fii ai neamului roman, adecă
Frîncii, Italianii și Spanii înfloresc, numai noi Ro-
mîni, pe cari Roma în cel mai călduros al său
sîn ne-a purtat, numai noi să gemem în dese
mărăcini a întunecului? Ci numai acum, acum
începe groaznică noapte a se despica, înfiorata a
oarbei neștiință întunecime a se răsi și cu sbu-
rătoare săgeți se arată printre raze lucitoare să-
patul mormint al neamului românesc. Acolo în acea
groapă, prin care prin negrijirea cultivării de limba
sa și-a gătit-o, acolo d'împreună cu limba va pu-
trezi sufletul și estimea neamului, dacă acum, cînd
se poate, nu se va încunjura lenevirea...»

Afară de a: ticole istorice, scrise, ca și fragmentul
citat, în viguroasa limbă a lui Petru Maior, se mai
publică proză distractivă și informații, iar poezia
e din cale afară slab reprezentată prin strofe ori-
ginale de următoarea stingăcie :

... Va veni un ceas odată
Ca să pot ați arată

Că te-am iubit din durere,
Dar te rog nu mă uita.
 Orî și unde de vei merge
 Orî și ce de vei afla
 Socotește că-ți sînt slugă
 Dar te rog nu mă uita.
 Și la iad și orî și unde
 Voi striga făr' a 'nceta
 Că tu ești amorul meu
 Dar, te rog, nu mă uita...

«Bine-înțeleptul și văzutul domn» Zaharie Carcalechi era într'adevăr un iscusit «verlegher» și ¹⁾ se pricepea a da revistei o răspîndire deosebită, în Ardeal și în țara romînească.

*

Patru decenii în urmă. Ungaria a trecut prin sguduirea puternică a revoluției. Multele prefaceri aŭ schimbat cu totul fisionomia vieții sociale și la Romîni. Politica e mai organizată și reprezentată prin un șir de luptători activi, eșiți din școale romînești și germane. Pesta este iarăși un mic centru al Romînilor.

La 1861 apare «Gura Satului» și la 1865 «Familia» d-lui Iosif Vulcan. Tot atunci bărbații politici Sigismund Pop și Al. Roman pe de-o parte

¹⁾ Vezi pe larg *Istoria literaturii..* de N. Iorga, II, p. 326 sq.

și Vincentie Babeș pe de alta, scot ziarele politice «Concordia» și «Albina». E epoca cu vederi mai largi a lui Francisc Deak, singura epocă în care avânturile erau mai puțin urmărite, deputații Gojdu, Babeș, Aloisie Vlad, Popa și alții erau înconjurați de cete de tineri, cari prin versuri schioape admiraă pe frunțașii luptători:

Bărbați cu animi nobili, cu spirte eroine
 Ce soarta vă chemase la luptă să eșiți
 Națiunea va trimite în orele-î senine
 Cununa de merite, etern să străluciți...

Se făcea multă politică și multă literatură în cele patru ziare din Budapesta, literatura însă mai tot-d'a-una la un nivel cu mult inferior politiceii.

Dintre toate viața cea mai lungă, continuată pînă în ziua de astăzi, a avut-o «Familia». Caracterul enciclopedic, împărțirea variată a materiei, biografiile și ilustrațiile și în special micile cochetării cu secul frumos aū dat acestei reviste o înfățișare nouă. A fost așa zicînd întia revistă modernă a Romînilor din Ungaria. Modernismul ăsta însă poate fi luat și înțeles rău, deoarece a dispărut tot odată și puterea în expresie. In locul paginilor de forța pasajului citat din Gojdu, citim acum o limbă cu urme cipariane:

«Despre amoare. Amoarea e o poezie individuale și toate acele ce s'aū scris despre ea pînă acum sînt

la Or
 dia

adeveruri și neadeveruri. Amoarea fără încredere constante nu se pote întipui» etc. etc.

Cu încetul dispare și interesul pentru istorie. Locul chestiunilor de limbă îl ocupă încercări nuvelistice și poetice sub influența lui Bolintineanu, Granda și Tăutu, poeziile ce mai mult reproduc și popularizați prin «Familia». Un fel de pseudo-romantism își face drum în stratul tuturor tinerilor poeți, dintre cari cel mai de seamă, Iulian Grozescu, găsea uneori accente mai simpatice prin tonul popular imitat, ca în Balada Ilenei, cu următoarea strofă la început :

Sus la ceruri, pe sub nori
Sboar'o ceată de cucori...
Pe poiana cea cu flori
Dimineța de cu zori
Merge-o ceată de feciori
La moara Ilenei...

Afară de poeziile transcarpatină, scriitorii de la «Familia» cunosc bine pe Heine, care le servește de corectiv în alcătuirea formei. În curînd descoperă tezaurul literaturii populare, căci părintele Marian de la Suceava și Atanasie Marienescu de la Oradea își publică aici întiele lor balade și colinzi din popor.

În anul al doilea cititorii revistei budapestane au fost surprinși de următoarea poezie :

De-aș avea și eu o floare
Mîndră, dulce, răpitoare
Ca și florile din Mai
Fiice dulci a unui plai,
Plai rîzînd cu iarbă verde
Ce se leagănă se perde
Undoind încetișor
Șoptind șoapte de amor...

În josul poeziei era semnat, pentru întiaș-dată, Mihail Eminescu, luceafărul de mai tîrziu al literaturii romîne și într'o notă Redacția s'a grăbit cu drept cuvînt să adauge «Cu bucurie deschidem coloanele foei noastre acestui june numai de 16 ani, care cu primele sale încercări, trămise nouă, ne-a surprins plăcut».

Iată formate limitele în cari «Familia» și-a continuat și mai tîrziu existența, fără a se ridica său coborî: cu reproduceri, cu poezioare lirice, nuvele și încercări dramatice, cu mici articole sociale și informațiuni literare, — tot materie ce nu periclitează gustul cititorului.

*

Alte patru decenii. În Pesta nici umbră de viață politică saŭ socială a Romînilor. Ziarele s'aŭ stins. «Familia» continuă să apară cu aceeași pedantă regularitate, dar în Oradea-Mare. Nici un semn de cultură romînă, căci, afară de studenți, abia cîte-va familii de funcționari reprezintă elementul romîn

în Capitală. Toată colonia macedo-română ce ne-a dat pe pe Șaguna s'a maghiarizat și 'n biserica românească de odinioară părintele Murnu, tatăl poetului, servește liturghia în limba grecească pentru un pumn de greci, rămași credincioși patridei lor. Numai în localul unei societăți studențești mai pîlpiie focul limbei romîne. Aici, în jurul unei biblioteci sărăcăcioase, tineri cu capete neliniștite, cu inimă pline de frumoase porniri, se adună și discută posibilitatea înființării unui nou organ de publicitate în Budapesta. Și iată o nouă tipografie românească, cu firma îndrăsneață «Poporul romin», cu un ziar poporal purtînd aceeași numire și cu o revistă literară de o înfățișare cu totul modernă: «Luceafărul». Ba ei aū început să dea la iveală și mici cărțuli de coprins instructiv și numai spiritul întreprinzător al bătrînului Carcalechi le lipsește, pentru ca să fie mai cunoscuți și aici.

Trei reviste la trei generații!

Nimic nu probează mai bine fazele culturii unui popor, nimic nu arată mai lămurit procesul limbei, fluctuația ideilor sociale și a formeii. Generația de astă-zî, cum se manifestă în coloanele noiei reviste, împreunează convingerea caldă și vigoarea generației de la 1821 cu impresionismul și sensibilitatea celeia de la 1861—1865, mai adăogînd însă de la sine mult simț pentru limba literară și

îndeosebî simţ artistic, ce lipsea cu desăvîrşire generaţiei precedente.

Ce deosebire între «dar te rog nu mă uita» de la 1821, sau «*dar de vrei să-mi faci onoare, dă-mi un dulce sărutat*», cum cînta d. Vulcan la 1865, şi între glasul simplu şi curat în care tinerii de astăzi povestesc cititorilor «jalea întristatului Ardeal»!

Cine mai e convins de spusele unora, că natura aspră a Romînului ardelean nu evoluează şi că îi lipsetc facultăţile de a pătrunde în tainele şi subtilităţile artei, să răsfaiască numerele apărute ale «Luceafărului» şi va dobîndi o credinţă mai bună. În multe versuri lirice (cele de Oct. Goga), în proza studenţească (de Al. Ciura) şi în ilustraţiile originale, unde aceşti tineri caută să exprime poezia — multă-puţină cît o mai pot simţi — din jurul lor şi să-i imprime caracterul local, e fineţe şi îndemînare destulă, în cît trebuie să se convingă şi să se bucure orî şi cine de progresul lent, dar totuşi sigur, ce se realizează şi în direcţia cea mai atacată de esteţii noştri nesăţioşi.

În special Octavian Goga (îscăleşte şi N. Otavă) este un talent real. Printre sciitorii de versuri, apărui în cei trei ani din urmă, Goga este sin-gurul «cîntăreţ de bună speranţă». El a învăţat foarte mult de la Iosif şi aduce notă nouă, cu momente duioase şi puternice din liniştea casei preoţeşti din Ardeal.

Dacă azi-miine, din lipsă de viață românească în capitala Ungariei și de lipsă de sprijin, revista își va închide coloanele, îi va rămînea totuși meritul de a fi avut grupați în jurul său cîțiva tineri cu frumoase însușiri, a căror muncă poate servi ca dovadă de avîntul ce-l ia cultura românească peste munți și de buna sa direcție, cu toate pedecile naturale și artificiale de care se isbește.

MORAVURÎ LITERARE

I.

Anonimul.

Alătura de mine, într'o stradă ferită a Bucureștilor, stetea mai acum cîți-va ani un om bătut de soartă. Avusese odată rol în mișcările sociale: cuvîntul lui era citit în ziarele de partid. Ispitindu-l însă viața, cu ale ei farmace vremelnice, se coborîse la mijloace josnice; își pîngărise cinstea numelui. Pedepsit de lege, își ispăși apoi păcatul și se întoarse, gîrbov și albit, în căscioara unde găsi o femeie necinstită și doi copilași rachitici. Aci trăia acum în o izolare desăvîrșită, ca orî-ce om izgonit din societate, ca orî-ce proscris.

De după uluci urmăream zilnic epilogul acestei tragedii. Vedeam figura vinovatului tot mai dîrză, privirile tot mai fulgerătoare. În loc de căință, fața lui exprima ură și răzbunare. Copilașii fugeau de el ca de un ciumat și cînd, noaptea tîrziu, soția lui, mama nevrednică, se întorcea acasă, vinovatul plîngea cu hohot, ca un nebun furios.

De-odată apărură cîte-va figuri nouă pe scena

din curtea vecinului meu. În amurgul fie-cărei seri ciți-va tineri gazetari se strecurară la frunzașul de odinioară. Ore întregi șopteau și scriau la mesoara de sub salcîmul din fundul curței. Osînditul în capul lor, gesticula nervos, demonstra cu glas înalt, pururea ironic și dicta fie-căruia.

Reînviase în el apostolul.

Nici odată ceva mai cinic, mai pervers ca gîndire nu mî-a fost dat să aud. Un suflet bolnav și căzut, o minte neliniștită și dezechilibrată trimeea societății cele mai veninoase săgeți. Vorbea de egala îndreptățire a femeii, el care gema sub greutatea necinstei soției sale. Cerea morală politică și socială, el, pilda vie a imoralității. Se ridica în potruva tronului și a guvernului; contesta caractere; ridiculiza legi și moravuri publice. Cuvintele «drept», «moral», «cinstit» și «frumos» nu mai sfîrșeau. Iar a doua zi apăreau în anumite ziare, la rubricile satirice și cele moralizătoare, articole scurte, anonime, de critică socială și chiar literară, purtînd stigmatul gîndirei vecinului meu...

Anul trecut «apostolul» a murit și, dacă nu mă înșel, abea o gazetă a adus vestea laconică a morții lui.

*

Adese-orî, citind articolele anonime din ziare și reviste, în care vecinic se acuză, se lovește și se rîde cu rîsul desmățat al femeii de stradă, mă

gîndesc la mescioara de sub salcîm, la acele figuri sumbre de ziariști, cari veneau ca la o conspirație să soarbă cuvîntul otrăvit de pe buzele proscrisului. Spiritul acestuia pare că se răsfață în toate. Nimic nu mă împedică a bănuî în fie-care autor mascat o victimă, un om nenorocit, pe care motive de ordin social îl opresc a-și lua răspunderea scriselor sale.

De sigur nu e mare bravură a se iscăli în josul unui șir de păreri. Publicarea numelui își are și ea părțile contestabile. Cite ambițiuni, cite planuri de mărire și noroc nu se leagă de «lansarea» numelui. Naivul se îmbată de vraja finței sale, ambițiosul vinează popularitate, puternicul își asigură cu patimă, pentru prezent și viitor, paternitatea fie-cărei idei, fie-cărei notițe, fie-cărui cuvînt.

Dar în orî-ce timp și în orî-ce condiție numele e o barieră, o restricțiune a libertății cuvîntului, un paznic al demnității. Naivul devine pe nesimțite un inofensiv, popularitatea ambițiosului dispare repede, iar șarlatanul și fanfaronul este demascat și nu rămîne de cît ce e veritabil.

Haina anonimatului însă e largă și încape pe toți, de la cel mai modest muncitor pînă la cel mai îndrăzneț aventurier. Cum însă caracterul unei mișcări culturale și politice, sau chiar al unei epoce, n'a fost imprimat nici odată de un anonim, e natural ca majoritatea celor ascunși să

aparțină acelor flințe mlădioase, cari ne-avînd un caracter propriu și avînd convingerea de a nu putea fi folositori lucrînd la lumina zilei, preferă taina și scutul anonimatului. Aici sînt la largul lor; zilnic pot să se schimbe ca niște bravi și cuminiți cameleoni; pot fi unelte vile ce se furișează pe la toate ziarele, scriind într'unul și combătîndu-se singuri într'altul, pururea intriganți și pururea triumfători, căci neavînd ce, ei nu perd nimic. In cazul cel mai bun rolul anonimului e acela de polițist secret, de cățel adulmecător, de denunciant, — o meserie utilă și asta, dar odioasă chiar cînd e practică în conștiință.

Sînt așa de multe și de diferite categoriile acestor aparițiuni ale preseii, încît pentru a le caracteriza, numai după semnele pe cari le-am urmărit în anul din urmă, aș putea scrie o carte voluminoasă.

Voî trece în revistă numai cîte-va figuri notorice.

Unii din ceata lor îi atrag atenția prin tonul patetic. Sînt Don Quichoții cari vorbesc de-a călare, cu fraze umflate, în numele unor idealuri mari și sfinte. Din înălțimea lor nebuloasă aruncă fulgere asupra lumii, întroenită în păcate. Reformatori maniaci și moralisti intransigenți, ei îi vorbesc mereu de o decadentă complectă, încît s'ar părea că Anticrist e la poartă.

«Priviți astă-zî starea sufletească e neamului

nostru»,—scrie un anonim patetic din *Cronica* (6 Ian. 1903). «Vulgul, majoritatea deplorabilă, trăește «apropape inconștient de cele spirituale, de nevoia «*frumosului* în formă și fond. Pătura suprapusă, «compusă în majoritate din elemente pervertite (!) «la străinism, pe cari nu-l pricep, suferă de im- «*becilitatea semi-culturei*, cea mai periculoasă în- «sușire omenească și peste tot și peste toate pla- «nează *mocirla prostituției*. Prostituția în politică «(cea mai mare prostituată modernă română) pros- «tituție în lupta pentru trai, prostituție la familia «noastră morală. Totul, ca să se ridice, trebuie să «se prostitueze și ast-fel, ca un semn al timpului, «avem de înregistrat și *prostituția literară*».

Autorul nu iscălește și nu intră în amănunte pentru a dovedi cu fapte. Cuvintele sînt lipsite ast-fel de autoritatea pe care le-ar da-o răspun- derea morală a unui nume cunoscut. Cititorul poate să vadă în autor un moralist delirant sau un co- mediant, care însuși contibue zilnic și cu meșteșug la acea generală prostituție, de care se alarmează.

Anonimul cel mai cunoscut însă este tipul lui Zoil. Zoilul român este cea mai deplorabilă făptură din specia anonimilor. El este ignorantul fără scrupule, care nu-și dă seama de greutatea unei acu- zațiunii ridicată în public, este orbitul de ură și ge- losul de puterea și izbînda altuia; e lașul care insinuă, întrebuițînd fraze neprecise cu sub-în- telesuri și aluziuni; e încăpățînatul și cinicul, pentru

care un cuvînt de atenție, cel mai mic răspuns ajunge pentru ca să aibă convingerea, că lovitura e dată cu succes și să-și continue meseria.

Aici o mică chestie personală.

Scosesem anul trecut o parte din operele postume ale lui Eminescu. S'aŭ găsit atunci cîți-va anonimi, cari nu s'aŭ mulțumit cu insinuările de a fi voit eŭ să exploatez acele opere ca un izvor de îmbogățire, ci m'aŭ acuzat de-a dreptul, pe mine și pe alți editori ai lui Eminescu, de fi falsificat și inventat texte pentru a le atribui autorului satirelor.

Ast-fel un anonim al ziarului «Vremea» — ignorez pe ceilalți — și-a arătat în două rînduri neîncrederea «față de manuscritele publicate *ca aparținînd* lui Eminescu» și le-a numi *apocrife*, găsind în consecință că astăzi nu mai există un singur Eminescu, ci unul adevărat și altul contrafăcut.

Evident, o turpitudine anonimă! Numai un flecar incult poate trage la îndoială autenticitatea unor opere, al căror original există și stă la dispoziția orî-cui pentru a fi controlat. Cine e de vină însă dacă nimeni din ce cei adoră bronzul lui Eminescu de la Dumbrăveni, nu s'a coborît din fericul palat al «Vremii» în întunecoasa cameră a Academiei ca să vadă, să descifreze și să transcrie slova poetului?

Vai, dar e așa de ușor să acuzi, să publici, să retractezi nimic și să crezi chiar că nu ești un anonim ignorant. Aici orî-ce armă în potrivea ta

rămîne fără efect. Nu e mijloc de a te pedepsi, căci plecînd de la o gazetă, vine altul în locul tău și tu pleci la altă, și lanțul e nesfîrșit și munca de șobolan continuă.

Dar criticul anonim știe să fie și duhliu, de obicei cînd vrea să le bagatelizeze.

Intr'un ziar de propagandă literară, unul din aceștia face critica romanului «Geniū pustiū». Foarte pornit în contra editorului, a d-lui Ion Scurtu, și a observațiilor critice cu care acesta a însoțit romanul, anonimul face spirite de felul următor :

«Ediție critică?... Unde e critica?... Dar e obrăznicie să se terfelească în așa hal cel mai mare poet pe care l-a avut țara asta; e obrăznicie să se facă din Eminescu obiectul unor cercetări așa de stupide.

«Pină acolo merge cu grosimea de obraz d. editor că aproape nu e frază în tot romanul, ca să nu întilnim cîte-un «sic», în paranteze...

«De l-aș fi avut în fața mea l-aș fi săturat de critică. L-aș fi apucat de scurt cu tot dinadinsul: «Ce-î tot dai cu «sic» mă musiu? Șterge-î nasul!»

Observați fineța de spirit în exclamarea «mă musiu» și mai ales în apelul imperios din fraza din urmă. Citiți mîngîierile delicate și subțiri la adresa grosimei obrazului. Nu vi se pare că exuberanța asta de spirit a autorului face o deosebită cinste criticei literare? Ah! și cîți tovarășii de duh mai are acest anonim «musiu», titați necunoscuți,

carî prin o frază scilcită de mahala, prin un calambur, prin un singur semn de exclamare vor să distrugă opere și autori, carî muncesc la lumina zilei!

Sînt apoi cazuri cînd anonimul se desbracă de tot ce e omenesc și scrisul lui e sinonim cu o faptă brutală, căci țintește numai la nimicirea omului și nu a scriitorului, — la sfișierea lui.

Mi s'a părut fără margini de sălbatec un articol din aceeași Propagandă literară, în care un poet cu multă vilvă în jurul lui, e prezentat ca un bolnav smintit și bun de internat la o casă de sănătate. Poetul în chestie de sigur nu merită cruțare, căci are un păcat de acelaș fel la trecutul său; a lovit în Eminescu cu aceeaș armă și încă într'un timp cînd bolnavul nu se mai putea apăra. De aci nu urmează însă ca să i se plătească cu aceeași monedă, de pe acum, și mai ales nu din partea unor anonimi de o completă insuficiență intelectuală pentru a înțelege activitatea și rolul unui naufragiat scriitor, cum a fost d. Macedonschi...

Și iată așa se încinge danțul anonimilor, mină în mină, țipînd și hohotînd; o droaie de indivizi biciuiți de duhul rău: oameni, carî își potolesc setea de scandal, își stîmpără patimile și vînează norocul în întunerec, dar fără a putea ajunge vr'o dată la o mulțumire mai mare de cît amintitul proscris, bătut de soartă...

II.

Nihilistul și răzbunătorul

«Natura maxime miranda in minimis».

Prețiosul material «literar», adunat în cursul anului trecut din presa cotidiană, îmi stă grămadă, ca un mușoroș de furnici și nu mă'ndur să mă despart de el. Să-l mai sgîndăresc deci, să dau drumul cîte unei furnici de aceste sterile, urmărindu-î mersul nervos și zăpăcit pe zigzagul cărăruilor proprii.

Scopul meu — Doamne ferește! — nu este să strivesc aceste ființe, cari ș-or fi avînd și ele rostul lor în armonia firei. Nicî nu pot fi chemat a le desemna planul viitorului lor războiū-guerilla, pentru ca să fie și ele folositoare omenirei. Indeletnicirea mea cu acest material e pur și simplu un spectacol pe care mi-l pot permite și eū ca orî care altul, un joc bine-făcător după altă muncă, un fel de artă pentru artă dacă vreți. O așa de nevinovată plăcere, odată pe an, este un drept elementar al celui mai nepretențios critic.

Din șirul celor mulți se desprinde figura *nihilistului* literar.

Socot că literatura noastră, orîcît ar fi ea de neînsemnată în raport cu aceea a altor popoare, posedă totuși cîte-va figurî suverane, sancrosancte, înaintea cărora orî-ce scriitor din cea mai tînără generație trebuie să se închine ca înaintea unor fetiși. Și iarăși cred, că în aceeași literatură, fiecare din noi poate afla cel puțin o carte două, în care să-și adîncească sufletul ca într'o bibliie.

Cînd văd însă oameni, cari nu cred în nici unul din cei semnați cu roșu în calendarul mulțimei și în analele criticeî celei mai obiective; cînd aceiași oameni o iaă razna și ridică statuî aceloră cari nici odată n'aă avut legături cu mulțimea și nici n'aă avut puterea de a se înălța peste nivelul unui talent mediocru, — nu mai pot înțelege acel *nitimur in vetitum* de cît ca o pornire spre nihilism.

Aș zice anarhie în cazul cînd aș fi putut face constatarea, că prin un bolnăvicios spirit de contradicție, tinerii critici și poeți, ce ne preocupă aici, neagă totul și distrug în buna credință de a desființa trecutul ca o amintire urită. Dar nu e asta. O negare consecuentă ar fi poate mai îndreptățită și ar aduce chiar un bine pe ici pe colo.

Acum însă se lovește numai în capetele încoronate ale literaturēi, în frunte cu Eminescu, și scopul lor este întronarea apostolilor vițiuului și ai întunerecului.

Pepiniera acestor eroi de urîță figură este acea școală, care, zice-se, pornește din epoca de declin a bătrînului și enciclopedicului Eliade. E o școală întemeiată pe rătăcirii lingvistice și estetice, în care acum se adăpostește tot ce e neizbutit sau înfrînt, tot ce e ne-original și bolnav, sedimentele scriitorilor tinerei generații.

M'am ocupat adese-orî de ei spre marele necaz al prietenilor mei, oameni de bun gust, cari nu găsesc îndreptățită părerea mea, că fiind în mijlocul vieții literare trebuie să o trăești *cu elementele date*, să te bucuri nu numai de talentul cuiva, dar și de feluritele manifestări ale geniului răului și ale ignoranței. De ce în loc de alerga numai după idealuri, căutînd a arăta cum ar trebui să fie, ca să fim satisfăcuți, n'aș continua să admir și pe nihilist în perseveranța sa, cînd el nu este un izolat ci expresia unui mediu întreg?

Iată o pildă.

Redactorul literar al «Observatorului», un adorator platonice de rubine și opale — apanagiile unui poet decadent ce se respectă. — se coboară adese-orî din atmosfera sa mai mult amețitoare și afrodisiacă de cît senină și inocentă ca crinul alb, și coborîndu-se între noi, face critică despre poeți departe de d-sa și despre critici, cari ar putea deveni foarte primejdioși pentru d-sa.

Ca poet scrie despre poetul Iosif că a urzit «o operă ridicolă care nu poate inspira de cît senti-

mentul de *milă* ce-l inspiră *sdrențele cerșetorilor*...¹⁾ Ca critic, polemizează cu criticii Maiorescu și Iorga și le spune: «A îndrăznit d. Titu Maiorescu să încerce a micșora pe acest gigant, (e vorba de Eliade Rădulescu), a încercat d. Iorga să întineze curata și glorioasa lui aureolă, dar toate sbuciumările **pigmeilor** nu vor putea clinti din loc pe uriașul care se înalță în istoria culturii noastre ca o colosală statuie de granit...»²⁾

Și notați că nimic adevărat din toate aceste. D. Iorga, din potrivă, a numit pe Eliade în una din criticele sale publicate în «Lupta» părintele *culturei* române, și nimănu-i nu-i trece prin gând a detesta pe Eliade în epoca primă a activității sale. Totuși cei doi bărbați, reprezentanți recunoscuți ai mișcărilor noastre culturale din ultimele decenii, rămân în ochii poetului de la «Observatorul» niște *pigmei*, ca și Iosif în ochii aceluiași... critic de talent.

În această calificare de «pigmei» a unor scriitori, a căror cele d'întîi trei sau patru file tipărite în vre-o carte sau revistă, conțin destulă înțelepciune pentru întreaga viață a redactorului literar de la numita foaie, se rezumă întreg felul de a fi al nihilistului literar, care privește cu atît dispreț și «milă» la pigmei de talia «unui» Maiorescu, Iorga și Iosif. Ce mai știe nihilistul despre *sub-*

1) D-l Karr în «Observatorul» din 20 Sept. 1903.

2) «Observatorul» 13 Februarie 1904.

pigmei, în categoria căroră ar intra și subsemnatul, e pur și simplu de nereprodus ¹⁾).

Fără a face un salt prea mare, ajungem la un scriitor de aproape înrudit cu nihilistul. În fond e aceeași perspectivă ce ni se deschide, căci e vorba de un luptător cu aceleași mijloace. Aici însă motivul e ceva mai omenesc și mai explicabil, de și nu poate fi luat drept scuză. Isvorul unic din care acest tip se adapă este *răzbunarea*, «sfînta răzbunare» cum o botează.

Răzbuătorii, al căror regiment crește din an în an, sînt de obicei reputații uzurpate, scriitori căzuți, înfrînți de critica imparțială.

S'a întimplat ca în timpul din urmă, socotit de toată lumea ca o epocă de tranziție, să se impună unei părți a obștei cititoare, versificatori cari la cea dintîi cercetare mai severă se dovedesc ca lipsiți cu totul de acele însușiri superioare, cari dau trăinicia unei opere. Impunerea acestor scriitori se explică foarte ușor: ziarele și revistele au nevoie de materie și de scriitori și nu pot să aștepte nașterea talentelor și a geniilor. Stăpîni odată

---

1) Pentru cunoașterea complectă a tipului de nihilist, vezi și colecția anului din urmă a «*Romînului*». Aici găsești ultima expresie a acestei specii de pamfletari. Citez un fragment: «Cînd domnul Maiorescu nu va mai fi *după 10 ani*, nimeni nu-și va mai aminti de dînsul și nimeni nu se va mai găsi să polemizeze *nicî cu umbra sa*... Trecerea lui în lumea romînească este efemeră»... («*Romînul*» 13 Sept. 1903).

pe coloanele unei reviste, ei nu mă cunosc nici o autoritate sau drept de control și iată-i în curînd cu cele mai mari presumpțiuni de scriitori, cu veleități de conducători și de șefi de școală, în tot cazul cu încredere în sine și în rolul de lumina-tori ai poporului.

Falșa reputație naște repede.

În asemenea cazuri rolul criticului, nelegat prin nimic de acești scriitori și de sprijinatorii lor, este clar: el trebuie să pornească acțiunea de doborîre, — fin sau grosolan, cu sistem sau cu tactica omu-lui expansiv, e o chestie de temperament. Severi-tatea însă este o datorie, căci nimic nu poate fi șocotit ca prea sever, cînd ai să înlături primejdiă din calea dezvoltărei noastre normale.

Cînd criticul a primit și sancțiunea opiniei pu-blice prin aprobarea acțiunii sale și prin abando-narea favoritului de până ieri, înseamnă că lovi-tura a fost meritată. Iar falșul profet, căruia i s'au tăiat firele de comunicațiune cu partea cea mai nobilă a cetitorilor, ce-i măi rămîne de cît răzbu-narea?

Poetul de ieri schimbă acum lira cu spadă și se improvisează în critic. Are un ziar, sau o revistă a sa proprie. Într'o limbă, de o violență identică cu a nihilistului, tăbărește în potriva zdrobitorului viselor sale. Astăzi există chiar măi multe reviste personale, constituite în organe de răzbunare și

întreținînd un foc neîncetat în contra triumfătorului¹⁾).

Cînd nu reușesc pe calea asta, recurg la alte stratageme.

Printre scriitorii noștri sînt puțini de cei cu situații independente. Profesori sau atașați pe la instituțiile noastre culturale, cei mai mulți dintrînșii ajung în oare-care legături de dependența socială. Răzbnătorul, unul din cele mai lașe existențe printre oamenii publici, caută să se apropie de aceste relațiuni, să le zdruncine, să le nimicească chiar prin cancanul intrigilor de cabinet, cu lingușiri, cu rugăminți, cu scrisori iscălite și anonime, cum îi șade bine omului cînd e silit să-și svîrle în noroi ultimul grad de demnitate bărbătească.

Acela care și-a făcut însă datoria privește zîmbind la svîrcolirile victimelor sale, cum țipă, cum se degradează, cum se prăvălesc, fără a le lua cine-va apărarea voinească pe singura cale posibilă : pe aceea a adevărului ; privește zîmbind, nu fiind-că este satisfăcut de succesul său, ci pentru că adversarul său e desarmat prin chiar mobilul atacurilor răzbnătoare și prin mijloacele de cari se servește.

---

¹⁾ Citatul organ, întemeiat de C. A. Rosetti, își consacră aproape toate coloanele ideii nebune de a bagateliza opera d-lui Iorga.

Să ilustrăm, căci mulți nu vor crede pînă a nu vedea dovezile. Voi vorbi iarăș în o chestie personală.

Volumul meu de articolașe critice, apărut anul trecut, cuprindea și o dare de seamă despre niște versuri ale lui Florian Becescu. Puținele mele reflexiuni au avut ca urmare căderea d-lui Becescu din înălțimea, la care-l cocoțaseră alții, cu bună credință; coloanele revistelor de seamă, în frunte cu «Convorbirile», la cari colaborase, i s'au închis. Și pînă la o nouă evoluție, credința asupra acestui scriitor era stabilită și numele lui trecut la registrul poezilor de duzină.

Nemuțumit cu o soartă atît de meșteră, d. Becescu, om cu moravuri literare de actualitate, nu putea să nu treacă în tabăra neajunșilor și să pornească a-și face singur dreptate, torturat de furia răbzunărei. Și iată-l scriind scene «*Din viața pi-raților literari*».

«Volumul Preludii... este expresia urei ce ne hrănesc o seamă de Transilvăneni... a luptei întreprinsă de aceștia pentru ghilotinarea tuturor poezilor tineri din regat, pe ruina căroră ei vor să se ridice cu orî-ce preț... (iarăș vechiul cîntec! Ch.).

«Mijloacele și scopul sînt atît de desgustătoare și de sălbatice în cit titlul de articole critice, dat *sforțărilor bestiale* ale d-lui Chendi, constituiesc pentru toți cea mai îndrăzneată sfidare adresată de către un mercenar al condeifului, maniac și do-

ritor de pricopseală. («Pricopseală» pe urma lui Becescu! Ch.).

Și mai departe bietul meu voluminaș ar fi:

«Un conglomerat *purulent* de intenționări și împerecheri de vorbe căutate, de articolașe scrise în *delir isteric de 5 minute*, fără nici o urmă de obiectivitate, fără nici un sentiment cinstit de om conștient de misiunea pe care singur și-o ia asupra, iată opera critică a ilustrului critic Chendi, operă care constituie cel mai *mișeleșc și deplorabil precedent în viața noastră literară*.

«Și dacă această *ridiculă operă* va pieri de la sine, noi înregistrînd'o astfel, o facem pentru a face atent publicul cinstit, asupra acestor simptome, cari pentru unii ar anunța degenerarea bunului gust artistic al nostru.

«Campania întreprinsă de falanga fometoasă de bani și de glorie cu sila a trupei cățelușilor semănătorești, manifestată acum fățiș prin lansarea în văzduh a acestei bombe *plină cu mocirlă*, trebuie să îngrijească pe orî ce om care își dă seama de rivalitatea de idei și sentimente înalte ce trebuie să activeze progresul adevăratei literaturi.

In acest chip poetul imprimă stampila «*pe fruntea nerușinată a mult-perversului scrib Chendi*» ¹⁾.

---

¹⁾ «Din viața piraților literari» de Fl. I. Becescu, în *Cronica* din 30 Mai 1903. Citește, pentru psihologia aceluiaș poet, articolele din *Cronica* 9 Febr. 1903 și din colecția rev. «Ovidiu».

Sînt aceste cuvinte în potriva cărora eû aş putea polemiza ? Nu, căci ceea-ce mă interesa pe mine și pe cititorii mei era de a ne convinge numai dacă d. Becescu este poet ; dar asta neputînd, trecem înainte. Cultura, buna-cuviință și mentalitatea unui doborit nu ne măi privesc. Răzbunarea își urmează cursul firesc al oamenilor dominați de instinctele cele măi brutale și ale chinuiților adese-orî iresponsabili.

Și ciți nu urmează calea acestui înger cu aripi smulse !

Ovreii și literatura română.

Cu prilejul apariției versurilor d-lui Ighel.

O pagină mai mult în istoria literaturii române. Nu este, de sigur o pagină însemnată. Din potrivă, e lipsită de orî-ce strălucire. Dar ea există, e scrisă, și cercetătorul nu poate să treacă peste ea, fără să se informeze esact asupra coprinsului. Și de alt-fel, curiozității de aceste simptomatice atrag tot-d'auna, mai ales cînd nu se manifestă izolate, ci de un grup întreg de indivizi, aparținători unei anumite rase.

De cînd porțile școalei romîne s'aũ deschis largi tuturora, fără deosebire de confesiune religioasă, Ovreii și-aũ ocupat colțișorul lor în viața noastră intelectuală. Odată învățîndu-ne limba, era natural ca să intre în presa politică și cea literară, să-și creeze apoi și organe proprii de publicitate și să ne secundeze în toate manifestările noastre.

Iată-î glăsuind în versuri romîne, culegînd și studiînd literatura populară, interesîndu-se de vechile izvoare literare, tălmăcind elementele limbei, cu un

cuvînt intrați în rolul pe care Ovreii din alte state, și-l însușiră cam de pe la anul 1830 înapoi. Filologi, critici, poeți și prozatori, ei scriu, luptă, imitează, caută să răzbată, timizi mai întii, apoi tot mai îndrăzneți, dînd asalt instituțiilor culturale. Ca și coreligionarii lor din țările apusene, ei se aștern pe traduceri, voind a transplanta între noi semințele gîndirii străine, în deosebire a literaturii cosmopolite. Și cînd, după atîtea sfortări, nu izbutesc, privirile lor se îndreaptă nostalgice spre răsărit, — spre țara palmierilor și a cerului pururea senin — și se fac apostoli îndemînatici ai sionismului.

În general însă toți aceștia păstrează caracterul de colonie străină. Între ei și locuitorii autohtoni nu se produce nici un proces de asimilare spirituală, nici o apropiere. Tot ce tipăresc rămîne fără răsunset și fără vre-o influență simțită asupra flucuațiilor culturale romîne.

Cauzele principale le găsim în următoarele.

Întîi de toate, din întreaga ceată de scriitori lipsesc talentele robuste, cari să se fi ridicat deasupra mulțimei și să o fi cucerit prin munca lor. Scriitorii noștri ovrei, în orî-ce țară ar fi trăit, n'ar fi fost considerați mai mult de niște mediocrități.

Al doilea, ei nu puteau să exercite vre-o influență asupra noastră, cîtă vreme s'aun încăpătinat a conserva întru toate caracterul și mentalitatea rasei lor, rămînînd scriitori *izraeliți* în limba romînească.

Ei n'aũ ținut, mai departe, seama de adevărul tot mai luminos, că un popor mic ca al nostru, la începutul dezvoltării sale, nu poate avea de cît o literatură pornită din cea mai largă conștiință de rasă și că numai identificîndu-se cu idealurile neamului românesc puteau să fie folositori.

Din potrivă, aũ dat frîu liber însușirilor disolvante, proprii firei lor, militînd sistematic pentru direcțiuni diametral opuse intereselor noastre superioare :

Nu numai ca indivizi, în presă și în literatură, ci pînă și în societățile lor preconizează următoarele idei:

«Nu este exact că există o deosebire între om și om; toți sîntem de o singură origină, toți aparținem uneia și aceleiași familii, care se numește omenire.

«Cuvîntul rasă, ca multe cuvinte, care a servit pentru a depărta pe om de la frate-său, este o noțiune interpretată într'un mod greșit și fals, *un cuvînt care ar trebui să fie șters din dicționarul oamenilor culti și mai cu seamă din cărțile noastre didactice...*» ? ? —

«...Noi propagăm redeșteptarea conștiinței coreligionarilor noștri că sîntem o parte integrantă a națiunii romîne, și, împreună cu dînsa, fii ai omenirei... 1)

1) Analele soc. ist. Iuliu Barasch II p. 5.

Aceste continue ieremiade umanitariste, alăturate la cele-lalte motive, dintre cari să nu uităm nici speculațiunile mercantile ale multora, esplică izolarea la care literatura ovreilor noștri este fatalmente condamnată.

*

În fruntea scriitorilor ovrei trebuie să socotim, fără îndoială, cele trei spirite mai serioase, învățați și muncitori neobosiți, pe Gaster, Șăineanu și Tiktin. Dintre toți, acesta din urmă, cu cercetările sale filosofice și în deosebi cu gramatica și cu dicționarul ce tipărește acum, se bucură de mai multă considerație la noi și în străinătate. Gaster și Șăineanu, prin lucrările lor, cu toată limba barbară în care scria cel d'întîi, au meritul de a fi făcut cunoscute în țară cîte-va izvoare străine, referitoare la studiile folclorice și de a fi arătat cîte-va sisteme de procedeu științific în studiarea vastului material de literatură poporană. Dacă în activitatea lor n'ar fi fost călăuziți și de interese personale și nu s'ar fi făcut imposibili prin polemice agresive și anti-rominești, puteau să-și afirme puterea lor de muncă în opere și mai puțin atacate de critică.

În rîndul folcloriștilor trebuie să amintim pe d. Schwarzfeld, rămas cunoscut de cînd cu discuția asupra colecției de poezii populare a lui Alecsandri, discuție în care avea o bună parte de drep-

tate, căci în realitate bardul de la Mircești n'a făcut o ediție științifică a poeziilor, n'a păstrat forma lor primitivă, ci a poetizat și reconstituit texte defectuoase. D. Schwarzfild însă nu face numai studii de «psihologie populară», ci conduce și publicațiuni de propagandă semită, ca «Anuarul pentru izraeliți» și altele, e un luptător îndrăzneț, dar n'are cultura necesară pentru a scrie lucruri de valoare în specialitatea atât de călduros îmbrățișată de către ovreii noștri ¹⁾.

Schwarzfild are meritul de a fi tras atenția asupra lui «*Cilibi Moise* (Froim) vestitul în țara românească», —²⁾ un fel de Antou Pann, vesel și sentențios al Ovreilor. Acest Cilibi e născut în 1815 la Focșani, a scris mai multe cărțuții de pilde și apropouri, originale și compilate ca d. e. «Scumpă și frumoasă este ziua de astăzi, fiind-că ziua de ieri s'a dus și nu se mai întoarce, dar ziua de mâine nu se știe, fiind-că este viață și moarte».

E interesant a ști, că Cilibi Moise a fost singurul ovrei naționalist. Înainte de moarte el «se ruga lui Dumnezeu să vază pe Români independenți căci ast-fel vor fi fericiți». Într'un loc es-

1) «Cronica israelită», face portretul d-lui Schwarzfild, numindu-l «un om insuportabil; spirit absolut incult, un mic băcan devenit ziarist, om de-o brutalitate revoltătoare... de viza lui este: «*gratis*»... Iar noi adăugăm cuvintele din *Biblie*: «*Tu zici!*» (*ca în Tontin ilat*)

2) Vezi Anuarul p. Izraeliți V, p. 93.

clamă : «Să trăiască națiunea israelită și să fie de Romîni în ochi bine-primită». Și iarăș : «Toate națiunile din acest ținut să ne rugăm lui D-zeu pentru sănătatea Romînilor și noi cu toții pentru sănătatea țaranilor, cari ne hrănește și cu toții pentru soldații romîni, cari ne păzește»...

Trecînd la literatura propriu zisă, întilnim mai întîi pe d. *Ronetti-Roman*, poet cu calități mult accentuate de critica ovreiască. Poemul său «Radu» (tip. la 1878) cu povestea versificată «Frumoasa fără corp» are, pe lingă foarte multe stîngăcii poetice și imperfecțiuni de limbă, cîte-va pagini energice ; iar piesa dramatică «Manase», dacă n'ar fi o lucrare cu totul străină de sufletul nostru, ar fi avut o primire literară mai bună de cît îi s'a făcut. Ronetti-Roman e poetul rasei sale, atît cînd scrie despre Radu, cel proscris pentru *sfînta libertate*, cît și în Manase, cînd deplînge soarta inexorabilă a căderii poporului evreu ; e un apostol une-orî convins că :

De cît să piară-un neam întreg
Pentru eternitate,
Ce a știut să simț'-adînc
Măreața libertate
Mai lesne stelele se sting
Și'n noapte firmamentul
Mai lesne munții se sdrobesc
Se sdrumecă pămîntul...

(Orrei?)

Dintre ceilalți poeți mai tineri singurul talent remarcabil este al lui *A. Toma*, cunoscut prin un volum de traduceri din *Carmen Sylva*. Poeziile *M. Sale Reginei* au fost îmbrățișate cu o dragoste suspect de pronunțată din partea versificătorilor ovrei. Ele au avut pentru acești poeți atracțiunea pe care poezia populară a avut-o pentru ceilalți intelectuali: mine rentabile de exploatare. Cu toate acestea însă traducerea d-lui *Toma* sînt muncite și superioare încercărilor tovarășului său *Ighel* și ale altora.

Ceilalți-autori de volume și colaboratori răsleți ai diferitelor reviste sînt cu toții imitatori de-aî lui *Heine*, începînd cu fecundul *Steuermann* și sfîrșind cu flecărețul epigramist *Goldner-Giordano*. Insușindu-și partea mai rea a liricului german, ei ating adese-orî marginile frivolității și's plini de ironie falsă față de ei și de societate. Inrudirea de sînge cu *Heine* le dă un curaj ciudat, îi fanatizează ca ovrei și-i face încrezuți ca scriitori. Capitala Moldovei actualmente are fericirea de a ceti multe secrețiuni de-aceste, de-ale muzei semite.

O notă nouă, simpatcă din punct de vedere evreesc, aduc Sioniștii. Toată frămîntările din timpul din urmă, mizeriile de-acasă, emigrările, dorul de pribegie, visul deșteptat de congresiștii de la *Basel* că în curînd vor vedea pămîntul făgăduinței, care a dat popoarelor — și a luat Evreilor —

un D-zeu, a  un răsunet  i în poezia lor. Poezia lui Steuermann «Tu nu mă vrei, o tar , eu totuș sunt al tău» coprinde o parte din duiosia sufletului evreesc. Asemenea găsesc cite-va accente sincere în bro ura mai mediocrului poetastru *Axelrad*. Iar un caracter specific israelit, are volumul de proză al lui Horia Carp, un tip al evreului sbuciumat de astăzi.

Traducerile ovreilor ia  propor ii tot mai mari. La ziarele politice aproape toate romanele din foileton sînt traduse de din ii. Romanele de colportaj, furnizate de întreprinzători ovrei, sînt opera lor. Bibliotecile de popularizare sînt conduse în mare parte de ei. Iar la traducerea acestor cărți literare  i de  tiin a populară, se conduc de aceleași tendin e de « nfr tire universală», semnalate mai sus. B. Marian, I. Husar, R.  i B. V. Vermont Streitmann, Stern, Sch nfeld, Grossmann  i alții a  dat o serie de traduceri bune  i rele, dintre care operele lui Max Nordau nu lipsesc. Nordau e un fel de părinte ocrotitor  i al ovreilor rom ni.

Nu se poate t g dai că traducerile pot să exerciteze o influența deosebită asupra spiritului vremii. Tinerimea noastră în anii din urmă pornise chiar a  mp rt si multe din ideile autorilor tradu i de ovrei. A  venit însă, din fericire, scriitorii rom ni cu destul talent pentru a  n bu i  nsufle irea pentru operele alese fără g nd curat, iar traducătorii s'au ales numai cu marfa vindut .

În ramura criticei literare au început să lucreze d-nii Simon și Heinrich Sanielevici, amîndoi dușmani declarați ai «ideei nobile de patrie», ai «marelui brigand Napoleon» și acelei religii care «au născocit ura, persecuția și asasinatul-religios»; — oameni culti, dar evrei mărturisiți ca gîndire, unul modern și celalt habotnic.

Cu literatura romînă s'au mai ocupat d-nii *Brănișteanu* de la «*Adevărul*» și dr. Melchior *Hîrsu*, custodele Fundațiunei Carol. D. Hîrsu a scris și un studiu mai mare despre circumciziune.

*

Și acum cîte-va rînduri despre d. Ighel-Deleanu, autorul volumului «*Vechi și noi*», apărut de curînd.

D. Ighel este tipul trubadurului de mahala din Capitală și a ajuns chiar în gura lăutarilor. E un simplu imitator al liricilor noștri și-și manifestă însușirile de rasă și prin reclama continuă ce-și face. În fruntea volumului mai nou tipărește cîte-va recenzii asupra unei colecții anterioare, în care critici de ocazie îl clasează de-a-dreptul printre Alecsandri, Eminescu, Coșbuc, etc. Iată o pildă de prefață:

«*Volumul talentatului nostru poet... ce prinzînd versurile sale publicate și inedite s'a expus deja în vînzare la toate librăriile. Această nouă operă merită a produce o deosebită impresiune în toate*

cercurile noastre literare, se compune din o mulțime de bucăți scrise cu un deosebit talent și mare agilitate în mînuirea condeiului.... Noi sfătuim pe toți iubitorii de o literatură aleasă să se grăbească a citi volumul d-lui Ighel, care împreună cu G. Coșbuc și Traian Demetrescu, formează singurii noștri tineri, cărî promit a fi poeții viitorului»...

Profeția din acest specimen de critică a fost mincinoasă. D. Ighel nu este mai mult ca mai înainte: un corupător al gustului cetitorilor romîni. Revista săptămînală intermitentă «Foaia populară» condusă de d-sa, i-a servit mult la plaserea acestui soi de critici și de romanțe.

*

În timpul din urmă intelectualii ovrei, mai ales cei cu legături străine, nu-și fac nici un scrupul de conștiință din activitatea lor pronunțat ovreiască. Pare-că organizarea ovreilor într'o naționalitate aparte, cu drepturile la o cultură națională proprie, ar avea prospecte multe de izbîndă, atît de categoric luptă pe teren cultural! Aū reviste și ziare de propagandă ovreiască, în care se vorbește cu încredere de stăpîn și cu îndrăsneală de martir. Imprumută arme de apărare și combatere de la frații lor din străinătate. Caută atingere cu istoria și literatura generală a poporului izraelit și continuă a se izola de tot ce e romînesc ca spirit și tendință. Pînă și limba romînească, adoptată pînă

acum și de ei ca limbă literară, tind s'o elimineze și s'o înlocuiască cu jargonul romîno-izraelit, în care aū început a scrie.

Organul lor literar de căpetenie este «Lumea Israelită» din Craiova, «revistă pentru cultura poporului evreū», de sub direcția d-lui G. Grossmann.

«Țelul» ei — după cum o mărturisește în program — este trezirea Evreilor «la conștiința lor națională», cultivînd literile, știința și artele în raporturile lor cu vieața poporului ovreū». Decî — cum nici nu se putea alt-fel — o literatură dintre cele mai tendențioase, opusă de a dreptul intereselor culturale ale poporului romîn, dușmănoase unității noastre de neam și cu atît mai periculoasă, cu cît caracterul acestei literaturi hibride are să-l imprime în definitiv tot limba romînească.

Drept motivare a acestei izolări și grupări de rasă «a tuturor publiciștilor și artiștilor evrei din Romînia pe cari îi leagă un singur gînd: să-și înalțe neamul din care aū eșit,» ei inventează un sofism. «De pe ogorul literilor și artei romîne — continuă d. Grossman în programul său — aū fost alungați cu blestem și ocară. Literații noștri aū fost izgoniți sub acuzarea că maltratează limba. În jurul pictorilor noștri s'a organizat conspirația tăcerei. Iar muzicanții noștri aū auzit concertul patimilor dușmane. Și totuși n'aū încetat să se trudească pentru gloria literaturii și artei romîne. Dar ingratitudea le-a fost răsplata. Vie în mij-

locul poporului nostru și înobileze-l cu talentul lor. Vor gusta pentru întâia oară iubirea recunoscătoare».

Și iarăș :

«Noi Evreii am fost victime și pe tărîmul literaturii și al artelor. Scriitorii romîni au creiat din noi tipuri odioase, cu instincte brutale. Pictura romînă ne-a zugrăvit cu ochi injectați de patimi hrăparețe. Să vie literații și artiștii noștri sub cortul nostru și să arate că nu sîntem — oh nu! — atît de urîți, nici la trup nici la suflet! Această menire își impune Lumea Israelită».

Deci o mică revoluție culturală evreiască pe pămînt romînesc. Indiferent dacă motivele lor sînt întemeiate sau nu — părerea mea este că nu sînt, căci de cîte ori se vor ridica literații romîni, de origine evree, serioși și devotați absolut intereselor naționale romîne, nimeni nu va putea să-i înlătore — scriitorii evrei, așa mărunți, interesați și negustori cum sînt, prin izolarea lor fac un serviciu literaturii romîne, căci ne scutesc a ne mai apăra și îngrozi de influența spiritului lor dizolvant. În schimb lor nu-și fac nici un bine, căci prin tonul provocator, prin continuele agitații naționaliste evreiești, se depărtează tot mai mult de singurul ideal prin care pot să ajungă la un grad de toleranță, dacă nu chiar de stimă din partea populației, de puțința de a se aclimatiza, identificîndu-

se, cu limba şi obiceiurile ţării şi desbrăcîndu-se de tot ce-î face odioşi.

Pe cît de nepericuloasă pentru Romîni, pe atît de greşită este pentru Evrei actuala direcţie în viaţa lor intelectuală.

VERIFICAT
2007

TABLA DE MATERII

	Pag.
Dreptul Criticeii	1
St. O. Iosif	8
Ion Gorun	15
Despre Delavrancea	24
Părintele S. Fl. Marian	41
I. C. Fundescu	48
Ion Bianu	56
Riria	64
Alexandru Macedonski	70
Activitatea unui renegat	98
Un povestitor ardelean	106
O pagină comemorativă	113

Dări de seamă :

I Două Romane.	121
II Proza d-lui Radu Rosetti	134
III «Aripă de vis»	141
IV Nuvele	148
V Ion Ciocîrlan și Sorcova	151
VI Dramă cu tendinți	159
VII Drum și Popas	166
VIII Emil Sabo	174
IX Anecdotele botezate	182
X Două cărți umoristice.	188
XI Haralamb G. Lecca	195
XII Reviste literare în Budapesta.	202

Moravuri literare :

I Anonimul	213
II Nihilisul și răzbuătorul	221
Ovreei și literatura romină	231

VERIFICAT
1987

FUND
1987